

118

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ

ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ

Αρ. 2. 112 / Β / 4 / 1/1

ΔΗΜ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

14.13

585

Φιλολογικά

Πορτραίτα

1886 - 1920

126 - 1920

185 16310

1886 1920

1886 1920

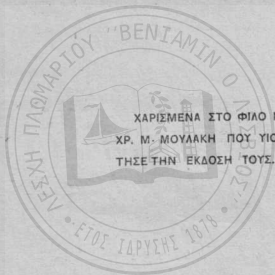
12345

678

910

ΑΘΗΝΑ
ΜΑΪ 1922

54060

[Τὸ κλισὲ τοῦ Ταγκόπουλου κι ὅλα
τᾶλλα κλισὲ γινῆκανε ἀπὸ τὸν καλλι-
τέχνη Μίμη Παπαδημητρίου].

ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Τὰ «Φιλολογικά Πορτραίτα» εἶναι ἡ φιλολογικὴ αὐτοβιογραφία μου. Τῆς ἔδωσα αὐτὴ τὴ μορφή, γιατί ἔτσι τὸ βρῆκα καλύτερο γιὰ τοὺς ἀναγνώστες μου. Ἴσως καὶ γιὰ μένα τὸν ἴδιο. Ἀντὶ νὰ κάθουμαι νὰ περιαντολῶ, ἀραδιάζοντας γεγονότα ἀδιάφορα καὶ κουραστικά γιὰ τοὺς ἄλλους, ἔτσι φλυαρώντας, νὰ ποῦμε, πάντα κι ἀτέλειωτα *pro domo mea*, βρῆκα πὺς εἶναι καλύτερο τὴ ζωὴ μου τὴν πνευματικὴ νὰ δώσω σὲ σειρά πορτραίτα γιὰ τοὺς ἀνθρώπους πού σκετίζονται, λίγο ἢ πολὺ, μ' αὐτή, πού μου χρησιμέψανε δάσκαλοι κι ὁδηγητὲς στὰ πρῶτα φιλολογικὰ βήματά μου, πού ἐξασκήσανε κάποιαν ἐπαρροὴ ἀπάνω μου καὶ πού, γενικά, ἄφησαν κάποια δυνατὴ ἐντύπωση στὴ θύμησή μου.

Ἔτσι, οὔτε βιογραφῶ οὔτε κριτικάρω στὰ «Φιλολογικά πορτραίτα» μου ἀπλούστατα, ἀφηγοῦμαι. Κι ἀφηγοῦμαι ὅ,τι σκετίζεται μὲ τὴν πνευματικὴ ζωὴ μου — μὲ τὴν καθ'αυτὴ ζωὴ μου δηλ., γιατί ἐγὼς λογοτέχνης ζεῖ μόνο μέσα στὰ βιβλία του, λεύτερος ἀπὸ λογῆς κοινωνικοὺς δεσμούς, καὶ μὲ τὰ πρόσωπα ἐκεῖνα πού ἀποκαλεῖ *συνάδελφους*, μὰ πού εἶναι οἱ καθ'αυτὸ ἀδελφοί του, ἢ φαιμελιά του, ὁ κόσμος του. Γύρω «ᾶς βογγαίει τοῦ κόσμου ἡ τρικυμία». Ὁ λογοτέχνης, ζώντας μέσα στὴ γαλήνια περικυκλωσιὰ τῆς σκέψης του, ἀδιαφορεῖ γιὰ τὴν κοινωνικὴ φουρτούνα πού ματιάζει ὁλόγυρά του καὶ πού, τὸ πολὺ πολὺ, μπορεῖ νὰν τοῦ χρησιμέψει, μερικὲς φορές, γιὰ κεντριστήρι πρὸς δημιουργία — ὅλικο γιὰ νὰ χτίσει τὸ πνευματικὸ καλύβι ἢ παλάτι του, ἀνάλογα μὲ τὴ δυνάμη του.

Ἡ πνευματικὴ ζωὴ μου λοιπὸν εἶναι ἡ καθ'αυτὴ ζωὴ μου, καὶ τῆς τέτιας ζωῆς μου πάσκισα νὰ δώσω τὰ πιά, κατὰ τὴ γνώμη μου, χαρακτηριστικὰ κομμάτια μέσα στὰ πορτραίτα μου. Πάσκισα, στὰ πρῶτα πρῶτα μάλιστα (Ραμπηγιάς, Γαβριηλίδης, Θέμος Ἀννίνος, Μητσάκης, Κρυστάλλης κλπ.) νὰ δώσω καὶ κάτι ἄλλο πιά γενικό: πάσκισα νὰ δώσω μιὰν εἰκόνα τῆς πνευματικῆς ζωῆς μας στὰ πρῶτα χρόνια πού βγῆκα κ' ἐγὼ — πουλὶ πνευματικὸ ἀπλερο — δειλὰ δειλὰ ἀπὸ τὴ φωλιά μου καὶ πέταξα πρὸς τὴ με-

γάλη ζωή. Ἡ ζωή ἐκείνη εἶχε κάποιον *χαρακτήρα*, κάποιο *χρῶμα*, κάποια μορφή δική της—εἵτανε ζωή πού ἐσβήσεν ὁλότελα, σά σβήσανε καί τὰ πρόσωπα πού τήν ἀντιπροσωπεύανε, μά πού ὥστόσο ἄφισε τάχνάρια της στή σημερινή πνευματική, ἀκόμα καί κοινωνική ζωή μας, ἀφοῦ, βλέπετε, ἕνας λογοτέχνης σημερινός, ἀποφασίζοντας νά δώσει κομμάτια τῆς ζωῆς του, ἀθελά του στηρίζεται στήν τότε ζωή του, τόση σημασία τῆς δίνει. Ἡ ζωή ἐκείνη τότε γκρέμιζε καί δημιουργοῦσε μαζί, καί μπορῶ νά πῶ ἀδίσταχτα πῶς ὁ ριζοσπαστισμός της κι ὁ νεολογισμός της ἔρηξε τὸ σπόρο γιά τίς καινούργιες ἀνθρωπιστικές ιδέες πού ἐξαγνίζουσι σήμερα κι ὁμορφαίνουνε μιὰ μεγάλη μερίδα τῆς νεολαίας μας—καί πού αὐριο οἱ γούρα θά φέρουνε ἕνα ἀνθισμα καινούριο στή ζωή μας.

Ἔτσι πείρουνε καί κάποια *ιστορική* σημασία τὰ *πορτραῖτα* μου αὐτά. Δὲν ξαίρω. Ἐγώ, σὰς τὸ ἑομολογοῦμαι, δὲ φρόντισαν νὰν τοὺς δώσω καμιά *σημασία*, οὔτε *ιστορική*, οὔτε ὅποιαν ἄλλη. Ν' ἀφηγηθῶ μοναχά—αὐτὸς εἵτανε ὁ σκοπός μου. Ν' ἀφηγηθῶ ὅ,τι μὲ συγκίνησε, ὅ,τι σημαντικό ἢ ἀσήμαντο, σὲ πρόσωπα ἢ σὲ γεγονότα, μούκαμε βαθύτερη ἐντύπωση, χάραξε κάτι στή θύμησή μου. Τίποτ' ἄλλο. Γιὰ τοῦτο, ὅποιος τὰ προσέξει λίγο τὰ «Φιλολογικὰ πορτραῖτα», παρνοντάς τα ἀπὸ τὴν ἀποψη αὐτή, θά δικαιολογήσει γιατί μέσα σ' αὐτὰ μῆκανε καί κάποια *πορτραῖτα* ἀνθρώπων (Φέξης, Καβαφάκης κτλ.) πού δὲν ἔχουν καμμιὰ σχέση μὲ τὴ δημιουργικὴ φιλολογία, μά πού ὥστόσο μένουν ὡς τύποι ἀντιπροσωπευτικοὶ στήν πνευματικὴ καί κοινωνικὴ ἐξέλιξη τῆς σημερινῆς ζωῆς.

Θαρρῶ ὅ,τι εἵτανε νὰ δικαιολογήσω τὸ δικαιολόγησα καί σταματῶ ἐδῶ, μὴ θέλοντας σὲ τοῦτο τὸ *Σημείωμα* νὰ δώσω περισσότερο, κουραστικό, μακρὸς καί νὰν τὸ μεταμορφώσω σὲ Πρόλογο.

Μάης τοῦ 1922.

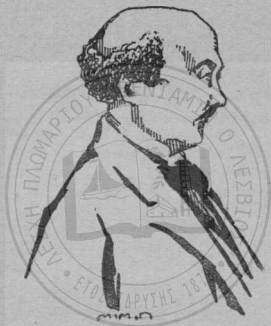
Δ. Π. Τ.

Τὰ «*Φιλ. Πορτραῖτα*» πρωτοτυπώθηκαν στίς ἐφημερίδες «Πανελληνίος Μεταρρύθμισις», «Ελευθέρον Βῆμα», «Ἔθνος» καί «Νουμάς».

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΑ ΠΟΡΤΡΑΙΤΑ

ΡΑΜΠΑΓΑΣ

I

Ένα πρωϊ καλοκαιριάτικο, στὰ 1886, πήγα και χτύπησα δειλά δειλά τὴν πόρτα τοῦ Ραμπαγά.

Εἶμουν φοιτητὴς ἀκόμα καὶ μόνα ἐφόδια φιλολογικὰ εἶχα μιὰ παράφραση τοῦ Ἀνακρεοντείου «Ρόδον εἶαρος μέλημα» ποὺ εἶχα δημοσιέψει στὴ φιλολογικὴ «Ἑστία» τοῦ Πολίτη καὶ Δροσίνη μὲ τὸ ψευτόνομα «Οἰνόμαος» καὶ ἓνα τραγούδι ἀφιερωμένο στὸ Δροσίνη, ποὺ τονὲ λάτρεια τότε ὡς ποιητὴ, καὶ ποὺ τὸ εἶχα δημοσιέψει στὸ «Ραμπαγά» μὲ τὸ ψευτόνομα «Τραγουδοφάγος».

Εἶμουν ἀληθινὰ πραγματικὸς τραγουδοφάγος. Ἐτρώγα, καταβρόχθιζα τραγούδια. Βιβλίο μὲ στίχους εἶτανε γιὰ μένα Λουκούλειο γεῦμα, μὲ μόνη τὴ διαφορὰ πὺς ἀντὶς νὰ μοῦ φέρει κόρο, μοῦ ἀνοίγε περισσότερο τὴν ὄρεξη. Ζητοῦσα στίχους, ὅλο στίχους, καὶ σὰ σωνόντανε τὰ βιβλία μου καὶ τὰ βιβλία τῶ φίλου μου, κατάφευγα στὶς δυὸ δημοσίαις Βιβλιοθήκας, τὴν Ἑθνικὴ καὶ τῆς Βουλῆς, καὶ διάβαζα στίχους μὲ τὸ μεροκάματο.

Τὸ Πανεπιστήμιο, τὰ πρῶτα χρόνια μάλιστα, σπανιώτατα μ' ἐβλεπε κι ἂν πήγαινα ποῦ καὶ ποῦ, στὴ χάση καὶ στὴ φέξη, πήγαινα μόνο καὶ μόνο γιὰ ν' ἀνταμώσω τὴν ποιητικὴ μου παρέα — φοιτητάκους, ποὺ εἶχανε κι αὐτοὶ σὰν καὶ μένα τὰ μυαλά τους πάντω ἀπὸ τὸ κεφάλι τους.

Ὁ ποιητὴς εἶτανε γιὰ μένα τὸ ἔνθεο πρόσωπο καί, θυμᾶμαι, πόσο θαύμασα καὶ ζήλεψα ἓνα δειλινὸ τὸ φίλο δικηγόρο καὶ βουλευτὴ Γιώργο Ἀναστασόπουλο — λίγα χρό-

νια, κι ἄς μὴ θυμώσει, μεγαλύτερό μου—ν' ἀπαγγέλλει ἀνεβασμένος στὸ ὑπόβαθρο τοῦ ἀνδριάντα τοῦ Πατριάρχου, μὲ Παράσχειο ἀπαγγελία, ἓνα φλογερὸ του ποίημα κατὰ τῶν «ἀνάνδρων Βουλγάρων».

— Φοιτητὴς ἀκόμα καὶ νὰ εἶναι τόσο μεγάλος ποιητὴς! σιγομουρμουρίσα μὲ ζήλεια καὶ τὸν καταχειροκρότησα κ' ἐγὼ μαζί μὲ ὅλη τὴ φοιτητικὴ νεολαία, πού τὸν ἄκουγε, συνεπαρμένος ἴσως περισσότερο ἀπὸ τὴ στομφώδη ἀπαγγελία του.

Ἐτρωγα λοιπὸν τότε στίχους ἀπληστα καὶ ἀνεξέστα. Γιὰ ἐπιλογή, οὔτε σκέψη. Καταβρόχθιζα ὅποιο βιβλίο μὲ στίχους ἔπεφτε στὰ χέρια μου. Καὶ μὲ συγκινοῦσαν ὅλοι κι ὅλα. Παπαρρηγόπουλος (αὐτὸς δὲ περισσότερο ἀπ' ὅλους) εἶχ' ἀποστηθίσει ὁλάκερα... βιβλία του!), Βασιλειάδης, Παράσχος, Ὀρφανίδης, Σοῦτσοι καὶ Καρασοῦτσοι, Βλάχος κλπ. καὶ ἀκόμα καὶ κάποιος Κλεάνθης Παπάξογλου, ἀπὸ τὴ Βραΐλα, πού μὲ ἄλλους, μετριώτατους στίχους, εἶχε γράψει καὶ τὸν ἀθάνατο στίχο:

...Καὶ τὸσον μὲ ἐμάγευσεν
ὁ ἄβροβάτης ποὺς της!...

πού τὸν ἀπαγγέλλει συγχρότατα, ξεκαρδισμένος στὰ γέλια, ὁ Παλαμάς.

Ὡστόσο, σιγὰ σιγὰ κι ἀσύνειδα, ἄρχισε ν' ἄρχεται μόνη τῆς ἡ ἐπιλογή. Τὰ δυὸ ἐπαναστατικὰ φύλλα, ὁ «Ραμπαγᾶς» τοῦ Κλεάνθη Τριανταφύλλου καὶ τὸ «Μὴ χάνεσαι» τοῦ Βλάση Γαβριηλίδου, μαζί μὲ τὸν «Ἀσμοδαῖο» τοῦ Θέμου Ἀννίνου καὶ Ἐμ. Ροῖδου, πού στὰ γραφεῖα τους σύχναζαν ὅλοι οἱ ἀληθινὰ νέοι τῆς τότε ἐποχῆς, Παλαμάς, Μητσάκης, Σουρῆς, Κόκκος, Μπάμπης Ἀννίνος, Δροσίνης, Πολέμης, Στρατήγης κλπ. — τὰ δυὸ λοιπὸν αὐτὰ φύλλα, μαζί μὲ τὸν «Ἀσμοδαῖο», πού χτυποῦσαν ἀλύπητα μὲ τὴ σάτρα, μὲ τὴν καρικατούρα, μὲ τὴν κριτικὴ, μὲ τὸ ἐπίγραμμα ὅ,τι στραβὸ κι ἀνάποδο βλέπανε στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ μας, χτυποῦσαν ἀλύπητα καὶ

συστηματικώτερα καὶ τὸν κακοχωνεμένο καὶ ξεθοριασμένο **Βυρωνισμό**, πὺν τὸν ἀντιπροσώπευε ὁ Ἀχιλ. Παράσχος καὶ οἱ μαθητές του, κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ τραβίδιαστε τὰ παιδιὰ, (τὰ **φιλολογικὰ** παιδιὰ, ἐννοῶ), ἀπὸ τὰ ρομαντικὰ τέλματα, κ' ἐνῶ καταχειροκροτούσαμε τὸν Παράσχο, πὺν ἀπὸ τὸ βῆμα τοῦ Παρνασσοῦ κατακεραυνοβολοῦσε τὸ Ζολά, ἀποκαλῶντας τὸν «μοῦσαν τοῦ βορβόρου», διαβάσαμε μὲ ξεχωριστὴ ἀγάπη τὰ τραγούδια πὺν δημοσιεύανε στὰ τρία αὐτὰ φύλλα, ὁ Παλαμάς ὡς «Κωχτήης», ὁ Δροσίνης ὡς «Ἀράχνη», ὁ Δ. Κόκκος ὡς «Coque», ὁ Σουρῆς ὡς «Souris», καθὼς καὶ τὶς κριτικὰς πὺν δημοσίευε ὁ Γαβριηλίδης ὡς «Κάλλιμπαν», τὰ χιονομοριστικὰ δηγήματα πὺν δημοσίευε ὁ Κοντυλάκης στὸ «Ραμπαγά», μαθητὴς ἀκόμα τότε στὸ Βαρβάκειο, ὡς «Πετρασμός Κ», ὁ Μητσάκης ὡς «Κράκ» καὶ ὁ Ροῖδης ὡς «Θεοτούμπης» στὸν «Ἀσμοδαῖο», καὶ ὅλα τᾶλλα, πὺν δημοσιεύανε, στὸ ἴδιο πάνω κάτω ἐπαναστατικὸ μοτίβο, ὁ Νίκος Καμπάς, ὁ Μπάμπης Ἀγγινός, ὁ Στρατήγης καὶ οἱ ἄλλοι.

Φανταζόσαστε λοιπὸν τὴ συγκίνησή μου ὅταν εἶδα δημοσιευμένο στὸ «Ραμπαγά» τραγούδι μου — τὸ πρῶτο τραγούδι πὺν ὕστερα ἀπὸ πολὺμερὴ δισταχτικότητα ἀποφάσισα νὰ στείλω, καὶ σὰ διάβασα σὲ μιά γωνιά τοῦ φύλλον, τυπωμένα μὲ στοιχεῖα τῶν ἐννέα στιγμῶν, τὰ λόγια τοῦτα : «**Τραγουδοφάγον**, Ἐνταῦθα. Ἐπιθυμοῦμεν νὰ σᾶς ἴδωμεν».

Θὰ ζύγωνα λοιπὸν ἕναν ἀπὸ τοὺς Θεούς μου. Μὲ ζήτοῦσε, ἐπιθυμοῦσε νὰ μὲ ἴδῃ! Τί ἄλλο ἤθελα;

Ἡ χαρά μου μεγάλη, ἀνέκφραστη. Θᾶβλεπα τὸ «Ραμπαγά», τὸν ἄνθρωπο τὸν ξεχωριστό, γιὰ μένα, πὺν μεθοῦσα μὲ τοὺς στίχους του, πὺν παρακολουθοῦσα μ' ἐνδιαφέρον τὴ δράση του, τοὺς θριάμβους του, τοὺς διωγμούς του, καὶ πὺν ἀπὸ μαθητὴς ἀκόμα τὸν εἶχ' ἀπάνω στὸ κεφάλι μου, ἀφοῦ φοροῦσα μὲ καμάρι καὶ μὲ περηφάνεια ἕνα ψάθινο καπέλλο, σὰν κάσκα ἐγγλέζικη, ἀπὸ κεῖνα πὺν εἶχε

φέρει τότε κάποιος Ἀθηναῖος καπελάς, πού εξαργυρώνοντας τὴ δημοτικότητα τοῦ «Ραμπαγᾶ», τὰ εἶχε βαφτίσει «*Ραμπαγάδες*».

Τὸ γραφεῖο τοῦ «Ραμπαγᾶ» εἶταν τότε κάτω ἀπὸ τὴ Δημαρχία, στὴ μεσημβρινή πλευρά της. Ἐνα μαγαζάκι στενόμακρο, χωρισμένο στὴ μέση μὲ ἓνα σανιδένιο παραβάν, πού εἶχε στὰ δεξιὰ του τὸ γραφεῖο τοῦ «Νεκροσκόπου Ἀθηνῶν» καὶ στ' ἀριστερά του τὸ Ὑποθηκοφυλακεῖο.

Χτύπησα τὴν τζαμόπορτα δειλὰ δειλὰ. Εἶχα ἐτοιμάσει ἀποβράδης τὸ λόγο πού θὰν τοῦλεγα—καὶ τί δὲ θὰν τοῦλεγα!

—Ἐμπρός! ἀκούω ἀπὸ μέσα μιὰ φωνὴ καὶ παγώνω. Ποῦ ν' ἀνοίξω! Σκέφτηκα κούλας καὶ νὰ φύγω. Τόση εἶταν ἡ συγκίνησή μου.

—Ἐμπρός λοιπόν! ξανακούω δυνατώτερα κι ἀνοίγω.

Ὁ Κλεάνθης καθότανε μπρὸς στὸ τραπέζι του, στὸ βάθος κ' ἔγραφε. Μπρὸς του, ἄταχτα, σωρὸς χειρόγραφα κ' ἐφημερίδες. Σήκωσε τὸ κεφάλι του, ἅμα μύηκα, ἔκαμε τὸ νευρικό του τίκ, τὸ χαρακτηριστικό, μὲ κοίταξε καλὰ καλὰ, κατάματα, καὶ μὲ ρώτησε:

—Τί θέλετε;

—Μὲ καλέσατε! τοῦ ἀποκρίθηκα μὲ κόπο.

—Ποιὸς εἰσάστε; μὲ ξαναρώτησε.

—Εἰμαι ὁ Τραγουδοφάγος! τοῦ ἀποκρίθηκα κι ἀκόμα καὶ σήμερα θαναμάζω τὸν ἡρωϊσμό μου.

—Ἄ, μπράβο! χαίρω πολὺ.

Κι ἀνασηκώθηκε λίγο καὶ μοῦσφιξε τὸ χέρι.

—Καὶ τὸνομά σας;

Τοῦ τὸ εἶπα.

—Φοιτητὴς βέβαια.

—Φοιτητὴς!...

—Τῆς Νομικῆς;

—Ὁχι τῆς Γιατρικῆς!...

Ξηκαρδίστηκε στὰ γέλια.

—Γιὰ φαντάσου; Σὰν τὸ *Σιμόν!*

Νὰ μὲ συγκρίνει μὲ τὸ Σιμοῦν (τὸ γιατρὸ Σίμωνα Ἀποστολίδη) πού τονὲ διάβαζα ταχτικά στο «Μὴ Χάνεσαι» καὶ θαύμαζα τὴν πέννα του—ὦ, αὐτὸ εἶτανε πολὺ γιὰ μένα! Ἡ συγκίνηση μ' ἔπνιγε.

—Καθίστε νὰν τὰ ποῦμε! μοῦ εἶπε.

Κάθισα στὸν πέτσινο μαῦρο καναπέ, πλάϊ στὸ γραφεῖο του, γιὰ νὰν τὰ ποῦμε. Τί νὰ πῶ; Μιλοῦσε κ' ἐγὼ τὸν ἄκουγα. Τὸ σωστότερο εἶναι πὼς δὲν τὸ ἄκουγα, δὲν ἄκουγα τί μοῦλεγε, μόνο τὴ φωνή του ἄκουγα καὶ αὐτὸ μὲ μεθοῦσε. Ὅσο μιλοῦσε, μελετοῦσα τὴ φυσιογνωμία του, τ' ἄδρά του τὰ χαρακτηριστικά, τὸ κατακόκκινο καὶ ὀλοστρόγγυλο πρόσωπό του, τὸ λίγο μουστακάκι του, τὴ φαλάκρα του, πού τὴν πλαισιώνανε στίς ἄκρες λίγα κατσαρὰ ἀνασηκωμένα μαλλιά, τὸ κούνημα τοῦ κεφαλιοῦ του, τὸ νευρικό, ἔτσι σὰν ἀνατίναγμα, πού κάθε λίγο καὶ λιγάκι, πάνω στὴν κουβέντα, τοῦ ἐρχότανε, καὶ γενικὰ θαύμαζα τὸν τύπο (γιατὶ Ἀθηναῖκός τύπος εἶτανε ὁ Κλεάνθης) τὸ γνωστότατο καὶ δημοτικώτατο, τὸν κοσμαγάπητο, πού πολλές φορές τὸν ἔπαιρνα τὸ κατόπι στὸν περίπατο ἢ στὸ θέατρο, γιὰ ν' ἀκούσω τὴν κουβέντα του, γιὰ ν' ἀρπάζω στὰ κλεφτὰ κανένα καλαμπούρι του, ἐξυπνότατο, καλοαλατισμένο, ἀπὸ κεῖνα πού βγαίνανε χείμαρρος ἀπὸ τὸ στόμα του.

—Πηγαίνετε στὸ θέατρο; μὲ ρώτησε.

Εὐτυχῶς θυμήθηκα ἓνα στίχο τοῦ Ζαλοκώστα, τὸν παρώδησα, κ' ἔτσι τὰ κατάφερα νὰ πῶ καὶ ἐγὼ μὴ κουτοεξηπνάδα.

—Φοιτητικὸ πονγγί, πᾶναθεμά το!...

—Τότε νὰ περνάτε ἀπὸ δὼ νὰ σᾶς δίνω τὰ εἰσιτήρια τοῦ «Ραμπαῖ»!...

—Νὰ μὴ σᾶς ἐνοχλῶ! τραύλισα.

—Τὸ ἐναντίον, θὰ μ' εὐχαριστεῖτε!...

Κ' ἔφυγα καμαρωτὸς καὶ κορδωμένος, πού θὰν τάξι-
ωθῶ νὰ πηγαίνω στὸ θέατρο μὲ τὰ εἰσιτήρια τοῦ
«Ραμπαῖ»!

II

Τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ «Ραμπαγᾶ» βγῆκε τὸν Αὐγουστο τοῦ 1878 καὶ «ἐχρησίμευσεν ὡς εἰσιτήριοι ἐἰς τὰς φυλακὰς διὰ τὰς ἐν αὐτῷ γραφείσας τολμηρὰς πολιτικὰς ἰδέας», καθὼς ἔγραφε κατόπι μὲ περηφάνεια ὁ Κλεάνθης.

Τὸ πρῶτο ἄρθρο τοῦ «πολιτικοσατιρικοῦ» αὐτοῦ φύλλου, ὅπως τιτλοφοριότανε, ἀλλὰ οὐσιαστικὰ «δημοκρατικοῦ», τὸ εἶχε γράψει ὁ Βλάσης ὁ Γαβριηλίδης, συνιδρυτὴς τοῦ «Ραμπαγᾶ» καὶ ἀρχίζει ἔτσι: «Εἴμεθα ὅλοι Ραμπαγάδες ἀπὸ τοῦ ἀνωτάτου μέχρι τοῦ κατωτάτου». Φυγάδες κ' οἱ δυὸ τῆς Τουρκικῆς θηριωδίας, καὶ ὁ Κλεάνθης καὶ ὁ Γαβριηλίδης, εἶχαν ἔρθει ἀπὸ τὴν Πόλιν, ἀπάνω κάτω τὴν ἐποχὴ πού εἶχε ξεσπάσει τὸ πολιτικὸ σκάνδαλο τοῦ «Ραμπαγᾶ» — τῆς πολιτικῆς δηλ. κωμωδίας τοῦ Σαρδοῦ, πού τὴν εἶχε μεταφράσει ὁ μακαρίτης Γιάννης Καμπούρογλος καὶ πού ἡ κυβέρνησις Κουμουνδούρου εἶχε ἀπαγορεύσει τὴν παράστασή της, γιατί ψιθυριζότανε πὺς ὁ Σαρδοῦ στὸ πρόσωπο τοῦ *Ραμπαγᾶ* σατίριζε τὸ Γαμβέτα.

Εἶμαι τέλος σβούρος,
κρίνε με! Ἴδού!...

Ὡς ὁ Κουμουνδούρος
κρίνει τὸ Σαρδοῦ!

Ὅπως ἔλεγε στὸ ὁμῶννυμο καὶ δημοτικώτατο, γιὰ χρόνια, τραγούδι του ὁ Κλεάνθης. Στὸ ἴδιο τραγούδι μᾶς δίνει καὶ τὸ πορτραῖτο τοῦ *Ραμπαγᾶ*, πού εἶναι:

σκύλος πού γανγίζει
ἔξω ἀπ' τὴν αὐλή,
πού τὰ δόντια τρίζει
καὶ σὲ ἀπειλεῖ,
πού γκρινιάζει, στρήφει
σὺν τὸν κυνηγᾶς.
καὶ ἂν τ' ἀνοίξεις γλαίφει...

δηλαδή ὁ δίχως χαρακτήρα καὶ συνείδηση πολιτικός ἀρριβίστας πού, ὅσο βρίσκεται ὄξω ἀπὸ τὴν Ἀρχή, φοράει τὸν κόκκινο σκούφο τοῦ δημοκράτη καὶ μόλις γραπώσει κανένα ὑπουργικὸ χαρτοφυλάκιο μεταβάλλεται σὲ ταπεινότατο Αὐλοκόλακα.

Τὸ πρῶτο λοιπὸν ἄρθρο τοῦ πρώτου φύλλου μὲ τὸν τίτλο: «*Διὰτὶ Ραμπαγᾶς*;» τὸ εἶχε γράψει ὁ Γαβριηλίδης καὶ σ' αὐτὸ χρεωστῶ τὴν πρώτη μου φυλάκιση, μοῦ συγχόλεγε ὁ Κλεάνθης. Ἡ εἰσαγγελία ἔκαμε ἔτσι τὴν καλύτερη ρεκλάμα στοὺς ἀγνωστούς Πολίτες δημοσιογράφους καὶ τοῖς ἔκαμε ἀνθρώπους τῆς ἡμέρας, δημοτικώτατους. Ὁ «*Ραμπαγᾶς*» πούληθηκε, κατάχτησε τὴν κοινὴ συνείδηση, ἔγινε τὸ ἀγαπημένο φύλλο τῆς νεολαίας καὶ ὅταν ὕστερ' ἀπὸ μερικὰ χρόνια χωρίσανε οἱ δυὸ σύντροφοι καὶ ὁ Γαβριλίδης ἔβγαλε τὸ «*Μὴ χάνεσαι*», ἡ ἐφημερίδα ἔμεινε στὸν Κλεάνθη, καὶ μαζί μὲ τὴν ἐφημερίδα τοῦ μείνει καὶ ὁ τίτλος γιὰ ὄνομά του πιά.

Γιατὶ ὅλοι ὡς «*Ραμπαγᾶ*» τὸν ξαίρανε καὶ ἔτσι τὸν ἀποκαλοῦσαν, ὁ κ. Ραμπαγᾶς. Μόνο οἱ στενοὶ του φίλοι τονὲ λέγανε Κλεάνθη. Μερικοί, ἀνθρώποι τοῦ λαοῦ ἰδίως, γιατί δὲ σκοτιζότανε γιὰ κοινωνικὰς τάξεις μὰ μὲ ὅλους ἔκανε παρέα, τονὲ λέγανε καὶ *Ραγκαβά*, ἄκόμα καὶ *Ἀραγκαβά*, καθὼς ἄκουσα μὲ ταῦτιά μου στὸ γραφεῖο του νὰ τονὲ λέει χωριάτης, Μαρουσιώτης ἢ Χαλαντριώτης, δὲν καλοθυμᾶμαι.

Ἐνα μεσημέρι καθόμαστε στὸ γραφεῖο, αὐτὸς στὸ τραπέζι του μπροστά, μὲ τὸ καπέλλο στὸ κεφάλι καὶ ἐγὼ ξαπλωμένος στὸ καναπεδάκι, καὶ λογαριάζαμε πού νὰ γενματίσουμε, στὸ Γαλάτσι πού πηγαίναμε συχνότατα, ἢ σὲ κανένα κοντινὸ ξενοδοχεῖο. Ἐκεί πού τὰ λέγαμε καὶ λογαριάζαμε καὶ τὰ καπιτάλια μας, πού δὲν εἴτανε πολλὰ, ἀνοίγει τὴν πόρτα ἕνας χωριάτης.

—Κύριε Ἀραγκαβά, λέει βγάζοντας τὸ σκούφο του, τὸ παιδί μου σκοτώθηκε πέρσι στὸν πόλεμο, τοῦχαμα

φέτος ἔναν τάφο καλούτσικο στὸ χωριὸ καὶ θέλω νὰ τοῦ γράψω κ' ἓνα τραγούδι πάνω στὸ σταυρό... Μοῦ εἶπανε πὼς ἡ ἀφεντιά σου τὰ καταφέρνεις τὰ τέτια... μὲ τὸ ἀζημιώτ' σου, βέβαια...

Καὶ τοῦ ἀφίνει πάνω στὸ τραπέζι δυὸ τάλληρα ἀσημένια. Ἐγὼ μὲ κόπο συγκρατοῦσα τὰ γέλια. Βεβαίαι κάπιος φίλος τοῦ Κλεάνθη, χωρατατζής, μᾶς τὸν εἶχε στείλει. Ὁ Κλεάνθης, σοβαρώτατα, πῆρε καὶ τὰ δυὸ τάλληρα καὶ τοῦ εἶπε νὰ καθίσει. Ὁ χωριάτης κάθισε σὲ καρέκλα καὶ ὁ Κλεάνθης, πού εἶταν ἀπαράμιλλος αὐτοσκεδιαστής, ὕστερ' ἀπὸ λιγόστιγμη σκέψη, ἄρχισε νὰπαγγέλνει:

Ὅλος σφρῆγος καὶ ὁλος νεότης,
τῆς Πατρίδος λαμπρὸς στρατιώτης...

—Κύριε Ἀραγκαβά! ἀνασηκώνεται ὁ χωριάτης καὶ τονὲ διακόφτει. Δὲν εἶτανε στρατιώτης ὁ γιὸς μου' εἶτανε δεκανέας... Νά, κ' ἓνα τάλληρο ἀκόμα καὶ κάνε τὸ τραγούδι γιὰ δεκανέα!...

Ὁ Κλεάνθης τσέπωσε καὶ τὸ τρίτο τάλληρο καί, χωρὶς νὰ σκεφτεῖ καθόλου, ἄρχισε νὰπαγγέλνει:

Δυνατὸς καὶ ἀκμαῖος ὡς Αἴας,
τῆς πατρίδος λαμπρὸς δεκανέας...

Ἐγραψε τὸ τετράστιχο καὶ τῷδωσε στὸ χωριάτη, πού ἔφυγε κατενθουσιασμένος, καὶ μεῖς τὸ μεσημέρι φάγαμε τὰ τρία τάλληρα εἰς μνημόσυνο τοῦ λαμπροῦ Μαρουσιώτη δεκανέα...

Μοῦ δηγότανε πὼς ὅταν εἶτανε στὴν Πόλη, συνεργάτης τοῦ γερο-Βουτυρά, στὸ «Νεολόγο», εἶχε ἓνα καλούτσικο εἰσόδημα ἀπ' αὐτὸ τὸ εἶδος τῇ φιλολογίᾳ. Δὲν ἔκανε μόνο ἐπιγράμματα γιὰ πεθαμένους, ἀλλὰ ἔκανε καὶ ποιήματα γιὰ ζωντανούς, δηλ. πού τοῦ τὰ καλοπλήρωναν ἄλλοι φιλόδοξοι ὁμογενεῖς, πού τὰ τυπῶνανε γιὰ δικὰ τους, μὲ τὴν ὑπογραφή τους. Ἀκόμα ἔκανε στὴν Πόλη (δυὸ τρεῖς φορὲς ἔκανε καὶ δώ, καθὼς μοῦ ἔμοιλογήθηκε) λόγους πανηγυρικοὺς κατὰ παραγγελία, τοὺς ὁποίους εἶταν

υποχρεωμένος και να... χειροκροτεῖ, γιατί οἱ ῥήτορες τὸν καλοῦσαν και εἶχαν τὴν ἀπαίτηση νὰ πηγαίνει και νὰ κάθεται μάλιστα στὴν πρώτη σειρά, τὴν τιμητική. Σὲ κάπιο τέτοιο λόγο πανηγυρικὸ εἶχε χώσει κ' ἓνα ποίημα, δηλ. «ἔβαλε και τὴν ὑπογραφή του», καθὼς τοῦ εἶπε ἓνας φίλος του ποὺ εἶταν ἐν γνώσει αὐτῆς τῆς βιομηχανίας.

Ὁ Κλεάνθης μαζί με τὸ Γαβριηλίδη και με τὸ Θέμο Ἄννινο δημιουργήσανε μιὰν ἐποχή, τὴν ἐποχή, ἡμπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς χωρὶς δισταγμὸ. τῆς νεοελληνικῆς Ἀναγέννησης. Ἐνα εἶδος Renaissance γιὰ τὴ νεοελληνικὴ σκέψη εἶταν ἡ ἐμφάνιση τοῦ ἐπαναστατικοῦ φύλλου στὰ 1878—μιὰ ἀναγέννηση ποὺ κράτησε ἔνδεκα ὀκτάερα χρόνια, ἴσαμε τὸ Μάη τοῦ 1889, ποὺ ὁ Κλεάνθης, ἄρρωστος κ' ἐγκαταλειμμένος, πουλώντας τὰ ἔπιπλά του γιὰ νὰ ζήσει, ὅπως συμβαίνει ἀνεξαιρέτα σ' ὅλους τοὺς ἀγνοὺς ἰδεολόγους, τίνιζε τὰ μυαλά του στὸν ἀέρα.

Ὅχι μόνο ἡ ἐφημερίδα του, μὰ και ἡ προσωπικότητά του εἶχαν ἐπιβληθεῖ. Καλοῦσις ὅσο παίρνει, γλεντζές, ἀνοιχτόκαρδος, εὐτράπελος, νοστιμόλογος, καλαμπουριστής, αὐτοσκεδιαστής ὥραϊων στίχων ἢ ἀνοιχτῶν ὁποσδήποτε τραγουδιῶν, εἶταν περιζήτητος σ' ὅλα τὰ γλέντια τῆς τότε νεολαίας (κ' ἡ τότε νεολαία ζοῦσε και γλεντοῦσε και δὲ μαράζωνε σὰν τὰ τωρινὰ γεροντόπαιδα) κ' εἶταν ἀδύνατο νὰ μπεῖ μέσα στὸ θέατρο και νὰ μὴ γυρίσουν ὅλοι νὰ τὸν κοιτάξουν και νὰ σιγοποῦν :

—Νά, ὁ Ραμπαγᾶς!...

Τί τὰ θέλετε! Μπορεῖ νὰρθοῦν αὔριο μεθαύριο δυνατώτεροι και περιφημότεροι δημοσιογράφοι, λογοτέχνες και ποιητές, μὰ ἓνας Ραμπαγᾶς, ἓνας Γαβριηλίδης, ἓνας Θέμος Ἄννινος, ἓνας Μητσάκης, ἓνας Σουρῆς, δὲ θὰ ξαναρθοῦν. Αὐτοὶ ἔχουν κάτι ἀποκλειστικὸ δικό τους,—τὴν πρωτοτυπία τους, τὴν ἰδιορρυθμία τους, ποὺ τὰ πήρανε μαζί τους στὸν τάφο.

III

Ὁ Κλεάνθης, πρῶτα καὶ περισσισσότερο ἀπ' ὅλα εἶταν ποιητής. Ἄν ἔζησε ὁ «Ραμπαγᾶς» ἔντεκα χρόνια καὶ ἂν ἐπεβλήθη, αὐτὸ τὸ χρωστάει στὸ πρῶτο ποίημα, πού δημοσιευόταν τακτικὰ στὴν πρώτη σελίδα μὲ τῶν δώδεκα ἡμίμαυρα, καὶ πού ὁ κόσμος τὸ λαχταροῦσε, τὸ ρόφοῦσε, τὸ συζητοῦσε ὁλόκληρη τὴν ἡμέρα, καὶ μερικὲς φορὲς καὶ τὴ βδομάδα.

—Διάβασες τὸ σημερινὸ ποίημα τοῦ «Ραμπαγᾶ»; εἶταν ἀμίμητο!...

Μιά δυὸ φορὲς τὸ πρῶτο ποίημα τὸν ἔστειλε στὴ φυλακή. Θὰ τὸ θυμοῦνται οἱ συνενμίληκοί μου τὸ ποίημα κείνο πού ἄρχιζε ἔτσι:

Μικρό, μικρό, ἀμούστακο
σὲ πήραμε, καὶ ἀκόμα
ἐμύριζε τὸ στόμα σου
τοῦ καραβιοῦ γαλέττα...

καὶ τέλιωνε ἔτσι:

ὦ, νά! σὲ βλέπω, βασιλιά,
δαφνοστεφανωμένος
γυρνᾷς ἀπὸ τὸν πόλεμο,
γυρνᾷς ἀπὸ τὴ νίκη...
Τί; Τί; Τί λέγω; Ὁνειρο!...
Στὸ Φάληρο κλεισμένος,
τὸ ρήχνεις ὅξω, βασιλιά,
καὶ δὲν πληρώνεις νοίκι!...

Τὸ φύλλο ἐκεῖνο πού εἶχε τὸ ποίημα ἔφτασε νὰ πονηθεῖ δέκα δραχμὲς καὶ ὁ Κλεάνθης κλείστηκε στὶς τότε φυλακὲς τοῦ Κόκλα, γιὰ νὰ παρωδηῇ εἰς βάρος του τὴν τελευταία στροφὴ τοῦ τραγουδιοῦ του:

ὦ, νά! σὲ βλέπω, Ραμπαγά,
δαφνοστεφανωμένος
γυρνᾷς ἀπ' τὸ κριτήριο,
γυρνᾷς ἀπὸ τὴ δίκη...

Τί ; Τί ; Τί λέγω ; ὄνειρο !..
 Στοῦ Κόκλα μαντρισμένος,
 τὸ ρήχνεις ὅξω, Ραμπαγᾶ,
 καὶ δὲν πληρώνεις νοίκι !..

Τὰ τραγούδια αὐτά, πὺν τόσο εἶχαν ἀγαπηθεῖ, τὰ αὐτοσκεδίαζε ἢ σὲ γλέντι ἀπάνω ἢ σὲ καμιά του ἐκδρομή, στὸ Γαλάτσι ἰδίως, πὺν πήγαινε συχνότατα καὶ τᾶγραφε, γυρίζοντας, στὸ τραπέζι τοῦ γραφείου του, πὺν ἔξδν ἀπὸ τὸ καλαμάρι εἶχε πάντα πάνω κ' ἓνα ποτηράκι μισογεμάτο ἢ μὲ κονιάκ ἢ μὲ διαλεχτὴ ρετσίνα.

"Οχι, φυσικά, ὅλα, μὰ τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ αὐτοσκεδία αὐτὰ πρωτοσέλιδα τραγούδια εἶχανε λυρισμό, εἶχανε δροσιά, εἶχανε τέχνη καὶ γραμμένα σὲ γλώσσα ὁλοζώντανη, συγκινοῦσαν, ἐνθουσίαζαν, καὶ δὲν εἶτανε λίγχι κεῖνοι πὺν τᾶποστηθίζαν καὶ τᾶλάγγελναν. Δὲν ἔχω δυστιχῶς κανένα τόμο τοῦ Ραμπαγᾶ μπροστά μου γιὰ νὰ σᾶς δώσω δείγματα ἀπὸ τὴν ποίησιν τοῦ Κλεάνθη. Τοὺς τελευταίους τόμους τοῦ Ραμπαγᾶ, τοὺς δικούς μου, τώρα τοὺς κατέχει κάποιος δημοσιογράφος, πὺν μὲ ὅλα τὰ παρακάλια μου, οὔτε γιὰ μιὰ μέρα ἐννοοῦσε νὰ μοῦ τοὺς δανείσει, ἂν καὶ τοῦ ξήγησα πόσο μοῦ χρειαζόντανε γιὰ τούτη μου τὴν ἐργασία.

Θυμάμαι μόνο στίχους, ἀπὸ δώ κι ἀπὸ κεῖ, ἀπὸ διάφορα τραγούδια. Α. χ. τοὺς στίχους πὺν εἶχε γράψει κάποτε γιὰ τὴν Κρήτη (καὶ πόσα τραγούδια δὲν εἶχε γράψει γιὰ τὸ ἡρωϊκὸ νησί !) καὶ πὺν ἄρχιζαν ἔτσι :

"Ομορφη σκλάβα τῆς Τουρκιάς,
 ἀντρεωμένη Κρήτη,
 τί πάθαν οἱ σταυραετοὶ
 Τοῦ Γερο-Ψηλορείτη ...

ἢ τοὺς πρώτους στίχους ἀπὸ ἓνα πρωτοσέλιδο ποιήμα του, μεγαλοβδομαδιατικὸ :

Σὰ σήμερα, λέν, ὁ Χριστὸς
καβάλλα σὲ πουλάρι
μὲς στὰ Ἱεροσόλυμα
ἐμπῆκε μὲ «ὠσαννά!»,
τὴν ὥρα πού σμαράγδιαζε
κάθε δεντροῦ κλωνάρι
τὴν ὥρα πού πρασίνιζαν
στοὺς κάμπους τὰ σανά...

Ἐξὸν ὅμως ἀπὸ τὰ πολιτικὰ αὐτὰ τραγούδια, τὰ πρω-
τοσέλιδα, ὁ Κλεάνθης, σὰν ἀληθινὸς ποιητὴς πού εἴ-
ταν, ἢ τὸ σωστότερο σὰν ἀληθινὸς σανσονιέ, (τραγουδο-
γράφος), ἔχει στολίσει τίς σελίδες τοῦ «Ραμπαγᾶ» μὲ τρα-
γούδια πρωτότυπα (τὸ «Πρῶτο Χιόνι», τὸ «Ἀσπρο χαρτί»,
τὸ «Ψυχασάββατο», κλπ.) καὶ μὲ τίς ὑπέροχες μετάφρα-
σες τοῦ Βερανζέρου (εἶχε μεταφράσει καὶ Δερουλεὶδ καὶ
Στεκέττι καὶ ἄλλους) πού ἡ ἐπιτυχία τους εἶναι ἀπαρά-
μιλλη, ἴσως γιατί εἶχε τὸ ἴδιο ταλέντο τοῦ Γάλλον σανσονιέ.
Ἀπὸ τὰ τραγούδια αὐτὰ τοῦ Βερανζέρου, ὁ «Γιάννης ὁ
γεωργός:»

Σήκω, Γιάννη, σήκω!
σὺ δ' νειρό σου λύκο
χτὲς τὸ βράδυ εἶδες;
Ἔρχεται ὁ εἰσπραχτορας
μὲ τοὺς σταυρωτῆδες!

εἶναι μὲ τόση ζωὴ καὶ μὲ τόση ἐπιτυχία μεταφρασμένο,
πού θαρεῖς πὼς διαβάξεις πρωτότυπο ἑλληνικὸ τραγούδι.
Τὸ ἴδιο μπορεῖ νὰ πεῖ κανεὶς ἀδίσταχτα καὶ γιὰ τὴν «Κατα-
ραμένη ἄνοιξη», πού ἀρχίζει ἔτσι:

Τὸ χρυσό της παραθύρι ἀντικρύζει τὸ δικό μου
κ' ἔτσι ὅλο τὸ χειμῶνα εἶχ' ἀντίκρυ τὸ χρυσό μου.
Δίχως κἂν νὰ μὲ γνωρίζει, μ' ἀγαποῦσε, τάγαποῦσα,
καὶ τὰ φτερωτὰ φιλιὰ μας σταυρονόνταν στὸν ἄγέρα,
μέσ' ἀπ' τὰ ξερὰ κλωνάρια κερασιᾶς τὴν ἐθωροῦσα,
δὲν ἐνιώθαμε κ' οἱ δύο μας πότε βράδυναζεν ἡ μέρα.

Μά σύ, "Ανοιξη, πού τόσο από ζήλεια πρασινίζεις,
κάθε χρόνο φύλλα κι ἄνθη στὸ ξερὸ κλωνί χαρίζεις,
καὶ ἡ κερασιά τὴν κρύβει ἀπὸ σένα ὀρμηγεμένη...
Λεῖψε κ' ἓνα χρόνο, λείψε, "Ανοιξη καταραμένη.

καὶ πού τελιώνει μὲ τοὺς στίχους αὐτοὺς.

Ἡ καρδιά μου τὸ χειμῶνα, τὸ χειμῶνα καρτεράει,
τίκ! τίκ! τὰκ! στὰ τζάμια χιόνι πῶς μ' ἀρέσει νὰ χτυπάει!
Τί τὸ θέλω ἐγὼ τᾶγέρι νὰ φυσάει μυρωμένο,
νᾶναι πράσινο βελουδο τὰ λειβάδια μας στρωμένα
καὶ νὰ τραγουδάει τὸ βράδι τὸ ἀηδόνι μεθυσμένο;
Νᾶναι λούλουδα στὸν κάμπο χίλια χρώματα βαμμένα;
Τί μὲ μέλει κι ἂν σὲ ψάλλουν τοῦ Μαρτιοῦ τὰ χελιδόνια,
τὰ πορφυρεὰ σου ρόδα καὶ τοῦ Μᾶη σου τῆχδόνια;
Τί μὲ μέλει, ἀφοῦ τὴν ἔχεις μὲ; στὰ φύλλα σου κρυμμένη;
Λεῖψε, κ' ἓνα χρόνο λείψε, "Ανοιξη καταραμένη!

Ὁ σκοπὸς μου δὲν εἶναι νὰ ναιῦσω τὴν ποίηση τοῦ
Κλεάνθη, νὰν τοῦ κάμω κριτική, νὰ τὸν τοποθετήσω, ὡς
ποιητὴ, στὸ σκαλοπάτι ἐκείνο τῆς Τέχνης, πού μιὰ μέρα,
ὅταν γραφεῖ ἡ νεολληνικὴ γραμματολογία, δικαιωματικὰ
θὰ καθίσει. Ὁ Κλεάνθης στάθηκε ὁ πρῶτος μου δάσκα-
λος κι ὁ πρῶτος μου ὁδηγητὴς στὴ φιλολογικὴ ζωὴ μου.
Τέσσερα περίπου χρόνια, τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς ζωῆς
του καὶ τῆς ζωῆς τῆς ἐφημερίδας του, τᾶξησα κοντὰ
του, φίλος του στενὸς καὶ συνεργάτης του ταχτικώτατος,
καὶ νομίζω πὼς προσφέρω κάτι στὰ νεολληνικὰ γράμματα
ἂν ξαναθυμίσω ἓνα λησμονημένο ποιητὴ.

Ἕνα βιβλιαράκι μικρὸ καὶ δυσεύρετό σήμερα, «Τὰ
τραγουδία τοῦ Ραμπαγᾶ», μὲ πρόλογο πολυσέλιδο δικό
μου, βγῆκε στὰ 1898. Τὸ βιβλίο αὐτό, συμπληρωμένο, θὰ
ξαναβγεῖ σὲ λίγο ἀπὸ τὸν ἐκδότη Γ. Βασιλείου. Κ' ἔτσι
ὁ Κλεάνθης θὰ πάψει πιά νὰ εἶναι λησμονημένος ὡς
ποιητὴς.

IV

Τῷ καιρῷ ἐκείνῳ ὁ μποεμισμὸς βασίλευε πέρα πέρα στὰ γράμματα καὶ στὴ δημοσιογραφία. Δουλεύαμε ὅλοι, ἰδίως οἱ νεώτεροι, γιὰ τὸ . . . βασιλέα τῆς Πρωσίας, γιὰ τὴ δόξα. Προσφέραμε τὰ προϊόντα τοῦ καλάμου μας γιὰ ἓνα πινάκιο φακῆ, ποὺ πολλὲς φορὲς τύχαινε νὰ εἶναι πλατωνικὴ κι αὐτὴ. Οἱ νεαροὶ λόγιοι τὰ περιφρονοῦσαν τὰ χρήματα κἄπω, ἀφοῦ μάλεστα μὲ τόση δυσκολία τοὺς τᾶδιναν, καὶ εἴταν ἡγεμονικὴ πληρωμὴ γι' αὐτοὺς ποὺ δεχότανε ὁ Κλεάνθης ἢ ὁ Γαβριηλίδης· νὰ δημοσιεύουν τὰ ποιήματά τους στὶς ἐφημερίδες τους.

Στὰ τέσσερα τελευταῖα χρόνια τοῦ «Ραμπλαῶ» στά-
θηκα, εἶπα, ἓνας ἀπὸ τοὺς ταχτικωτέρους συντάχτες του. Ἐγγραφα ταχτικά σὲ κάθε φύλλο, κ' ἔγραφα πολλά, πα-
ραπολλά, ποιήματα, ἄρθρα, δηγήματα, ὅ,τι θέλετε. Νεα-
νικὴ ἀκράτεια πέννας. Ποτέ μου δὲ συλλογίστηκα γι' ἀμοιβή. Μ' ἔπαινε ἡ τιμὴ πὼς συνεργάζομαι στὸ «Ραμ-
παῶ» κ' ἡ γκιουβερνάδα ποὺ πρόσφερνε ποῦ καὶ ποῦ, ἅμα εἴτανε στὶς καλὲς τοῦ, ὁ Κλεάνθης. Μιὰ μέρα ὡς-
τόσο, ὁ Κλεάνθης, συγκινημένος ἀπὸ τὴν πολλὴ ἐργασία
ποὺ εἶχα προσφέρει ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες στὸ φύλλο, μοῦ εἶπε :

— Μπρὲ ἀδερφέ, κἄτι πρέπει ἐπιτέλους νὰ παίρνεις καὶ
σύ, κἄτι τὰ κερδίζεις ἀπὸ τὴν ἐργασία σου !

Κι ἄνοιξε τὸ συρτάρι τοῦ γραφίου του κ' ἔβγαλε ἀπὸ
μέσα ἓνα σκαρμούτσο τριδραχμο σὲ πεντάρες καὶ μοῦ τῶ-
δωσε μεγαλοπρεπῶς :

— Πάρε ἐπιτέλους καὶ σύ, μπρὲ ἀδερφέ, κἄτι ἀπὸ τὸ
«Ραμπλαῶ» ! . . .

Καὶ ἡ γενναιοδωρὴ αὐτὴ χειρονομία ἀπο τότε ἄρχισε
νὰ γίνεται δυὸ τρεῖς φορὲς τὸ μῆνα. Τὸ κάτω κάτω,
κἄτι κέρδιζε κανεῖς κι ἀπὸ τὴν πέννα του !

Συνήθως ἡ πληρωμή, εἴπαμε, τῆς συνεργασίας μας γινότανε μὲ γκιουβετσάδα. Ὅταν ἡ κυκλοφορία τοῦ φύλλου πῆγαινε καλὰ κι ὁ Χρυσόγελος, ὁ ἱστορικός του ὑπερέτης, ἔφερενε καλὴ πούληση (60—70 δρ. εἴταν ἡ καλὴ, ἀν' ἔχι κ' ἡ καλύτερη, πούληση!) ὁ Κλεάνθης ἔβαζε τὴν γκιουβετσάδα κ' ἔκαλοῦσε σ' αὐτὴν ὅσους συνεργάτες του πετύχαινε στὸν περίπατο ἢ τύχαινε νὰ περάσουνε στὸ μεταξὺ ἀπὸ τὸ γραφεῖο του. Ἀπάνω σὲ μιὰ τέτια γκιουβετσάδα τὰποφάσισε νὰ γράψει κι ὁ Μητσάκης τὸν ἀθάνατο «Κουρταπάση» του.

Ὁ μαρκήσιος Κουρταπάσης, πρεσβευτὴς τότε τῆς Ἰταλίας στὴν Ἀθήνα καὶ «πρότινις» τοῦ διπλωματικοῦ σώματος, εἴτανε ἓνας τύπος περιεργότατος καὶ ἀνθρώπου καὶ διπλωμάτη πού, μὲ ὅλη τὴν ἀσκήμια του, εἶχε κυριολεχτικὰ καταχτήσει τ' Ἀθηναϊκὰ σαλόνια. Ὁ Κουρταπάσης εἶχε μετατεθεῖ τότε στὴ Μαδρίτη, εἴτανε νὰ φύγει σὲ δυὸ τρεῖς μέρες ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, κι ὁ Μητσάκης δηγήθηκε, πᾶνω στὸ τραγοπότη, διάφορα κινκάν κοινωνικὰ καὶ διάφορα νόστιμα ἀνέκδοτά του.

Ὁ Κλεάνθης ἐνθουσιάστηκε.

—Δὲ μᾶς σκαρώνεις, Μιχάλη, ἓνα ἄρθρο γιὰ τὸν Κουρταπάση;

—Νὰ τὸ σκαρώσωμεν! ἀποκρίθηκε ὁ Μητσάκης μὲ κεῖνο τὸ χαρακτηριστικὸ του τόνο, τὸ μισοειρωνικὸ καὶ μισοεπίσημο.

—Μὰ τὸ θέλω αὔριο τὸ μεσημέρι!...

—Θὰ τὸ ἔχεις αὔριον τὸ μεσημέρι! Διατί νὰ μὴ τὸ ἔχεις;

Τὴν ἄλλη μέρα πέρασε καὶ τὸ μεσημέρι κι ὁμοῦς ἄρθρο τίποτα. Ὁ Κλεάνθης ἄρχισε νὰ στενοχωριέται. Τοῦ ζητοῦσαν ὕλη ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο κι αὐτὸς περίμενε τὸ ἄρθρο.

—Μήπως ξαίρω πόσο θὰν τὸ κάνει αὐτὸς ὁ σατανὰς

για νὰ ὑπολογίσω πόση ἄλλη ὕλη πρέπει νὰ στείλω στὸ τυπογραφεῖο! μουρμούριζε.

Γιὰ νὰν τονὲ βγάλω ἀπὸ τὴ δύσκολη θέση τοῦ πρότεινα νὰ πάω στὸ σπίτι τοῦ Μητσάκη, νὰ ἰδῶ τί γίνεται.

—Νὰ ζήσεις, πηγαινέ!...

Σὰ γύρισα, τοῦφερα τὰ θλιβερὰ μαντάτα.

—Ὁ Μητσάκης, γράφει ἀπὸ τὸ πρωῒ, κι ὅλο γράφει!

Ἔχει φτάσει στὸ εἰκοστὸ ἑβδομὸ χειρόγραφο!...

—Μωρὲ τί λές!... Αὐτὸς θὰ πιάσει ὅλο τὸ Ραμπαγᾶ!...

—Ξαίρω κ' ἐγώ!...

—Δὲν τοῦπερνες ὅσο ἔχει ἔτοιμο;

—Δὲ μοῦ τῷδωσε!... Θέλει. λέει, νὰ πληρωθεῖ γι' αὐτὸ τὸ ἄρθρο...

—Κ' ἡ μακαρουνάδα ποὺ περιδρόμιασε χτὲς βράδι;

—Ξαίρω κ' ἐγώ!... Θέλει παράδες!... Ἐν τῇ παλάμῃ, μοῦ εἶπε, καὶ εἶτα τὸ χειρόγραφον!...

Μοῦ ἔδωσε πέντε δραχμὲς νὰν τοῦ τὶς πάω. Γύρισα ἄπραχτος.

—Τοῦ φαίνονται λίγα!... Θέλει κι ἄλλα τόσα!...

—Κι ἄλλες πέντε! Φρίκη!.. Αὐτὸς ὁ θεομπαίχτης ζητάει νὰ μᾶς γδύσει!...

Καὶ εἶδα κ' ἔπαθα νὰν τοῦ ξεκολλήσω κι ἄλλες τρεῖς δραχμὲς. Κ' ἔτσι πληρώθηκε ὁχτὼ δραχμὲς ἓνα ἄρθρο ποὺ ἂ βρισκότανε σήμερα Ἀθηναῖος δημοσιογράφος ἢ λόγιος τῆς περιωπῆς τοῦ Μητσάκη νὰ γράφει καὶ παρόμοιο γιὰ ἓναν, δὲν ξαίρω ποιόνε, διπλωμάτη ἢ πολιτικό, θὰν τοῦ τὸ πλήρωνε κ' ἡ πὶδ φειδωλὴ ἐφημερίδα διακόσιες δραχμὲς τὸλιγότερο.

Ὁ Κλεάνθης τὸ φυσσοῦσε αὐτὸ καὶ δὲν κρύωνε. Κι ὅταν ὁ Μητσάκης, ὕστερ' ἀπὸ λίγο, ἔβγαλε τὸ ἄρθρο του, καὶ πως μεγαλωμένο καὶ ρετουσαρισμένο, σὲ ξεχωριστὸ φυλλάδιο, ποὺ ἔγινε ἀνάρπαστο κ' ἔκαμε θόρυβο μεγάλο, ὁ Κλεάνθης ἀνάγγειλε τὴν ἐκδοσὴ στὸ «Ραμπαγᾶ» μὲ τέτια λόγια: «Ἐξεδόθη ὁ Κουρταπάσης ἐνὸς ἐπ' ἀμοιβῇ φίλου μας κτλ.» κι ὁ Μητσάκης γέλασε πλατύτατα:

—Τὸν ἔτσουξαν τὸν καημένο τὸν Κλεάνθη, μοῦ εἶπε, οἱ ὀχτὼ δραχμὲς ! Ἄμὲ τί θαρροῦσε ;... Τζάμπα θὰν τοῦ τῷδινά ;... Δέκα ὁλόκληρες ὥρες ἴδρωνα καὶ ξίδρωνα γιὰ νὰν τὸ γράψω !... Καὶ μὲ τὸ τσαπὶ νὰ δούλευα σὲ κανένα γιὰτὶ δέκα ὥρες, θὰν τῷλαιρνα τὸ ὀχτάρι γιὰ μεροκάματο !...

Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς καὶ τὰ εἰσοδήματα ἐφημερίδων, σὰν τὸ «Ραμπαγὰ» καὶ σὰν τὸ «Ἄστν» λ.χ. εἴτανε τότε πολὺ περιορισμένα. Ὁ Κλεάνθης εἴτανε ὑπερευχαριστημένος ἅμα ἡ πούληση τοῦ φύλλου σκέπαζε τὰ ἐξοδα καὶ ἄφινε 15—20 δρ. περισσεύμα. Μὲ εἴκοσι δραχμὲς περνοῦσε τὴ μισὴ βδομάδα του τότε καὶ περισσεύαν καὶ γιὰ τὴν γκιουβετσάδα.

Τὸ «Ἄστν» ἄφινε κατὰ περισσότερα, γιὰ τοῦτο καὶ ὁ Θέμος εἴταν ἐλευθεριώτερος. Ἐμένα λ.χ. πού εἴμουνα ταχτικὸς συνεργάτης του μοῦ πλήρωσε μιὰ φορὰ ἓνα τετράστιχο ἐπίγραμμαί μου μ' ἓνα ναπολεόνι—ἀφοῦ μὲ τὸ τετράστιχο ἐκεῖνο ἀποστομώθηκε ὁ μακαρίτης ποιητὴς τῆς «Ἀργύρας» Μιχ. Δελέκος, πού μᾶς ἐνοχλοῦσε ταχτικώτατα ἀπὸ τίς στίλές τῆς «Ἀκρόπολης».

Ἡῆρα μερικὲς ἀπὸ τίς λαϊκὲς παροιμίες, πού τίς εἶχε μεταφέρει... στὴν ἀρχαίᾳ, καὶ τοῦ σκάρωσα τὸ ἐπίγραμμα :

Δέλεξ λωλέ, παραλαεῖς λωλά λαλῶν καὶ λέγων
καὶ μὲ τῆς σάτυρας τὸ πῦρ ἔδρας καὶ βράκη φλέγων.
Ἄφες ἡμῖν, παῦσον νυνὶ συρράπτων φλυαρίας,
ἔϋσον κοιλίας ἀπελθε καὶ ἴθι χάψον μνίας.

V

Στις 25 τοῦ Μάη τοῦ 1889, 9 τὸ πρωῒ, ὁ Κλεάν-
 θης τίναξε τὰ μυαλά του στὸν ἀέρα. «Αὐτὴν τὴν ζωὴν
 δὲν τὴν ὑποφέρω πλέον καὶ αὐτοκτονῶ». Ἔτσι ἀρχίζει τὸ
 γράμμα ποὺ ἄφισε στὸν ἀδερφό του Γιώργη. Καὶ τὸ
 ἐκλείνει μὲ τὴν φράση: «Ἀφοῦ ὅλοι μὲ ἐγκατέλιπον, τί
 νὰ κάμω;»

Τὸν εἶχε ἐγκαταλείψει ἡ ὑγεία του πρῶτα πρῶτα. Μία
 ὑγεία σιδερένια, εἴταν πεπρωμένο, ἔτσι ξαφνικὰ καὶ ἀπό-
 τομα, νὰ σπάσει. Μία νευρασθένεια ξαφνικὰ, ἀποτέλεσμα
 τῆς λίγο ἀταχτῆς νεανικῆς ζωῆς του, καθὼς εἶπαν οἱ για-
 τροί, τοῦλεσε κατακέφαλα, τοῦκοψε κάθε ὁρεξὶ γιὰ ἐρ-
 γασία πρῶτα πρῶτα, καὶ σὲ λίγο καιρὸ, σὲ δυὸ περίπου
 μῆνες, τὸν ἔφερε στὸν τάφο.

«Ἀφοῦ ὅλοι μὲ ἐγκατέλιπον...» Αὐτὸς εἴταν ὁ ἐπίλο-
 γος μιᾶς ζωῆς γεμάτης δροσιὰ καὶ δράση. Ὁ ἐπίλογος
 τῶν ἑντεκα τόμων τοῦ «Ραμπαγᾶ» προηγήθηκε λίγες μέ-
 ρες πρὶν ἀπὸ τὸν ἐπίλογο τῆς ζωῆς τοῦ Κλεάνθη. Εἴταν
 ἐπίσης λιγόλογος καὶ ἄγριος κι αὐτός. Στὸ φύλλο τῆς 4
 τοῦ Μάη 1899, στὸ τελευταῖο φύλλο τοῦ «Ραμπαγᾶ», δη-
 μοσιεύτηκε ἡ ἀκόλουθη δήλωσή του: «Ἐπειδὴ ἀπὸ τινος
 ἔπαθε σπουδαίως ἡ ὑγεία μου, ἀναγκάζομαι κατ' ἐντολὴν
 τῶν ἱατρῶν νὰ διακόψω ἐπὶ τίνα καιρὸν τὴν ἐκδοσὶν τοῦ
 φύλλου, εἰς οὗ τὴν σύνταξιν ἐπὶ πολὺ δὲν μετεῖχον, ὅπως
 τυχὼ τῆς δεούσης θεραπείας».

Μοῦ τὴν ὑπαγόρευσε τὴ δήλωσι αὐτὴ, μὲ τὰ μάτια
 βουρνωμένα, μέσα στὸ γραφεῖο του, ὅπου λίγες μέρες
 πρὶν εἶχα ἰδεῖ τὸ ἄγριο θέαμα τοῦ πνευματικοῦ του θα-
 νάτου. Εἴμουνα τὸ πρωῒ τῆς τραγικῆς ἐκείνης ἡμέρας στὸ

τυπογραφείο Τρίμη, όπου σήμερα τὸ Τυπογραφεῖο «Νομικῆς», καὶ σελιδοποιούσα τὸ φύλλο, ἀνῆσυχος γιατί ἀργοῦσε ὁ Κλεάνθης νὰ στείλει τὸ πρωτοσέλιδο ποίημά του. Εἶχε πάει ἔντεκα ἡ ὥρα κι ὁ Τρίμης γκρίνιαζε γιατί ὁ Κλεάνθης μᾶς ἀργοῦσε καὶ μᾶς εἶχε στείλει ἴσαμε κείνη τὴν ὥρα μόνο δυὸ τετράστιχα. Ἐτρεξα στὸ γραφεῖο νὰ νὰ ἰδῶ γιατί μᾶς ἀργεῖ. Ἡ πόρτα ἀνοιγτὴ κι ἀδειανὸ τὸ γραφεῖο. Μπαίνω ἀνῆσυχος. Ἀπὸ τὸ βάθος, πίσω ἀπὸ τὸ ξύλινο παραβάν, ἀκούω γόους. Τρέχω καὶ βρίσκω τὸν Κλεάνθη πὺν κυλιότανε καταγῆς κ' ἐκλαιγε σὰ μωρὸ παιδί.

— Τί ἔπαθες; τονὲ ρωτάω τρομαγμένος.

— Ἐσβησα, χάθηκα!... Δὲν μπορῶ νὰ γράψω μιὰ λέξη, ἓνα στίχο... Ἀπὸ τὸ πρῶτ' ἀγωνίζομαι μὰ τοῦ κάκου!... Τῷζαιρα γὼ πῶς; ἔτσι θὰ τελιώσει... Ἐχασα τὸ μυαλό μου... Θὰ χάσω τώρα καὶ τὸ ψωμί μου...

Προσπάθησα νὰ τὸν παρηγορήσω, μὰ τοῦ κάκου. Βγάλαμε ἀκόμη ἄλλα τέσσερα φύλλα ἐμεῖς οἱ δυὸ-τρεῖς φίλοι του, ὅσο πὺν σταματήσαμε τὸ «Ραμπαγᾶ» ὁλότελα, μὲ τὴ δὴλωση πὺν ἀνάφερα παραπάνω. Ἡ κατάσταση μέρα μὲ τὴ μέρα χειροτέρευε. Οἱ φίλοι του τοῦ εἶχαν ὑποσχεθεῖ νὰ ἐνεργήσουνε νὰν τονὲ στείλουνε στὸ Παρίσι, στὸ Σαρκό, γιὰ θεραπεία, μὰ οἱ ἐνέργειές τους ἔμειναν πλιτωνικές, κ' ἔτσι πιὰ, ἀπελπισμένος ὁλότελα ἀπ' ὅλους κι ἀπ' ὅλα, ζήτησε σωτηρίᾳ στὸ πιστόλι του.

Τραχόσιες ἐξήντα δραχμὲς ἄφισε ὅλες κι ὅλες, καθὼς ἔγραφε στὸ γράμμα τοῦ πρὸς τὸν ἀδερφό του, κι αὐτὲς ἀπὸ τὰ ἐπιπλα τοῦ γραφείου του πὺν πούλησε δυὸ τρεῖς μέρες πρὶν.

Ἐτσι τέλειωσε τὴ ζωὴ του ἓνας ἄνθρωπος πὺν δώδεκα περίπου χρόνια ἀγαπήθηκε, λατρεύτηκε ἀπὸ τὴν κοινωνία καὶ πού, ἀλίμονο! εἶχε τὴν παιδικὴ ἀφέλεια νὰ

πιστεύει πώς τὴν πλατωνικὴ αὐτὴ λατρεία θὰ ἠμποροῦσε νὰ τὴν ἐξαργυρώσει «τοῖς μετρητοῖς» τὴν ὥρα πού θὰν τοῦ χρειαζότανε. Γιὰ τοῦτο τὸν τρώμαζε καὶ ἡ ἐγκατάλειψη. Ἕνας δυνατὸς χαρακτήρας θὰ τὴν περιφρονοῦσε τὴν ἐγκατάλειψη καὶ θὰ τραβοῦσε ἄφοβα τὸ δρόμο του. Ὅποιοι πιστεύει στὴ δημοτικότητα καὶ στηρίζεται σ' αὐτήν, ἀλίμονό του, εἶναι χαμένος, Μόνο κείνος πού τὴν περιφρονεῖ καὶ τὴ μαστιγώνει σὺνίσταται.

Στὸν ἐπιτάφιο πού ἐξεφώνησε ὁ τότε πρόεδρος τῆς «Ἐνώσεως τῶν δημοσιογράφων», Στεφανόπουλις, εἶπε πὺς «ἡ ἱστορία τοῦ Ἑλλ. Τύπου, τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε κρατερός στρατιώτης, θάποφανεῖ βραδύτερον ἂν πρέπει νὰ καταταχθεῖ μεταξὺ τῶν ἐκλεκτῶν τοῦ ἢ τῶν συμπαθῶν θυμάτων του».

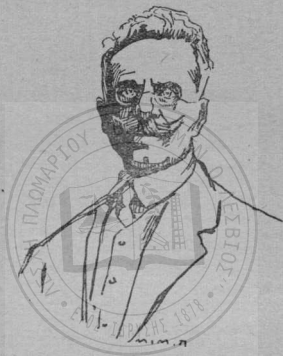
Ὡστόσο, ὅσο νάρθῃ ἡ περίφημη αὐτὴ ὥρα τῆς Ἱστορίας, ὁ Κλεάνθης θὰ μένει ἕνας ἀγνὸς ἰδεολόγος κ' ἕνας ἀφιλοκερδέστατος δημοσιογράφος πού τὰ κατάφερε ὅστερ' ἀπὸ ἑντεκα χρόνια ἐργασία, κυριολεκτικὰ θριαμβευτικῇ, νὰ πεθάνει μὲ τρακόσιες ἐξήντα δραχμὲς στὸ «σάκκο τοῦ ταξιδιοῦ» του, καὶ μὲ ἑκατὸ ἀκόμα δραχμὲς πού τοῦ χρωστοῦσε κάποιος μεσίτης/Σαράντης. Οἰκονόμου «ἀντὶ τῶν πρὸς πώλησιν δοθέντων πρὸς αὐτὸν πραγμάτων», καθὼς ἔγραφε στὸ τελευταῖο γράμμα του.

Ὑστερ' ἀπὸ τὸ θάνατό του ἀποφασίσαμε οἱ φίλοι του νὰ βγάλουμε ἕνα «ἐπιμνημόσυνο» φύλλο τοῦ «Ραμπάρᾶ». Εἶχα μαζέψει ὅλη τὴν ὕλη καὶ εἶχα ἀρχίσει τὴ στοιχειοθέτηση, ὅταν ὁ τυπογράφος μᾶς τὰ χάλασε καὶ δὲ βγῆκε. Τὰ ποιήματα ὅμως κλπ. δημοσιεύθηκαν στὴν «Ποικίλῃ Στοᾷ» τοῦ 1891. Ἐκεῖ δημοσιεύτηκε καὶ ἡ μοναδικὴ εἰκόνα του, πού ἔχει κι αὐτὴ τὴν περιέργη ἱστορία της.

Ὁ Κλεάνθης δὲν εἶχε φωτογραφηθεῖ ποτέ. Θυμῆθηκα

ὅμως, πὼς ὁ ζωγράφος καὶ καθηγητὴς τοῦ Πολυτεχνείου Νικηφόρος Λύτρας, πολλὰς φορές, σὲ γλέντια, ἔφτιανε τὸ σκίτσο τοῦ Κλεάνθη, πάνω σὲ ἄσπρα πιάτα τοῦ φαγητοῦ μὲ καπνιά. Πῆγα λοιπὸ στὸ ἀτελιέ του, τὸν παρακάλεσα, κι ὁ μακαρίτης Λύτρας ἔφτιαξε στὸν γκρίζο τοῖχο τοῦ ἀτελιέ του, μὲ κάρβουνο, τὸ σκίτσο του, πὺν τοῦ μοιαζε καταπληχτικά. Τὸ σκίτσο ἐκεῖνο, τὸ προσωρισμένο γιὰ τὸν ἐπιμνημόσυνο «Ραμπαγᾶ», φωτογραφήθηκε, δημοσιεύτηκε στὴν «Ποικίλη Στοά», καὶ εἶνε ἡ μοναδικὴ εἰκόνα τοῦ Κλεάνθη πὺν ὑπάρχει.

ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ

Τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ «Μὴ χάνεσαι» βγῆκε στὶς 16 τοῦ Γεννάριου 1880. Τόβγαλε ὁ Γαβριηλίδης. Εἶχε τὸ σχῆμα τοῦ «Ραμπαγᾶ», ἔβγαине κι αὐτὸ δυὸ φορές τὴν ἑβδομάδα καὶ διαβαζότανε πολὺ. Δὲν ξαίρω ἂν τόβγαλε ὁ Γαβριηλίδης ἀμέσως μόλις ἀποχωρίστηκε ἀπὸ τὸν Κλεάνθη ἢ ἀργότερα. Ξαίρω μοναχὰ πὼς τὸ διαβάσαμε κι αὐτὸ μὲ τὴν ἴδια ἀγάπη πὺν διαβάσαμε τὸ «Ραμπαγᾶ», γιατί βρῖσκαμε στὶς σελίδες του τοὺς ἴδιους ποιητές, τὶς ἴδιες περὶ αὐτοῦ πέννες, τὸν ἴδιο Ριζοσπαστισμὸ. Βρῖσκαμε ἀκόμα καὶ ἄρθρα τοῦ Γαβριηλίδη ἐκεῖ μέσα, τὰ φλογερά, τὰ ὀρμητικά, τὰ περιφρημα ἄρθρα τοῦ *Κάλιμπαν*.

Τὸ Γαβριηλίδη τὸν εἶχα γνωρίσει πρὶν ἀκόμα κατεβεῖ στὴν Ἀθήνα, σὰ δημοσιογραφοῦσε στὴν Πόλη, ἀπὸ κατὶ κριτικῆς μελέτης του γιὰ τὶς Γυναικες τοῦ «Σαῖκσπηρ» (Ὁφελία—Δεισδαιμόνα—Ἰουλιέττα κλπ.) πὺν δημοσίευε σὲ κάποιον περιοδικὸ τῆς Πόλης, δὲ θυμᾶμαι ποιό, πὺν μου τόχε δανείσει ἓνας φίλος μου. Ἔτσι, σὰν ἔβγαλε ἑφημερίδα δική του, ὅλοι οἱ τότε νέοι τὴν κάμαμε ἑφημερίδα μας κι αὐτήν. Εἶχαμε δυὸ τώρα. Τὸ «Ραμπαγᾶ» καὶ τὸ «Μὴ χάνεσαι». Στὴ μιὰ βρῖσκαμε τὸν Κλεάνθη, τὸν Ἀνακρεόντειο πότε πότε τραγουδιστὴ καὶ τὸ ρομαντικὸ δημοκράτη, πὺν μὲ τὰ πολιτικά του πρωτοσέλιδα δημοκρατικὰ ποιήματα μᾶς ξεσήκωνε τὰ μυαλά μας, καὶ στὴν ἄλλη βρῖσκαμε τὸν Κάλιμπαν πὺν μὲ τὴν ὀρμητικὴ του ἀρθρογραφία, κατὰ τοῦ Ἀλεξ. Κυμουνδούρου ἰδίως, καὶ μὲ τὸ πνεῦμα του, πὺν πετοῦσε σπίνθες κι ἀστραλές (δὲ λείπανε δὰ κ' οἱ κεραυνοὶ πότε πότε) μᾶς ἀναστάτωνε.

Ὅσο κι ἂν τὸν παρακολουθοῦσα τὸ Γαβριηλίδη καὶ στὸ «Μὴ χάνεσαι» καὶ στὴν «Ἀκρόπολη» κι ὅσο κι ἂν τὸν ἀγαποῦσα, δὲν εὐτύχησα νὰ συνεργαστῶ μαζί του. Καὶ ἴσως νὰ εἶμαι ὁ μόνος ἀπὸ τὴ σημερινὴ φιλολογικὴ γερουσία, ποὺ δὲν πέρασε ἀπὸ τὸ *φροντιστήριό* του τὸ δημοσιογραφικόν. Μιὰ φορὰ μόνον μοῦτυχε νὰ μιλήσω μαζί του.

Εἶχα βγάλει τοὺς «Πρώτους στίχους» μου—καὶ τοὺς τελευταίους. Ὁ Παλαμάς, ποὺ ἔγραφε τότε ταχτικὰ κριτικὰς γιὰ τὰ καινούρια βιβλία στὴ φιλολογικὴ «Ἑστία», μὲ τὸν τίτλο «Συγγραφεῖς καὶ βιβλία», μοῦ τοὺς ἔκρινε μαζί μὲ τὰ «Λόγια τῆς καρδιάς», ποὺ εἶχανε βγεῖ κι αὐτὰ τότε, τοῦ Κώστα Μάνου, καὶ τοὺς εἶχε βρεῖ ὑποφερούς. Εἶναι δείγματα, ἔγραφε, ποὺ μᾶς πείθουν πῶς ὁ ποιητὴς θὰ μᾶς δώσει ἀργότερα ὑφάσματα ἄξια Τέχνης. (Προφητεία ποὺ ἀλίμονο! δὲν ἀλήθευε). Κι ὁ Σουρὴς μὲ εἶχε ὑποδεχτεῖ στὸ «Ρωμιό» του μὲ ὅλες τὶς τιμές... τῆς ρίμας:

Τοῦ νέου Ταγκοπούλου οἱ πρώτοι «Πρώτοι στίχοι».
Καὶ οὗτος πρέπει μνείας ἐν τῷ «Ρωμῷ» νὰ τύχη.
Τὶ ἀφρονία στίχων! Τὶ πλούτος περισσός!
Αἱ Μοῦσαι μειδιῶσαι καὶ τοῦτον θεωροῦν,
ὑπόσχεται δὲ μέλλον ὁ ψάλλον νεοσσός.
οἱ ὅπερ καὶ βραβεῖον λαμβάνει ἀργυροῦν.

Μ' ἀλίμονο! Ὑστερ' ἀπὸ τὸ ποιητικὸν *δειγματολόγιο* ποὺ μοῦ ἀναγνώριζε ὁ Παλαμάς κ' ὕστερ' ἀπὸ τὸ ἀργυροῦν βραβεῖον ποὺ ἔδινε ὁ Σουρὴς στὸν ποιητικὸν νεοσσόν (δυσὸ περίπου μέτρα *νεοσσός!* φανταστεῖτε) μοῦ ἦρθε κατακέφαλα ὁ καταπέλτης τοῦ Γαβριηλίδη, ποὺ βρισκότανε τότε στὴν κριτικὴ του περίοδο κ' ἔγραφε μονόστηλα καὶ δίστηλα, κάποτε, ἄρθρα στὴν «Ἀκρόπολη». Τὸ Μάνο τὸν εἶχε ἀνεβάσει στὰ μεσοῦρανα. Ἐμένα μὲ κακομεταχειρίστηκε. «Ἐχομεν νὰ κάμωμεν μὲ ἓναν ἐντελῶς ἄγνωστον ποιητὴν, μὲ ἓν ὄνομα τίποτε μὴ ἐκφράζον, δυνάμεθα νὰ κρίνωμεν ἐπομένως ἄνευ οὐδεμιᾶς προκαταλήψεως

διαβάζοντες τοὺς στίχους του κ.λ.π.» Ἔτσι ἀρχίνηζε τὸ ἄρθρο του. Κι ἀφοῦ ἔλεγε ἀρκετὰ γιὰ τὸ βιβλίον ἔφτανε στὸ συμπέρασμα πὼς ὁ ποιητὴς ἔσπευσε νὰ δημοσιεύσῃ τοὺς στίχους του διότι κ.λ.π. «ἀλλὰ πρέπει ἡ σπουδὴ του νὰ τῷ συγχωρηθῇ, ἐὰν ἐν τῷ μέλλοντι γίνῃ δύσκολος πρὸς ἑαυτὸν καὶ μὴ νομίζῃ πὼς ὅλαι αἱ ὁμοιοκαταληξίαι εἶναι καμμία ἀνάγκη νὰ βλέπουν τὸ φῶς τῆς ἡμέρας καὶ μάλιστα ἐν βιβλίῳ, κτήματι δηλ. ἑσσεῖ».

Ὁ Παλαμᾶς διαμαρτυρήθηκε. Ὁ Μητσάκης ἀγρίεψε. Ἐγὼ πιά ἀκράτητος. Γιὰ νὰ ξεθυμᾶνω τοῦτεῖλα ἓνα γράμμα πελώριο ποὺ ἀγωνιζόμουνα νὰν τοῦ ἀποδείξω μ' αὐτὸ πὼς δὲν ξαίρει τί λέει! Τὸ γράμμα μου δημοσιεύτηκε μ' ἓνα σύντομο πρόλογό του ποὺ ἀναγνώριζε μ' αὐτὸν πὼς οἱ ἰδέες μου «δυνατὸν νὰ λέγουν καίτι, δυνατὸν καὶ νὰ μὴ λέγουν τίποτε» καὶ πὼς εἶμαι νεαρὸς συγγραφεὺς ποὺ «ξεύρει νὰ γράφῃ καὶ στίχους, μὴ γεννῶντας τὴν ἀπελπισίαν οὔτε προκαλοῦντας εἰς αὐτοχειρίαν, καὶ ἐπιστολὰς εὐκόλως ἀποσπωμένας ἀπὸ τῶν ἐπικλήσεων τοῦ χαρτοκαλάθου».

Ἔστερ ἀπὸ μερικὸν μῆνες γνωριστήκαμε. Ἐνα μεσημέρι πηγαίναμε μὲ τὸ θέμιον τὸν Ἀννίνο στὴν Ἀγορὰ καὶ μᾶς σταμάτησε μπρὸς τὸ Χρηματιστήριον.

— Νὰ σοῦ συστήσω, Βλάση, τὸν Ταγκόπουλον!

— ὦ!... περίφημα!

Καὶ γέλασε τὸ πλατύ, ὁμηρικὸ του γέλιο.

— Καὶ ἀπὸ ποῦ εἶσαι, φίλτατε;

— Δὲν ξαίρω! τ' ἀποκρίθηκα, κακιωμένος ἀκόμα μὲ τὴν κριτικὴν του.

— Χά! Χά! Χά! Δὲν ξαίρεις ἀπὸ ποῦ κατάγεις;

— Μὰ βέβαια, δὲν ξαίρω. Κατάγομαι ἀπὸ τὸ Μωριά, γεννήθηκα στὴν Ὑδρα καὶ ἀνατράφηκα στὴν Ἀθήναν!

— Ἀρβανίτης λοιπόν, Μωραΐτης καὶ Ἀθηναῖος!...

Γιὰ τοῦτο ἔχεις, φίλτατε, σ' ὅσα γράφεις, τὸ Ἀρβανί-

τικο πείσμα, τὴ Μωραΐτικη βαγαποντιὰ καὶ τὴν Ἀττικὴ λεπτότητα!...

Εἴταν ἡ ἀπάντησή του στὸ γράμμα μου ποὺ εἶχε ξεγελαστεῖ καὶ δημοσίευσε.

Καὶ ὅμως ἀργότερα σὰν ἔληξε ὅπωςδὴποτε τὸ μυαλό μου καὶ ξαναδιάβασα τοὺς «Πρώτους στίχους» μου καὶ τὴν κριτικὴ του, εἶδα κι ἀναγνώρισα πόσο δίκιο εἶχε νὰ μὲ κρίνει ἔτσι αὐστηρὰ καὶ καὶ νὰ μοῦ πεῖ πὼς «ἔσπευσα» νὰ δημοσιέψω τοὺς στίχους μου!...

Τόσο δίκιο εἶχε, ὥστε τώρα τελευταῖα, ὅταν ἕνας θανμαστής μου (γιατὶ καὶ ὁ πιὸ κοντὸς ἄνθρωπος θὰ βρεῖ ἄλλον, κοντότερό του, νὰν τονὲ θαυμάσει) ἤρθε χαρούμενος νὰ μοῦ πεῖ πὼς σὲ κάπιο παλαιοπωλεῖο βρῆκε τοὺς «Πρώτους στίχους» μου καὶ τοὺς ἀγόρασε, μὲ κόπο μεγάλο συγκρατήθηκα νὰ μὴ χυθῶ ἀπάνω του καὶ τὸν πνίξω.

Σὰν πέθανε ὁ Γαβριηλίδης, τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1920, δημοσίεψα στὸ «Νουμά» ἕνα τρισέλιδο ἄρθρο μου («Νουμάς» 1920, Ἀπρίλης, σελ. 243—245) πλημμενισμένο ἀπὸ σέβας καὶ θαυμασμό γιὰ τὸν ἀληθινὰ ἰδεολόγο Ἑλληνα δημοσιογράφου. Στὸ ἄρθρο μου αὐτὸ προσπάθησα μὲ γενικὲς γραμμὲς κι ἔγχι μὲ λεπτομερειακὰς κρίσεις, νὰ δώσω τὸ χαρακτηρισμὸ τῆς δυνατῆς ἐπίδρασης ποὺ σημείωσε πάνω στὴν πολιτικὴ καὶ κοινωνικὴ ζωὴ μας μὲ τὴ νευρώδικη, ὀρμητικὴ, ἀτίθασση καὶ ἀχαλίνωτη, μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ, ἀρθρογραφία του.

Δὲν ξαίρω ἂν πέτυχα στὸ χαρακτηρισμὸ του. Ἀπὸ τὸ ἄρθρο μου ὅμως αὐτό, ξανατυπῶνω ἐδῶ ἕναν παράγραφο ποὺ μοῦ φαίνεται πὼς ἀρκετὰ χαρακτηρίζει καὶ δικαιολογεῖ τὴ μονομανία ποὺ εἶχε νὰ στήνει εἰδωλά καὶ μὲ τὰ ἴδια τὰ χέρια του νὰν τὰ γκρεμίζει:

«Δὲν ἀρνιότανε· ἐρευνοῦσε. Δὲν πετοῦσε τὰ εἰδωλά του· ζητοῦσε νὰ στήσει ἄλλα πλάϊ τους, μεγαλύτερα, στε-

ρεότερα. Ἴσως πολλές φορές νάπεφτε ὄξω, νά γελιότανε, μὰ ὄχι ἀπὸ πρόθεση, οὔτε ἀπὸ ἐπίγνωση, οὔτε ἀπὸ κακὸ ὑπολογισμό. Ἀπὸ ἀνθρώπινη ἀτέλεια μοναχά. Τὸ σφάλ-
λιν ἀνθρώπινον.

Φαίνεται ὅμως πὼς εἶτανε στὸ χαρακτήρα του, στὴν ἰδιοσυγγρασία του κι αὐτό.

Δὲν μπορούσε, στενοχωριότανε, νὰ μένει πολὺν καιρὸ στὸ ἴδιο μέρος, στὶς ἴδιες ἰδέες. Τ' ἀρέσανε τὰ ταξίδια. Τάρεσε νὰ ταξιδεῦει μέσα στὶς ἰδέες καὶ στὶς πεποίθη-
σές του. Ἀποδημικὸ πουλί, χελιδόνι, κι ὄχι σπουργίτης γηγενής.

Ἔτσι δικαιολογείται καὶ κεῖνο ποὺ πολὺ σωστὰ παρα-
τήρησε ὁ Φιλήντας, πὼς στὴ γλώσσα ἔκαμε μεγάλο κακὸ, ἀφοῦ ἀπὸ τῆ μιᾶ μεριά κατὰσπραψε τὴν καθαρεύουσα
κι ἀπὸ τὴν ἄλλη μουντζούρωσε τὴ δημοτικὴ μὲ τὴν
παρδαλὴ μιχτὴ ἀκατάστατὴ γλώσσα ποὺ μεταχειριζότανε
στ' ἄρθρα του.

ΜΗΤΣΑΚΗΣ

Ὁ Μητσάκης στάθηκε, νὰ ποῦμε, ὁ δεύτερος φιλολογικὸς κηδεμόνας μου. Μαθήτευμα κοντά του τὰ πρῶτα χρόνια τῆς φιλογολικῆς ζωῆς μου καὶ στὴ φιλία του χρωστῶ πολλά, παραπολλά.

Τὸ Μητσάκη τὸν πρωτογνώρισα στὰ γραφεῖα τοῦ «Ραμπαγᾶ», στὰ 1886. Ἐνα μεσημέρι, δήλωσε ὁ Κλεάνθης πὼς τὸ βράδι θ' ἄγει μεγαλοπρεπῆ γκιουβετσάδα στὸ γραφεῖο του, μιὰ χιλιάριξη κραοὶ λιαστὸ νησιώτικο καὶ τὸ Μητσάκη.

Ἡ χαρὰ μου μεγάλη, νὰ γνωριστῶ, νὰ φάω μαζί κιόλας, μὲ τὸν περίφημο Μητσάκη, πού τότε μεσουρανοῦσε καὶ πού ὡς *Κράκ* καὶ *Κόθορνος* στὸ Κυριακάτικο «Ἄστυ», τὸ σατιρικό, χαλνοῦσε κόσμο μὲ τὰ κριτικά του ἄρθρα καὶ μὲ τίς σατιρικές πινακίδες κ' ἐπιγράμματα — καὶ πού τὸν ἔβλεπα ταχτικά, ταχτικώτατα, πάντα μὲ τὸ ἴδιο χρῶμα ροῦχα, τὸ ἴδιο σιῆμα ρεπούμπλικα, τὴ «σφήνα» τοῦ καλοψαλιδισμένου πάντα γενιοῦ του, τὴν ἀνασηκωμένη, πού ἀντίκρυζε τὴν ἄκρη τῆς μύτης του, τὰ μάτια του τὰ μικρά, τὰ μυωπικά, τὰ γεμάτα περιέργεια, πού ἀδιάκοπα στρηφογυρίζανε δεξιὰ ζερβὰ καὶ ὅλα προσπαθοῦσαν νὰν τὰ ἴδουν καὶ νὰ μὴν τοὺς ξεφύγει τὸ παραμικρότερο ἀπὸ τὰ γύρω.

Συνηθέστερα τὸν ἔβλεπα, ἀχώριστη συντροφιά, μὲ τὸν Πάνο Γιαννόπουλο, ἓνα νέο δημοσιογράφου πού πέθανε πρόωρα, εἰκοσιπέντε περίπου χρονῶνε, καὶ πού στόλιζε τίς στίλλες τοῦ «Ραμπαγᾶ», τοῦ «Μὴ χάνεσαι» καὶ τοῦ

«Ἄστεως» μὲ ἐξυπνότατα ἔμμετρα καὶ περὶ κοιμάτια. Εἴταν ἀδύνατο ὁ Μητσάκης νὰ βρῖσκεται στὶς καλές του καὶ νὰ μὴ ἀπαγγέλνῃ μεγαλόφωνα τὴν περιλάλητη «Γείτονα» τοῦ Γιαννόπουλου ποὺ εἶχε δημοσιευτεῖ στὸ «Ραμπαγά» :

Καὶ ἦτον
ἡ γείτων
ξανθὴ λευκοχίτων,
ἑστία χαρίτων
πλουσίων, ἀρρήτων,
ποῦ ἔλεγα φρίκτων,
τὸ μέτωπον πλήκτων
— ὦ, εἶθε ἀχίτων
νὰ ἦτον
ἡ γείτων!

Τὸ βράδι ποὺ συναντηθήκαμε στὸ γραφεῖο τοῦ «Ραμπαγά», κι ὁ Γιάννης ὁ Χρυσόγελος, ὁ ἱστορικός ὑπερέτης τοῦ Κλεάνθη, ἀπύθωσε στὸ τραπέζι, τὸ στρωμένο μ' ἐφημερίδες, τὴν γκιουβετσάδα, ὁ Μητσάκης δὲ φιλαργυρεύτηκε καθόλου τὰ καλὰ τὰ λόγια γιὰ ὅσα εἶχα δημοσιέψει ἴσαμε τότε στὸ «Ραμπαγά» μὲ τὸ ψευτόνομα «Altissimus».

— Μπᾶ! ὄνομα καὶ προῖμα εἶσαι «ὕψηλότατος», ὦ νεαρέ, καὶ τὰ ὅσα γράφεις, *ὕψηλότατα* κι αὐτά! . . .

Καὶ καταβροχθίζαμε τὰ μακαρόνια τοῦ γκιουβετσιοῦ καὶ ἀδειάζαμε, τῶνα πάνω στ' ἄλλο, τὰ ποτήρια τὰ γεμάτα μὲ τὸ λιαστὸ κρασί, τὸ δολιώτατο.

Ἐκεῖνες τὶς ἡμέρες εἶχα δημοσιέψει στὸ «Ραμπαγά» ἓνα τρομερὸ δῆγημα, τάχα σατιρικό, μὲ τὸν τίτλο: «Τὸ προγνωστικὸ τοῦ Καπετάνιου», καὶ μὲ ἄλλο, ὄχι τὸ συνειθισμένο μου τῶνομα.

Ὁ Μητσάκης ἄρχισε νὰ ρωτᾷ τὸν Κλεάνθη γι' αὐτὸ τὸ δῆγημα κ' ἐγὼ κρυφοκαμάρωνα.

— Μπρὲ Κλεάνθη, δὲ μού λές, στὸ Θεό σου, ἐλιτέ-

λους ποιὸς κακοῦργος ἔγραψε αὐτὸ τὸ τρομερὸ καὶ ἀπαισιῶς βρωμερὸ διήγημα;

Πάγωσα. Ἐρρηξα . . ἱκετευτικὴ ματιὰ στὸν Κλεάνθη.
— Δὲν τὸν ξαίρω!... Μοῦ τὸ στείλανε ἀπὸ τὴν Πάτρα...

— Ἔτσι λοιπόν! . . . Πρέπει νὰ τὸν μάθεις τὸν ἀπαίσιον αὐτὸν Πατρινόν! . . . Μὲ κάθε τρόπο νὰ τὸν μάθεις . . . Καὶ πρέπει νὰ σωφρονιστεῖ ὁ κακοῦργος καὶ νὰ ὑποβληθεῖ στὴν ἴδια τιμωρία ποὺ φαντάστηκε γιὰ τὸ δυστυχισμένο γεροκαπετάνιο! . . .

Ἐφριξα σὰ συλλογίστηκα τὴν τιμωρία. Καὶ περισσότερο ἀνατρίχιασα, σὰ γνωρίζοντας σὲ μένα, μὲ ρώτησε:

— Δὲν εἶναι ἔτσι, φίλε μου; Δὲ συμφωνεῖς καὶ σύ, φίλε μου;

— Ὑποθέτω πὼς δὲ θάχει καμὴν ἀντίρρηση ὁ Ταγκόπουλος! συμπλήρωσε ὁ Κλεάνθης καὶ τὰ σχόλια πάνω στὸ ἀπαίσιο διήγημα ξακολούθησαν ἀρκετὴ ὥρα.

Περασμένα μεσάνυχτα τελιώσαμε τὴ χιλιάρικη μὲ τὸ λιαστὸ κρασί. Τόσο κρασί καὶ νὰ μὴ μᾶς ζαλίσει καθόλου!

— Νᾶχαμε κι ἄλλη μιά, τὴν καταφέραμε! παρατήρησε ὁ Κλεάνθης.

— Ὑποθέτω, εἶπε ὁ Μητσάκης. Ἐπὶ τοῦ παρόντος ὅμως, ἀφοῦ ἀτυχῶς δὲν ὑπάρχει ἐτέρα χιλιάρικη, ἄς πηγαίνωμεν! . . .

Ἀντὶ νὰ φύγουμε ὅμως, τὸ πρωτὶ βρεθήκαμε κ' οἱ τρεῖς ξαπλωμένοι, κατάχαμα, στὸ πάτωμα τοῦ γραφείου, πλαισιωμένοι ἀπὸ τὸ περιεχόμενο τῆς χιλιάρικης καὶ τῆς «μεγαλοπρεποῦς» γκιουβετσάδας.

Ὁ Γιάννης, ποὺ ἦρθε τὸ πρωτὶ νανοῖξει τὸ γραφεῖο, ξαφνιάστηκε ποὺ τὸ βρῆκε ὀρθάνοιχτο καὶ ποὺ βρῆκε καὶ μᾶς τοὺς τρεῖς μέσα ξερούς ἀπὸ τὰ γέλια, νὰ ὀρκιζόμεστε πὼς δὲ θὰ ξαναβάλουμε πιά στὸ στόμα μας λιαστὸ κρασί.

— Ρετσίνα κι ἅγιος ὁ Θεός! συμπλήρωσε ὁ Μητσάκης.

ΚΡΥΣΤΑΛΛΗΣ

Τὸν Κώστα τὸν Κρυστάλλη τὸν πρωτογνώρισα μιὰ Κυριακὴ πρῶτὶ στὸ σπίτι τοῦ Μητσάκη. Ὁ Μητσάκης καθότανε τότε στὴν ὁδὸ Ἀλωπεκῆς, ἐκεῖ ψηλὰ στὸ Κολονάκι, καὶ ἀνέβαινα κάθε Κυριακὴ πρῶτὶ κεῖ πάνω καὶ τὸν ἔβλεπα θεόγυμνο. Ἀγριωτάτη κυριολεξία. Ὁ Μητσάκης ἔκανε γτούς τὸ πρῶτὶ καὶ ὕστερα ἔμεινε ἔτσι, θεόγυμνος, μέσα στὸ γραφεῖο του, ἴσαμε τὸ μεσημέρι, καὶ στέγνωε. Μιὰ Κυριακὴ πρῶτὶ βρῆκα καὶ τὸν Κρυστάλλη ἐκεῖ. Μοῦ τονὲ σύστησε.

— Ὁ ἀρχιτελέγγας τοῦ στίχου, μοῦ εἶπε. Ἐχει κοπάδια στίχους καὶ τοὺς σαλαγάζει στὰ ποιητικά του τὰ μαντριά!

— Ἀμὲ τί ἔχουν, Μίχου!... εἶπε ὁ Κρυστάλλης μὲ τὴν ἠπειρωτικὴ πρόφορά του, καρφώνοντας τὰ μάτια στὸ πάτωμα.

Ἀργότερ'ι τὸ παρατήρησα πὼς ὅσες φορὲς μᾶς δεχότανε ὁ Μητσάκης μ' αὐτὴ τὴν ἀδαμιαία περιβολὴ του, ὁ Κρυστάλλης ποτὲ δὲ σήκωνε τὰ μάτια του ἀπὸ τὸ πάτωμα. Ντρεπότανε. Ἔτσι, σεμνὸ παιδί ποὺ εἶτανε, δὲν μπορούσε νὰ ὑποφέρει τὴν ἀδιάντροπὴ γυμνότητά τοῦ φίλου μας.

Τὸν Κρυστάλλη τὸν ἀγαποῦσε πολὺ ὁ Μητσάκης καὶ τὸν ἐχτιμοῦσε ὑπερβολικά, καὶ σὰν ἄνθρωπο καὶ σὰν ποιητὴ. Γιὰ μένα, εἶτανε ἀδιάφορο τὸ ἄτομο καὶ ἡ ποίησή του δὲ μὲ συγκινοῦσε καὶ τόσο. Ἡ δημοτικὴ γλώσσα καὶ ἡ δημοτικὴ ποίηση δὲ μοῦ εἶτανε ἀκόμα

τόσο γνώριμες, δὲν τις εἶχα μελετήσει συστηματικά, ἀκόμα δὲν εἶχα καλομκεῖ στὴν οὐσία τους. Σιγά-σιγά ὁμοῦς ὁ ἄνθρωπος ἄρχισε νὰ μοῦ ἀρέσει. Εἴτανε ἓνα παιδί σεμνό, ντροπαλό, μαζεμένο καὶ γεμάτο καρδιά. Δούλευε στοιχειοθέτης στὸ Τυπογραφεῖο Παπαγεωργίου, πού εἴτανε τότε στὴν ὁδὸ Ἐδουάρδου Λῶ, γιὰ νὰ βγάζει τὸ ψωμί του (τὸ μεροκάματό του τρεῖς ἢ τέσσερις δραχμές, θυμᾶμαι) καὶ πηγαίναμε κάθε δειλινό, ὁ Μητσάκης κ' ἐγώ, καὶ τὸν καρτερούσαμε νὰ σχολάσει ἀπὸ τῆ δουλιὰ του. Ὁ Κρυστάλλης ἔβγαινε πάντοτε τελευταῖος ἀπὸ τὸ τυπογραφεῖο, μὲ μιὰ μικρὴ τσοπάνικη ἀγκλίτσα στὸ χέρι, καὶ πηγαίναμε μαζὶ ἢ πρὸς τὸ Ζάππειο ἢ πρὸς τὰ Πατήσια—ὅπου μᾶς ἔσπρωχνε τὸ κέφι μας. Ὅταν ἀνταμώνουμε ὁμορφες κοπέλλες στὸν περίπατό μας, ὁ Μητσάκης τοῦλεγε φωναχτά:

- Σαλάγα τες, ὁρὲ τζομπάνο, τίς γίδες! Σαλάγα τες!
- Κι ὁ Κρυστάλλης ντρεπότανε καὶ τοῦλεγε:
- Δὲν πάει, ρὲ Μίχου· δὲν πάει!
- Ἀμὲ τί πάει, ρὲ Κώτσου, τί πάει; φώναζε ὁ Μητσάκης καὶ γελοῦσε ὦρα.

Σ' ἓναν ἀπ' αὐτοὺς τοὺς περιπάτους, θυμᾶμαι, πίσω ἀπὸ τὸ Στάδιο πού εἶχαμε φτάσει, χωρὶς νὰν τὸ νιώσουμε μὲ τις κουβέντες, μᾶς ἀπάγγειλε ὁ Κρυστάλλης τὸν ἀθάνατο «Τσέλιγγά του», πού τὸν εἶχε «σκαρώσει» τὴν περασμένη νύχτα, καθὼς μᾶς βεβαίωνε.

Ἦθελα νᾶμουν τσέλιγγας νᾶμουν κ' ἓνας σκουτέρης,
νὰ πάω νὰ ξήσω στὸ μαντρί, στὴν ἐρημιὰ, στὰ δάση,
νᾶχω κοπάδι πρόβατα, νᾶχω κοπάδι γίδια,
κ' ἓνα σωρὸ μαντρόσκυλα, νᾶχω καὶ βοσκοτόπι.
τὸ καλοκαίρι στὰ βουνὰ καὶ τὸ χειμῶ στοὺς κήμους. . .

Ἀπ' αὐτὸ τὸ τραγούδι γιὰ χρόνια ὕστερα ὁ Μητσάκης συγχοαπάγγελε φωναχτὰ δυὸ στίχους. Τὸ στίχο:

Νᾶχω ἀπὸ πάλιουραν βορὸ
καὶ στρουγγὰ ἀπὸ ροδάμι. . . ;

καὶ τὸν ἄλλο στίχο, πού τὸν εὑρίσκει ὁμορφώτερο:

... νᾶλω καὶ κόρην ὁμορφῇ,
 στεφανωτὴ μου νᾶλω,
 νὰ μοῦ βοηθάει στὸ σάλαγο,
 νὰ μοῦ βοηθάει στὰ γρέκια...

— Ὅρὲ Κώτσου, τοῦ φώναζε κάθε τόσο, ἐσὺ ὕψω-
 σες τὸ Δημοτικὸ τραγούδι ἴσαμε τὸ χρυσόθρονο τῆς
 Τέχνης!...

— Ἀμὶ τί ὕψουσα, παναθεμά το!.. ἀπαντοῦσε ντρο-
 παλὰ ἐκεῖνος.

Κάποτε τοὺς διάβασα κ' ἐγὼ ἓνα τραγούδι μου, τὸν
 «Πόθο». Ὁ Μητσάκης τὸ βρῆκε καλὸ, ὁ Κρυστάλλης
 στραβομουτσούνισε:

— Ἀρρωστιάρικος πόθος! μουρμούρισε. Ἐσεῖς, πού
 ζεῖτε στὶς πολιτεῖες, τέτιους πόθους ἔχετε πάντα!...

— Ἀμὲ σεῖς πού ζεῖτε στὶς στρουγγές καὶ στὰ μιν-
 τριά τί πόθους ἔχετε; τονὲ ρώτησα πειραγμένος.

“Υστερ’ ἀπὸ λίγες μέρες μοῦ ἔδωσε τὴν ἀπάντησιν μὲ
 τὸ «Σταυραετό» του.

— Νά, οἱ δικοὶ μου πόθοι! μοῦ εἶπε σὰ μᾶς τὸν
 ἀπάγγειλε στὸ σπῖτι τῆς ὁδοῦ Ἀλωπεκῆς.

Ὁ Μητσάκης καταγοητεύτηκε ἀπὸ τὸ ποίημα, ἐγὼ
 ἄρχισα νὰ τὸν ἐνοχλῶ μὲ τὸ τί σημαίνει αὐτὴ ἡ λέξη καὶ
 τί σημαίνει ἐκεῖνη, μὰ ὁ Κρυστάλλης ἔμεινε ἀσυγκίνητος
 σὰ νὰ μὴ μᾶς πρόσεχε καθόλου. Καὶ τί νὰ μᾶς προσέξει;
 Αὐτὸς εἶταν κ' ἔμενε ἓνα παραστρατισμένο τσοπανόπουλο,
 πού εἶτε στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Παπαγεωργίου δούλευε,
 σκύβοντας ὅλη μέρα πάνω ἀπὸ τὰ τυπογραφικὰ στοι-
 χεῖα καὶ ἀναπνέοντας τὸ δηλητηριώδικο ἀντιμόνιο, εἶτε
 μαζί μας περπατοῦσε, εἶτε στὴ Βιβλιοθήκῃ τῆς Βουλῆς
 γιὰ ὥρες μελετοῦσε δημοτικὰ τραγούδια καὶ Βαλαω-
 ρίτη, ἡ ψυχὴ του πετοῦσε ψηλά, σὰ βουνὰ τῆς πατρί-
 δας του, καὶ ζοῦσε τὴ ζωὴ τῆς στάνης, πού τόσο τὸν
 τραβοῦσε καὶ τόσο ὑπέροχα τὴν τραγουδῆσε.

Στὸ καλύτερό του ποίημα, στὸ «Σταυραετό» του, φανερώνει ὅλον αὐτὸν τὸν κρυφὸ του πόνο καὶ τὸν πόθο του:

Ἀπὸ μικρὸ κι ἀπ' ἄφαντο πουλάκι, σταυραητέ μου,
Παίρνεις κορμὶ μὲ τὸν καιρὸ καὶ δύναμη κι ἀγέρα
Κι ἀπλώνεις πῆχες τὰ φτερά καὶ πιθαμές τὰ νόχια
Καὶ μέσ' στὰ σύγνεφα πετᾷς, μέσ' στὰ βουνὰ ἀνεμίζεις·
Φωλιάζεις μέσ' στὰ κράκουρα, συχνομιλᾷς μὲ τᾶστρα,
Μὲ τὴ βροντὴ ἐρωτεύεσαι, κι' ἀπιδρομῆς καὶ παίξεις
Μὲ τᾶχρια ἀστροπέλεκτα καὶ βασιλιᾶν σὲ κρᾶζουν
Τοῦ κάμπου τὰ πετούμενα καὶ τοῦ βουνοῦ οἱ πετρίτες.

Ἔτσι ἐγεννήθηκε μικρὸς κι' ὁ πόθος μου στὰ στήθη.
Κι' ἀπ' ἄφαντο, κι' ἀπ' ἄπλετο πουλάκι, σταυραητέ μου,
Μεγάλωσε, πῆρε φτερά, πῆρε κορμὶ καὶ νόχια
Καὶ μοῦ ματώνει τὴν καρδιά, τὰ σωθικά μου σχίζει·
Κ' ἔγινε τώρα ὁ πόθος μου ἀητός, στοιχειὸ καὶ δράκος
Καὶ τρώει κρυφὰ τὰ σπλάχνα μου, κουφοβοσκᾷ τὴ νειότη.
Μπεξέρισα γὰ περπατῶ στοῦ κάμπου τὰ λιοβόρια.
Θέλω τάψηλον ν' ἀναβῶ, ν' ἀράξω θέλω, ἀητέ μου,
Μέσ' στὴν παλιά μου κατοικίᾳ, στὴν πρώτη τὴ φωλιά μου·
Θέλω ν' ἀράξω στὰ βουνά, θέλω νὰ ζῶ μ' ἐσένα·
Θέλω τάνήμερο καρδί, τάρκούδι, τὸ πλατόνι,
Καθημερινὴ μου κι' ἀκριβὴ νὰ τᾶχω σιντροφιὰ μου.
Κάθε βραδοῦλα, κάθε αὐγή, θέλω τὸ κοῦρ τᾶξερ
Νᾶρχεται ἀπὸ τὴ λαγκαδιά, σὰ μίνα, σὰν ἀδέρφι
Νὰ μοῦ χαϊδεύῃ τὰ μαλλιά καὶ τὰ νοιχτὰ μου στήθη.

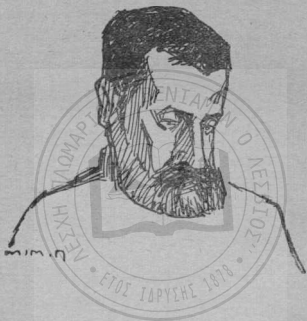
Θέλω ἢ βρουσούλα, ἢ ρεμματιά, παλιὲς γλυκιές μου ἀγάπες,
Νὰ μοῦ προσφέρουν γιαντὶκὸ τᾶθάνατα νερά τους,
Θέλω τοῦ λόγγου τὰ πουλιά μὲ τὸν κελαϊδισμό τους
Νὰ μὲ κοιμίζουν τὸ βραδύ, νὰ μὲ ξυπνοῦν τὸ τάχυ,
Καὶ θέλω νᾶχω στρώμα μου νᾶχω καὶ σκέπασμά μου
Τὸ καλοκαίρι τὰ κλαδιά καὶ τὸν χειμῶ τὰ χιόνια.
Κλωνάρια ἀπ' ἄγριοπρίναρα, φουρκάλες ἀπὸ ἐλάτι
Θέλω νὰ στρώνω στοιβανιές κι' ἀπάνου νὰ πλαγιάζω,
Ν' ἀκούω τὸν ἦχο τῆς βροχῆς καὶ νὰ γλυκοκοιμῆμαι.

Ἀπὸ ἡμερόδενηρον, ἀητέ, θέλω νὰ τρώω βαλάνια,
Θέλω νὰ τρώω τυρὶ ἀλαφιῶ καὶ γάλα ἀπ' ἄγριο γίδι·

Θέλω ν' ἀκούω τριγύρω μου πεῦκα κι ὀξιές νὰ σκούζουν,
Θέλω νὰ περπατῶ γκρεμούς, ραϊδιὰ, ψηλὰ στεφάνια·
Θέλω κρεμάμενα νερά δεξιὰ ξερβά νὰ βλέπω,
Θέλω ν' ἀκούω τὰ νύχια σου νὰ τὰ τροχῆς σπᾶ βράχια,
Ν' ἀκούω τὴν ἄγρια σου κραυγὴ, τὸν ἴσκιό σου νὰ βλέπω.
Θέλω, μὰ δὲν ἔχω φτερά; δὲν ἔχω κλαπατάρια,
Καὶ τυρανιέμαι, καὶ πονῶ, καὶ σβυέμαι νύχτα μέρα.
Παρακαλῶ σε, σταυραητέ, γιὰ χαμηλώσου ὀλίγο,
Καὶ δός μου τὲς φτεροῦγες σου καὶ πάρε με μαζί σου,
Πάρε με ἀπάνου στὰ βουνά, τί θὰ μὲ φάη ὁ κάμπος!

Ὅπως, ἀληθινά, καὶ τὸν ἔφαγε.

ΠΑΠΑΔΙΑΜΑΝΤΗΣ

Σ' ἓνα μαγαζάκι, ἐκεῖ κάτω στὸν "Ἅγιο Φίλιππα, μὲ περιβολάκι καὶ μὲ τοῦ πουλιοῦ τὸ γάλα μέσα, μὴν ὄσση 'Αθηναϊκή, μ' ἔσειρε ὁ Μηταάκης ἓνα δειλινὸ ἀνοιξιάτικο.

— Πᾶμε γὰρ σὲ γνωρίσω μὲ κάποιον πού θὰ ἐνθουσι-
αστεῖς! μοῦ εἶπε.

Πήγαμε. Στὸ περιβολάκι μέσα, κάτω ἀπὸ μιὰ μουργιὰ ὀλοπράσινη, μπροστά σ' ἓνα τραπέζι, πού εἶχε πάνω ἓνα ποτήρι ἀδιανό κ' ἓνα μισογεμάτο κατοσταράκι ρετσίνατο, καθότανε ἓνας μεσόκοπος ἄνθρωπος, κακοντυμένος, καὶ κουτσόπινε.

— Γεῖά σου, κύρ 'Αλέξανδρε!... Ὁ νεαρός ἀπὸ δώ ...
Ξεκαρδίστηκα στὰ γέλια.

— Μωρέ, τὸν Παπαδιαμάντη θὰ μοῦ συστήσεις ;...

Χαμογέλασε κι ὁ Παπαδιαμάντης.

"Ἰσια-Ἰσια δὲν εἶχε περάσει οὔτε βδομάδα, πού τὸν εἶχα ἀνταμώσει ἓνα βράδι, μ' ἓνα φίλο μου, σὲ μιὰ ταβέρνα τοῦ Ψυρῆ. Περνούσαμε ἀπ' ὄξω καὶ μᾶς φώναζε νὰ μᾶς κερᾶσει. Ὁ φίλος μου, πού εἶχε μεγαλύτερη σκέψη μὲ τὸ ρετσίνατο παρὰ μὲ τὰ γράμματα, καταγοητεύτηκε ἀπὸ τὴ γνωριμιὰ του.

— Πίνεις στὰ γερά, κρασοπατέρα! τοῦλεγε κάθε λίγο καὶ λιγάκι.

Καὶ πάνω στὸ κρασί, δὲν ξαίρω πῶς τοῦ ἦρθε—ἴσως γιὰ τὸν εἶδε ἔτσι κακοντυμένο κι ἀξούριστο—κινημένος ἀπὸ ἓνα αἶσθημα αὐτόματο κι ἀνάκατο, αἶσθημα θαυμα-
σμοῦ πρὸς τὸ γερὸν κρασοπότη καὶ συμπόνιας πρὸς τὸν

κακομοιριασμένο άνθρωπο, ἔβγαλε μιὰ χούφτα δεκάρες ἀπὸ τὴν τσέπη του καὶ τοῦ τὶς ἔδωσε :

— Πάρ' τες, φουκαρά ! τοῦ εἶπε. Κι ὁ Παπαδιαμάντης πῆρε τὶς δεκάρες χαμογελώντας καὶ τὶς ἄφησε πᾶνω στὸ τραπέζι

— Τὶς πίνουμε κι αὐτές ! εἶπε κ' ἔτοι ἔγινε. Ἦπιαμε κι ἄλλες, καὶ σὰν χωριστήκαμε, κατὰ τὰ μεσάνυχτα, ὁ φίλος πετοῦσε ἀπὸ τὴ χαρὰ του.

— Γνώρισα τὸ Βάκχο ἀπόψε !... Τὸν ἀληθινὸ Βάκχο ! ἔλεγε. Ἦπτε ἕναν περιδρομιο κρασί καὶ οὔτε ζαλίστηκε καθόλου !... Μωρέ, τ' εἶν' αὐτός !...

Δὲν τοῦ εἶπα, τ' εἶν' αὐτός ! Περιττό. Τ' ἅγια τοῖς κυσί... Κι ὁ κύρ Ἀλέξαντρος ὅμως, ὅπως δὲ καὶ τὸ συνήθιζε, φρόντιζε νὰ μὴν τοῦ ξεφύγει καμιὰ λέξη πού νὰ δίνει ὑπόψια πὼς εἶναι καὶ τίποτ' ἄλλο κι ὅχι μοναχὰ γερὸς κρασοπότης.

Τὸ ἐπεισόδιο αὐτὸ τὸ δηγηθήκαμε στὸ Μητσάκη γιὰ νὰ τὸν πείσουμε πὼς ἡ γνωριμιὰ μας εἶταν παλιὰ κ' εἶχε γαρνιριστεῖ καὶ μὲ νόστιμο ἐπεισόδιο, καὶ καθίσουμε στὸ τραπέζι κι ὁ ταβερνιάρης μᾶς ἔφερε καλοὺς μεζέδες καὶ κρασί καὶ αἰγοπίνοντας ἀρχίσαμε τὶς συνηθισμένες, τὶς ἀγαπημένες μας φιλολογικὲς κουβεντούλες.

Ὁ Μητσάκης τὸν ἀγαποῦσε πολλὴ τὸν Παπαδιαμάντη, τὸν ἔχτιμοῦσε καὶ ὡς ἄνθρωπο καὶ ὡς συγγραφέα καὶ ἀρχίνησε ν' ἀναλύει, μὲ μιὰ κριτικὴ πρόχειρη μὰ βαθειά, τὰ διάφορα δηγήματα, πού εἶχε δημοσιέψαι, ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἴσαμε τότε.

Ὁ κύρ Ἀλέξαντρος, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ του μετριοφροσύνη, εὐρίσκει ὑπερβολικοὺς τοὺς ἐπαίνους κι ὅσο ἐπίμενε ὁ Μητσάκης, τόσο ὁ Παπαδιαμάντης ζάρωνε περισσότερο. Στὸ τέλος ὁ Μητσάκης, γιὰ νὰν τοῦ ἀποδείξει πὼς ἔχει δίκιο, ἄρχισε νὰ παγγέλνει καὶ στίχους του :

Δόγγος κι ὁρμῖνι γύρω στὸ Παλάτι
καὶ τὸ φυλᾶνε ἀόρατα σπαθιά,
κ' ἔκεινθ ἀποκοιμήθηκε βαθειά
καὶ δὲν τὴ βλέπει ἄνθρωπον μάτι ...

Εἴταν ἡ «Κοιμάμενη βασιλοπούλα», τὸ ποίημα ποὺ εἶχε δημοσιέψει λίγους μῆνες πρὶν ὁ Παπαδιαμάντης στὴν «Ἀκρόπολη» γιὰ τὸ θάνατο τῆς βασιλοπούλας Ἀλεξάντρας, κι ὁ Μητσάκης τὸ ἤξαιρε ὅλο ἀπ' ὅξω, κι ὅλο, μονορρούφι, τὸ ἀπάγγειλε, μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ του, τὴν ἔντονη καὶ λίγο φωνακλάδικη, ἀπαγγελία του.

— Δὲν ἔχεις γράψει κι ἄλλους στίχους; κὺρ Ἀλέξαντρε; τονὲ ρώτησε.

— Ἔχω γράψει κι ἄλλους, σὲ κάπιο δῆγημά μου ἀνέκδοτο, μὰ δὲν ἀξίζουν κι αὐτοί!...

— Ἔχεις γράψει κι ἄλλους;... Καὶ δὲ μᾶς τοὺς λές; Δὲ μᾶς τοὺς ψέλνεις;...

— Τί νὰ σᾶς τοὺς πῶ!... Δὲν ἀξίζουν!...

Εἶδαμε καὶ πάθαμε, μὲ χίλια παρακάλια, νὰ τὸν καταφέρουμε. Κ' ἔτσι ὁ Παπαδιαμάντης ἄρχισε, μὲ τὴ βαθεῖα καὶ χαμηλὴ φωνή του ν' ἀπαγγέλνει—τὸ σωστότερο, νὰ *κανοναρχάει*, γιὰτὶ ἀπὸ τὰ ἐκκλησιαστικά ποτὲ δὲν ξεκολλοῦσε—τὸ ἀκόλουθο ποίημα, ποὺ ὕστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ τὸ διαβάσαμε στὴν «Ἀκρόπολη», σὲ κάπιο δῆγημά του:

Εἰκόν' ἀχειροποίητη, ποὺ στὴν καρδιά μου σ' εἶχα
 κ' εἶχα γιὰ μόνο φύλαχτὸ μιά τῆς κορφῆς σου τρίχα,
 ὀνειράτα στὸν ὕπνο μου μαυροφτερουγιασμένα,
 σὰν περιστέρι στὴ σπηλιά, μ' ἐτάραξαν γιὰ σένα.
 Κίνδυνο, μαῦρο σύγνεφο, οἱ μάγισσες μοῦ λένε—
 Τάηδόνια αὐτὰ ποὺ κελαδοῦν μοῦ φαίνεται πὼς κλαῖνε.
 Νὰ σὲ χαρεῖ ἡ ἀνοιξη μαζί μὲ τὰ λουλούδια,
 Ὅπουναι σὰν ἀμέτρητα ζωγραφιστὰ τραγούδια.
 Σὺ στὸ σκολεῖδ' δὲν ἔμαθες νὰ γράφεις ραβασάκια·
 στὰ χεῖλη σου τὰ ροδινὰ ποῦ τᾶβρες τὰ φαρμάκια;
 Στὰ μάτια τὰ ψιχαισιτὰ ἔχει ὁ ἔρωτας καρτέρι...
 Κι αὐτὸ τὸ μορφοδούλικο, τὸ τιμημένο χέρι,
 ἂν ἔσφιξε ἢ τὸσφιξαν, ἓνας Θεὸς τὸ ξαίρει.
 Τὴ χάρη σου τὴ σπλαχνικὴ μὴ μ' ἀρνηθεῖς, πουλί μου...
 Ἀγάπη μου αἰώνια, ἀγάπη ὕστερνή μου!

— Ἔτσι λοιπόν! κραύγασε ὁ Μητσάκης. Ἔτσι λοιπόν,

κύρ· Ἀλέξαντρε!... Ἐχομε ἔρωτες καὶ τοὺς τραγου-
δαίμε τόσο ὁμορφα!

— Ἐγὼ δὲν ἔχω ἔρωτες! ἀποκρίθηκε ὁ Παπαδιαμάντης,
χαμηλώνοντας τὰ μάτια. Ὁ ἥρωάς μου ἔχει!

— Μπρέ, αὐτὰ εἶναι κολοκύθια! Πρέπει ν' ἀγαποῦμε
ἐμεῖς γιὰ ν' ἀγαποῦνε καὶ τὰ πλάσματα τῆς φαντασίας
μας!... Τέτια τραγούδια, σὰν κι αὐτά, δὲν εἶναι φιλολογία,
καὶ γὰρ με συμπαθᾷς... Ἀναβρῶζουν ἀπὸ τὴν ψυχὴν, κι ὅταν
ἡ ψυχὴ δὲ συγκλονίζεται ἀπὸ ἓνα αἶσθημα δυνατό, δὲ
μιλάει· βουβαίνεται!...

Πόσο δίκιο εἶχε ὁ Μητσάκης, καὶ πόσο ἄδικο εἶχε ὁ
Παπαδιαμάντης νὰ ἐπιμένει πὺς τὸ τραγούδι του αὐτὸ
εἶτανε φιλολογία!

Ἐνα βράδι πάλι, ὕστερ' ἀπὸ καιρό, κατεβαίναμε ἀπὸ
τὸ Σύνταγμα πρὸς τὴν ὁδὸν Σταδίου, ὁ Κλεάνθης, ὁ Μη-
τσάκης, ὁ Κώστας ὁ Ξένος, ἓνας διὸ ἄλλοι φίλοι ἀκόμα,
κ' ἐγώ. Ἐκεῖ, ὅπου σήμερὰ τὸ καπνοπωλεῖο Βάρκα, ἀντα-
μώσαμε τὸν Παπαδιαμάντη. Τὸν σταματήσαμε. Ὁ Μη-
τσάκης ἐπίμενε νὰ τὸν τραβήξει μαζί μας. Ἀντιστεκότανε.
Στὸ τέλος δέχτηκε. Οἱ ἄλλοι προχωροῦσαν σιγὰ σιγὰ, κου-
βεντιάζοντας. Ἐγὼ ἔμεινα πίσω, μερικὰ βήματα, μαζί του.
Εἶτανε κακοντυμένος. Τὸ πονκάμισό του, στὸ λαιμό, ἀντὶ
κουμπί, θυμάμαι, εἶχε μιὰ θηλειὰ ἀπὸ σπάγγο. Τὸ πανω-
φόρι του, χιλιολυγδιασμένο, τὸ κλείνε με τὰ χέρια του σταυ-
ρωτὰ κάτω ἀπὸ τὰ στήθη του, ὅπως τὸ συνήθιζε, πρὸς τὴν
κοιλιά.

— Μὲ τέτια χάλια νᾶρθω μαζί σας; μοῦ εἶπε μὲ ἡρεμῇ,
ὄχι πικραμένη, φωνή.

— Τ' εἶν' αὐτά, κύρ Ἀλέξαντρε; Τοῦ λόγου σου νὰ μι-
λᾷς ἔτσι;...

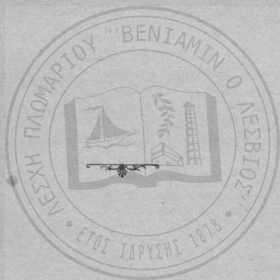
— Ἀφισέ με νὰ φύγω! ἐπίμενε.

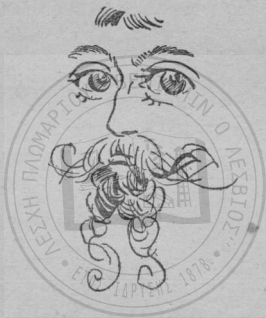
Καὶ μ' ἄφισε καὶ μπῆκε στὴν ὁδὸν Βουκουρεστίου.

— Ποῦ εἶναι ὁ Παπαδιαμάντης, μὲ ρώτησε ὁ Μητσάκης, σὰν τοὺς ζύγωσα, μόνος μου.

— Μοῦφυγε !

— Καὶ βέβαια σοῦφυγε, πρόστεσε ξεκαρδιασμένος ὁ Κλεάνθης, σὰν εἶχες τὴν ἀνοησία νὰ πιστέψεις πὼς θὰ σὲ ἀκολουθοῦσε λυτός ! Ἔπρεπε νὰν τὸ δέσεις αὐτὸ τὸ ἀντικεινικὸ θηρίο γιὰ ν᾿σαι σίγουρος πὼς θὰ σὲ ἀκολουθήσει...

[Αὐτογελοιογραφία]

ΘΕΜΟΣ ANNINOS

I

Ἀπὸ τὸν μισοεμιισμό τοῦ «Ραμπανά» στὸ νοικοκυρισμό, κι ἀριστοκρατισμὸ ἀκόμα, τοῦ «Ἀστεως», ἡ μετάβαση εἴτανε λίγο δύσκολη. Κ' ἐγινε μὲ κόπο, κόπο μεγάλο, σὰς τ' ὁμολογῶ. Κι ὅμως ἐγινε. Ἄν ὁ Κλεάνθης τραβοῦσε, φανάτιζε μὲ τὴν ἀνοιχτή του τὴν καρδιά καὶ μὲ τὸν εὐθύμιο χαρακτήρα του, ὁ Θέμος ὁ Ἄννινος γοήτευε καὶ σκλάβωγε μὲ τ' ἀληθινὰ ἀριστοκρατικά του φερσίματα, μὲ τὴν καλοσύνη του, μὲ τὸ ἐλαφρὸ χιούμορ ποὺ στόλιζε καὶ τὴν πιὸ ἀπλὴ κουβέντα του.

Λιγόλογος μὰ ἐπιγραμματικός, ποιεῖ νὰ πεῖ κανεὶς. Κάθε Σάββατο πρωτὶ, κατὰ τις δέκα, ποὺ ἐρχότανε στὸ τυπογραφεῖο τῆς «Κορίνθης», ἐκεῖ στὴν ὁδὸ Προαστείου, πλαῖι στὸ σημερινὸ «Πάνθεο», ὅπου τυπωνότανε τὸ «Ἄστυ», γιὰ νὰ ρήξει μιὰ ματιὰ στὴν ὕλη τοῦ φύλλου, ποὺ τὸ εἶχαμ' ἑτοιμο, γιὰ νὰ βγάλει μιὰ λέξη ἢ νὰ προστέσει μιὰν ἄλλη, καὶ κάθε μεσημέρι, ποὺ παίρναμε τὴ μαστίχα μας, στὸ ἐδωδιμοπωλεῖο τοῦ γέρο Παπαγιαννάκη, στὴν ὁδὸ Σταδίου, ποὺ μόνο στὴν παρέα τοῦ Θέμου παραχωροῦσε προνομιακὰ καρέκλες, μὲ μαστίχα Χιώτικη καὶ μὲ μεζέδες διαλεχτούς, ὁ Θέμος εἴτανε δικός μας, μέσα στὸν κύκλο του τὸν καλλιτεχνικὸ, τριγυρισμένος ἀπὸ συνεργάτες καὶ φίλους ποὺ ὁ ἴδιος, μὲ τοιγκουνιά τρομαχτική, τοὺς διάλεγε. Νὰ γίνεις φίλος του, εἴτανε πράμα δύσκολο, δυσκολώτατο. Νὰ σὲ πάρει καὶ στὴ μαστίχα τοῦ

Παπαγιαννάκη!—ἔ, αὐτὸ πιά εἶταν ἀπὸ τὰ πιδ δύσκολα, ἂν ὄχι κι ἀπὸ τ' ἀκατόρθωτα, τίς περισσότερες φορές.

Γνωριστήκαμε λίγο ὕστερ' ἀπὸ τὴν αὐτοχτονία τοῦ Κλεάνθη. Πότε ὁμως καὶ πῶς, δὲν καλοθυμάμαι. Θυμάμαι μοναχὰ πὼς μὲ καλοδέχτηκε. Βρεθήκαμε μάλιστα καὶ συγγενεῖς, ἢ μητέρα του κι ὁ πατέρας μου ξαδέρφια, δυὸ ἀδερφῶν παιδιὰ, μιὰ συγγένεια ποὺ μὲ τιμῇ καὶ περηφάνεια ἀπὸ τότε τὴ φέρνω. "Ἐγίνα συνεργάτης του ταχτικός. Κάναμε πολλές φορές καὶ βόλτες στὸ Σύνταγμα τὸ βράδι· ποῦ καὶ ποῦ πηγαίναμε καὶ στὸ θέατρο τὸ καλοκαίρι, μὲ τὸν Κουσουλάκο μαζί, οἱ τρεῖς μας. Εἶχε κατὶ ξεχωριστὸ αὐτὸς ὁ ἄνθρωπος. Τὸν ἀγαποῦσες, τὸν θάυμαζες, σὲ καταγοήτευε ἢ συντροφιά του, μὰ σοῦ εἶταν ἀδύνατο νὰ ξεπαρρηθεῖς μαζί του. Σὲ κρατοῦσε σὲ ἀπόστασι. Τὸν ἐνίωθες ἀνώτερό σου. Κ' ἔτσι φρόντιζες ὄχι μόνο τὰ φερσίματά σου, μὰ καὶ τὰ λόγια σου, νὰ εἶναι ρυθμισμένα, μετρημένα μαζί του. Σὰ σοῦ ξέφευγε καμιὰ ἀνοησία ἢ ἔκανες καμιὰ γκάφα, δὲ μιλοῦσε. Χαμογελοῦσε ἑλαφριά—μὰ τὸ χαμόγελό του αὐτὸ θὰν τοῦ τὸ ζήλευε μερικὲς φορές κι ὁ Μεφιστοφελής. Ἐμένα τουλάχιστο, μὲ πάγωνε. Δὲν ξαίρω πόσοι (φοβάμαι πὼς κανεῖς) ἀπὸ τοὺς νεαροὺς καλλιτέχνες σκύψανε, ξενυχτίσανε πάνω στοὺς τόμους τοῦ «Ἀσμοδαίου» καὶ τοῦ «Ἀστεως» νὰ μελετήσουν τὴ γραμμὴ τοῦ Θέμου, τοῦ Ἰδρυτῆ, καὶ πατέρα τῆς νεοελληνικῆς γελοιογραφίας, τοῦ ἀληθινοῦ αὐτοῦ μαίτρ—τοῦ ἀσύγκριτου, τοῦ ἀναντικατάστατου. Δὲ θέλω νὰ πῶ πὼς μαζί του πέθανε κ' ἡ νεοελληνικὴ γελοιογραφία. Μὰ θέλω νὰ πῶ, καὶ τὸ ὑποστηρίζω μὲ ὅλη μου τὴ δύναμη, πὼς πεθαίνοντας τράβηξε στὸν τάφο καὶ τὸ *μυστικὸ του* νὰ ζωντανεύει, νὰ παθανατίζει ἓνα πρόσωπο κ' ἓνα γεγονός, μὰ πολλὲς φορές κι ὀλάκερη ἐποχὴ.

Ἐκεῖνος ποὺ θὰ θελήσει νὰ μελετήσει, νὰ κρίνει, νὰ ναλύσει ψυχολογικὰ μιὰ περίοδο σαρανταπέντε χρόνων τῆς νεοελληνικῆς ζωῆς, ἀπὸ τότε ποὺ βγήκε ὁ «Ἀσμο-

δαῖος» ἴσαμε τότε πὺν τὸ μολύβι τοῦ Θέμου ἔπαψε νὰ ρήγνῃ πάνω στὸ χαρτὶ γραμμές, — ὅποιος θελήσει νὰν τὴ μελετήσῃ αὐτὴ τὴν ἐποχὴ στὴν κοινωνικὴ τῆς μορφῇ, στὴν πολιτικὴ, ἀκόμα καὶ στὴν πνευματικὴ, δὲ θὰ κουραστῇ καθόλου. Οἱ καρικατοῦρες τοῦ Θέμου θὰν τοῦ τὴ δώσουν ἀμέσως ὀλάκερη τὴν ἐποχὴ, ζωντανή, πιστὴ, φλύαρη.

— Οἱ καρικατοῦρες τοῦ Θέμου *φλυαροῦν!* ἔλεγε συχνὰ ὁ Μητσάκης, πὺν εἶταν παλιὸς του συνεργάτης, ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τοῦ «Ἀσμοδαίου» ἀκόμα. Κι ὁ Ροῖδης κάποτε εἶπε:

— Δὲν τὸ διαβάζω τὸ «Ἀστὺ». Μοῦ ἀρκεῖ νὰν τὸ βλέπω μονάχα!

Καὶ εἶχε δίκιο. Ἡ καρικατούρα τοῦ Θέμου, μιά-δυὸ σελίδες του, εἶταν τὸ πᾶν. Ἐμεῖς οἱ ἄλλοι, πὺν γεμίσαμε μὲ πεζὲς καὶ μ' ἑμμετρες-ἑξυπνάδες εἰς ἄλλες ἑξῆ σελίδες του, εἴμαστε ἀπλῶς τὸ κόρο, οἱ κομπάρσοι τοῦ ἀπαράμιλλου αὐτοῦ τεχνίτη καὶ δημιουργοῦ.

Δὲν εἶναι ὑπερβολὴ αὐτὸ πὺν θὰ πῶ: Εἶναι γυμνὴ ἡ ἀλήθεια. Ἐσῶνε μιά μονοκοντυλιὰ γελοιογραφικὴ στὸν «Ἀσμοδαῖο» ἢ στὸ «Ἀστὺ» γιὰ νὰ σοῦ σκοτώσῃ ὅλη τὴν πολιτικὴ ἢ κοινωνικὴ πόζα σου καὶ νὰ σὲ μεταβάλῃ ἀπὸ σοβαρὸ κύριο σὲ τύπο ἀθηναϊκὸ. Πόσοι καὶ πόσοι δὲν τὴν ἔπαθαν ἔτσι! Πόσοι δὲν κοιμηθῆκανε τὸ Σαβατόβραδο σοβαροὶ καὶ δὲν ξύπνησαν τὴν Κυριακὴ γελοῖοι! Δὲν ἀναφέρω μὲ τὸνομά της καμμιά τέτια *θανατικὴ ἐκτέλεση*. Οὔτε ἀκόμα τὸ γνωστότατο ἔκτεινον κοινοβουλευτικὸ ρήτορα, πὺν στὰ 1889 τὸν ἔβαλε ν' ἀγορεύει ἀπὸ τὴ λεκάνη ἐνὸς ἀθηναϊκοῦ οὐρητηρίου κ' ἔγραφε ἀπὸ κάτω: «Κατάλληλο βῆμα γιὰ τοὺς βρωμεροὺς». Ἀπὸ τότε, τὸ κοινοβουλευτικὸ ἐκεῖνο ἀηδόνι βουβάθηκε γιὰ ἀρχετὸ καιρὸ. Ἀπὸ ἀηδόνι, ἔγινε τύπος ἀθηναϊκός.

Ὁ Θέμος στὸ εἶδος αὐτὸ τῆς γελοιογραφίας, νὰ μεταμορφῶναι δηλ. τοὺς ἀνθρώπους σὲ τύπους, εἶτανε μεγάλος, ἀσύγκριτος. Τὸ μάτι του εὗρισκε στὸν καθένα τὸ ση-

μάδι, τὸ ἀδιόρατο γιὰ ὅλους τοὺς ἄλλους, πὺν σήκωνε γελοιογράφηση, τὸ σημάδι αὐτὸ τὸ τέντωνε, τὸ μεγάλωνε, καὶ σ' ἔπειθε καὶ σένα τὸν ἴδιο πὺς εἶσαι τύπος γελοιογραφικός. Ἔτσι βγῆκαν οἱ ἀθάνατες καρικοτούρες τοῦ Μιστριώτη, τοῦ Σεμιτέλου, τοῦ γιατροφιλόσοφου Πύρλα, τῆς κυρὰ-Ροζοῦς, τοῦ Κασιμάτη τῶν Κυθήρων, τοῦ Σταμούλη τῆς Κέρκυρας καὶ τόσων ἄλλων ἀκόμα, πὺν καὶ τὰ ὀνόματά τους ν' ἀραδιάσει κανεὶς θὰ χρειαστεῖ σελίδες ὀλάκερες.

Ὅταν πέθαινε κανεὶς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς τύπους τοῦ ἦ τὸν παρακαλοῦσαν οἱ φίλοι του γιὰ κανένα νὰ πάψει νὰ τὸν γελοιογραφεῖ, ὁ Θέμος εἶταν ἀπαρηγόρητος :

— Τοῦτο τὸν τύπο μᾶς τὸν πῆρε ὁ Χάρης, ἔλεγε, γιὰ κείνονε μὲ παρακάλεσανε νὰ μὴν τὸν γελοιογραφῶ, κι ἂν τὸ πᾶμε ἔτσι, σὲ λίγο δὲ θὰ μπόρουμε νὰ γελοιογραφοῦμε πιά παρὰ τὸν Παρθενώνα καὶ τὸ Λυκαβηττό !..

Ἐνα δειλινὸ τὸν ἀντάμωσα στὸ Σύνταγμα. Ἐκοβε βόλτες μοναχός του. Τὸν πλησίασα. Εἶτανε καταστενοχωρημένος.

Κάναμε δυὸ τρεῖς βόλτες στὴν πλατεία, δίχως νὰ νοῖξουμε τὸ στόμα μας, δίχως νὰ ποῦμε λέξη.

Τὸ συλλογιζόμουνα πολὺ νὰν τὸν ρωτήσω τί ἔχει. Φοβόμουνα μήπως πάρει τὸ ρώτημά μου γιὰ περιέργεια, γι' ἀδιαντροπιά.

Ἐπιτέλους, γιὰ νὰ μὴν περπατοῦμε ἔτσι, βουβοὶ κι ἄλλοι, τὰποφάσισα καὶ τὸν ρώτησα :

— Τί ἔχετε ;

— Ἀφισέ με, πάω νὰ σκάσω μὲ κἄτι πὺν μὲ πληροφόρησανε, νά, τώραδὰ, λίγο πρὶν ἔρθεις . . .

— Κ' εἶταν τόσο βαρὺ αὐτό, γιὰ νὰ σᾶς στενοχωρήσει ;

— Βαρύ, βαρύτατο . . . Φαντάσου πὺς ὁ Σεμιτέλος εἶτανε φίλος στενὸς τοῦ μακαρίτη τοῦ πατέρα μου . . . Καὶ τώρα ;

— "Ε, καὶ τώρα;... τονὲ ρώτησα μὴ μπορῶντας νὰ νιώσω γιατί τονὲ στενοχωροῦσε αὐτό.

— Τώρα, πῶς θὰ μποροῦμε πιά νὰν τονὲ γελοιογραφοῦμε;.. Πάει, τονὲ χάνουμε πιά καὶ τὸ Σεμιτέλο!..

Καὶ μοῦ τὸ εἶπε τὸ λόγο αὐτὸ μὲ πόνο, μὲ μεγάλο πόνο, σὰ νὰ μοῦ ἀνάγγελνε τὸ θάνατο ἀγαπημένου φίλου, πὺν εἶχε περάσει τόσα καὶ τόσα χρόνια μὲ τὴ συντροφιά του...

TO AESTY

Figure 12

ΒΕΛΙΔΙΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

APR 21 0

20 STATION CODE MISSING. — GOLF C. LAGOS AIRPORT THE PRINTER MISSING 20

*Arbeits- und Lebensbedingungen für die Arbeiter und die Arbeiterinnen. Die von der Regierung festgesetzten Löhne sind zu hoch, die Arbeitszeiten zu lang, die Arbeitsbedingungen zu schlecht. Die Arbeiterinnen sind zu wenig geschützt. Die Regierung muss die Arbeitsbedingungen verbessern und die Arbeiterinnen besser schützen.

*Attività del volontariato organizzato. In un'indagine svolta tra il 1994 e il 1995, l'8,5 per cento degli italiani ha dichiarato di aver svolto attività di volontariato organizzato.

TURN PAGES 407-410

44-45

Enregistré aux 1 Octobre 1900

10

THE STAFF OF THE

II

Στὰ 1889, τὴν πρώτη τοῦ Ὀκτώβρη, τὸ Κυριακάτικο σατιρικό «Ἄστυ» γιόρτασε τὴν πενταετηρίδα του. Τέσσαρα χρόνια εἶχαν κλείσει ἀπὸ τὴν ἡμέρα πὺν ὁ Θέμος Ἄννινος μὲ τὸν Μπάμπη Ἄννινο (Ἀββακούμ, Στρεψιάδη κτλ.) καὶ μὲ τὸ Μ. Μητσάκη (Κράκ, Κόθορνο κτλ.), μ' ἓνα γύρισμα τοῦ τιμονιοῦ, μεταμορφώσανε τὸν αὐστηρὰ σατιρικό «Ἀσμοδαῖο» σὲ μιὰ Κυριακάτικη revue, πὺν χωρὶς νὰν τῆς λείπει ἡ σάτιρα, πὺν ἀντιπροσωπευότανε ἀξιότατα ἀπὸ τὴ σατανικὴ μολυβιά τοῦ Θέμου καὶ ἀπὸ τοὺς ταχτικούς καὶ ἐχτάχτους συνεργάτες του (Παλαμάς—Πεζόστρατος, Πολέμης—Guettier κλπ.) εἶταν κ' ἓνα εἶδος εἰκονογραφημένο φύλλο πὺν, στὶς σελίδες του μέσα, εὑρίσκε κανεῖς σὲ εἰκόνες καὶ σὲ ἄρθρα, ὅλα τὰ σημαντικὰ γεγονότα τῆς ἑβδομάδας, τὰ ἑλληνικά, πολλὰς φορὲς καὶ τὰ παγκόσμια.

Τὴν πενταετηρίδα του τὸ «Ἄστυ» τὴ γιόρτασε πρῶτα μὲ τὴν ἀντικρυγὴ πρωτοσέλιδη γελοιογραφία τοῦ Θέμου, ὅπου ὁ Μπάμπης Ἄννινος καὶ ὁ μακαρίτης Κουσουλάκος παίζανε βιολί, ὁ Σουρὴς κλαπαδόρα, ὁ ὑποφαινόμενος φλάουτο καὶ ὁ Θέμος μὲ τὸ μολύβι του, σὰν εἶδος μπακέττα, στὸ χέρι, διεύθυνε τὴν περιέργη αὐτὴ ὀρχήστρα. Ὁ Σουρὴς κ' ἐγώ, σὰν ποιητές, βλέπετε, παίζαμε τὰ πνευστὰ ὄργανα, καὶ ὁ Μπάμπης καὶ ὁ Κουσουλάκος (Πελαργός, Τσοπανάκος κλπ.) σὰν πεζογράφοι, ἔπαιζαν τὰ ἐγχορδα. Ἐμεῖς οἱ τέσσερις εἴμαστε τότε ταχτικοὶ συντάχτες τοῦ «Ἀστὺς» Ὁ Ροῖδης εἶχε πᾶψει ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ «Ἀσμοδαίου» νὰ γράφει σατιρικά, καὶ ὅμως αὐτὸ δὲν τὸν ἔσωζε ἀπὸ τὰ βέλη τῶν ἀντιτρικουπικῶν δημοσιογράφων. Ἡ περιλάλητη «Ὀνολογία» του δὲν μποροῦσε νὰ ξεχαστεῖ ἔτσι εὐκόλα,

ἂν καὶ εἶχαν περάσει τόσα χρόνια ἀπὸ τότε πὺν τὴν ἔγραψε. Καὶ ὅπως ὁ μακαρίτης ὁ Μιστριώτης ἐλίμενε ἴσαμε τὸ τέλος τῆς ζωῆς του πὺς ἡ ἔφημερίδα «Ἐστία» ἀνῆκε στὸν καθηγητὴ Ν. Πολίτη, ἐπειδὴ κάποτε ὁ Πολίτης μαζί μὲ τὸ Δροσίνη διεύθυναν τὴ φιλολογικὴ «Ἐστία», ἔτσι κ' οἱ ἀντιτρικουλικοὶ δημοσιογράφοι, καὶ ξεχωριστὰ ὁ Σακελλαριάδης τῆς «Χώρας», φορτώνανε στὸ Ροῖδῃ ὅ,τι δριμὺ σατιρικὸ γραφότανε στὸ «Ἄστυ» κατὰ τοῦ Δηλιγιάννη.

Μετὰ τὸ γελοιογραφικὸ γιορτασμό, ὁ Θέμος, σὰ γαλάντης πὺν εἶτανε, θέλησε νὰ γιορτάσουμε τὴν πεντητηρίδα καὶ μὲ φαγολότι. Παράγγειλε λοιπὸν ἕνα πλούσιο πρόγευμα στὴν μπιραρία τοῦ Μπερνιουδάκη (τὸ καλύτερο μαγαζί, πὺν εἶταν τότε στὴν ὁδὸ Φωκίωνα) κ' ἔξὸν ἀπὸ μᾶς, κάλεσε καὶ μερικοὺς ἄλλους, φίλους καὶ παλιούς συνεργάτες τοῦ «Ἀσμοδαίου» καὶ τοῦ «Ἀστεως», τὸν καθηγητὴ Ν. Πολίτη, τὸν Πολέμη, τὸ Μίκιο Λάμπρο (ἕναν τύπο ἀθηναϊκό, ἰσόβιο γεν. γραμματεῖα τοῦ «Παρνασοῦ» πὺν ἡ γελοιογραφία του δὲν ἔλειπε σκεδὸν ἀπὸ κανένα φύλλο τοῦ «Ἀστεως»), καὶ ἄλλους.

Εἴμαστε ἄρκετοι καὶ τὸ τραπέζι πλουσιώτατο. Φάγαμε χίλια καλά, ἤπιαμε μπίρα ἀρκετὴ, στὸ τέλος ἀνοίξαμε καὶ σαμπάνια καὶ ὁ μακαρίτης ὁ Κουσουλάνος ὑπολόγιζε πὺς τὸ φαγολότι αὐτὸ θὰ ξετεράσει τὶς διακόσιες δραχμὲς—πὺν ἂ σκεφτεῖ κανεὶς τὴ φτήνια τῆς τότε ἐποχῆς, εἶταν ποσὸν ἀξιοσέβαστο.

Στὸ τέλος καλέσαμε καὶ τὸν καταστηματάρχην νὰ πιεῖ ἕνα ποτήρι σαμπάνια μαζί μας. Ὁ κὺρ Ζαχαρίας (ἔτσι τὸν ἀποκαλούσαμε οἱ ταχτικοὶ του πελάτες τὸν Μπερνιουδάκη), πῆρε τὸ ποτήρι στὸ χέρι κ' ἔδειξε πὺς θέλει νὰ κάμει πρόποση. Ὁ Κουσουλάνος, μὲ κείνο τὸ χαρακτηριστικὸ σαρκαστικὸ του ὕφος, ἐπίβαλε σιωπὴν.

— Ὁ κὺρ Ζαχαρίας, ἔχει τὸ λόγο!

Καὶ ὁ κὺρ Ζαχαρίας, σοβαρὸς καὶ ἐπιβλητικὸς, καθὼς

εἵτανε, σήκωσε τὸ ποτήρι του κ' ἔκαμε τὴν ἀκόλουθη βαρυσήμαντη πρόποση :

— Εἶμαι κ' ἐγὼ θανμαστής τοῦ « Ἄστεως », κύριοι. Τὸ διαβάζω ταχτικά κάθε Κυριακή. Σήμερα λοιπὸν ποὺ γιορτάζει τὴν πενταετηρίδα του, γιορτάζω κ' ἐγὼ μαζί του καὶ σὰς παρακαλῶ νὰ δεχτεῖτε νὰ σὰς προσφέρω τὸ γεῦμα τοῦτο. Ἄν ἐσεῖς, κύριοι, ἀντιπροσωπεύετε τὸ πνεῦμα, ἀντιπροσωπεύω κ' ἐγὼ τὴν ὕλη στὴ σημερινὴ σεμνὴ γιορτῇ! . . .

Ἡ πρόποση τοῦ κυρ Ζαχαρία καταχειροκροτήθηκε. Ἡ γενναιοδωρία του μᾶς κατασυνκίνησε, χωρὶς ὅμως καὶ νὰ μᾶς ἐμποδίσαι νὰ προφητέψουμε κακὸ καὶ ὀλέθριο τέλος γιὰ τὸν περιέρχο αὐτὸ ἐπιχειρηματία.

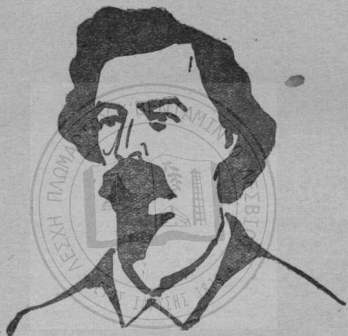
— Ἄν τὸ πάει ἔτσι, σιγόειτε ὁ Κουσουλάκος, γλήγορα θὰ ξεπουλήσει ὁ κυρ Ζαχαρίας!

Καὶ πραγματικά. Ὑστερ' ἀπὸ λίγα χρόνια, ὁ κυρ Ζαχαρίας φτώχεψε καὶ ἀπὸ μεγαλομπραζιέρης τῆς Ἀθήνης κατάντησε νὰ πουλάει σπέρτα στοὺς δρόμους τῆς Ἀλεξάνδρειας!

Τὴν ἐποχὴ ποὺ φτώχεψε, ὁ Κουσουλάκος ἔβγαζε τὸ « Σκρίπ ». Καὶ σαρκαστής, καθὼς εἵτανε, δὲ δυσκολεύτηκε νὰν τοῦ ἐκφωνήσῃ τὸν ἀκόλουθο ἐπικήδειο :

— Κρῖμα ποὺ φτώχεψε πρὶ γιορτάσει καὶ τὸ « Σκρίπ » τὴν πενταετηρίδα του! . . .

ΑΧΙΛΛΕΥΣ ΠΑΡΑΣΧΟΣ

Τὸν Παράσχο τὸν πρωτοεῖδα ἀπὸ κοντὰ καὶ τὸν πρωτάκουσα νάπαγγέλνει στὴ σάλα τοῦ «Παρνασσοῦ», τοῦ παλιοῦ «Παρνασσοῦ», ποῦ εἵταγε ἀντιζυγὸ στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ναετικῶν, ὅπου σήμερα τὸ καφεγεῖο «Χ. Τρικούπης» κι ἄλλα διάφορα μαγαζιά καὶ γραφεῖα.

Στὴ σάλα ἐκεῖνη, πρὶν κἀγὼ τῇ... φιλολογικῇ καριέρα μου, πῆγαινα ταχτικά, ἀπὸ μαθητῆς ἀκόμα, μιὰ δυὸ φορὲς τῇ βδομάδα—δὲ θυμάμαι ποιές—κι ἄκουγα διάφορους ρήτορες καὶ ποιητὲς νὰ ναρκισσεύονται ἀπὸ τὸ βῆμα του.

Ἐνα βράδι ἄκουσα καὶ τὸν Παράσχο. Ἡ σάλα εἵκανε ἀσφυκτικὰ γεμάτη ἀπὸ νωρίς. Ἐγὼ εἶμουνα στριμωγμένος, ὀλόρθος, στὸν τοῖχο, πλαῖ σ' ἓνα παράθυρο καὶ καρτεροῦσα μ' ἐγκαρτέρηση κι ἀγωνία τὴν κρίσιμη ὥρα. Ἐπιτέλους ἔφτασε κ' ἡ κρίσιμη ὥρα καὶ μαζί της ἔφτασε κι ὁ Παράσχος, μὲ ὀλόμαντρα, ἀπὸ τὰ μαλλιά του καὶ τὸ μούσι του, ἴσαμε τίς μύτες τῶν παπουτσιῶν του. Μόνο τὸ πονκάμισό του εἵτανε λευκό, τὰ χειρόγραφα ποῦ κρατοῦσε στὰ χέρια καὶ τὸ χαμόγελό του.

Ὁ κόσμος τὸν ὑποδέχτηκε μὲ χειροκροτήματα. Ἐρρηξε μιὰ ματιὰ στὴν κοσμοπλημμυρισμένη σάλα, ξαναχαμογέλισε σὰ νὰ μᾶς μακάριζε—ἔτσι μοῦ φάνηκε τότε—ποῦ θὰ τὸν ἀκούσουμε κι ἀμέσως ἀρχίνησε νάπαγγέλνει μὲ τρεμουλιάρα καὶ θεατρινίστικη φωνή, σέρνοντας τὰ ρ καὶ τὰ ἐπιφωνήματα, ἓνα τρομερὸ ἔμμετρο κατηγορητή-

ριο κατὰ τοῦ . . . πολιτισμοῦ, ποὺ τᾶρχιζε μὲ τοὺς ἀκο-
λουθοὺς ταμπουρλόδικους στίχους :

Ἄν ὅ,τι βλέπω κράζεται
τοσοῦτον ἄλλοκότως
πολιτισμὸς καὶ πρόοδος
καὶ φῶς φωτίζουν τῶμα . . .
ῶωωωω ! τότε εἰμαι βάρρρρρβαρος !
ῶωωωωω ! τότε θέλω σκότος . . .
Φέγγει καὶ ἡ τοῦ τάφου δᾶς
ἀλλὰ φωτίζει πιῶμα . .

Οἱ στίχοι αὐτοὶ ἔχουν ἀπὸ τότε σφηνωθεῖ στὸ μυαλό
μου, σὰν τιμωρία, καθὼς καὶ ὁ ἀθάνατος στίχος τοῦ τῆς
ἴδιας βραδείας, ποὺ κατακουρελιαζότανε ὁ Ζολά :

Ἀντὶ τοῦ Οὐγκου (τοῦ Οὐγκώ δηλ.), ὁ Ζολά,
ἡ μοῦσα τοῦ βορβόρου . . .

Φαίνεται πὼς ἐλεῖνο τὸ βράδι δὲν ἔφυγα καὶ τόσο
ἐνθουσιασμένως ἀπὸ τῆ σάλα τοῦ «Παρνασοῦ»—ἴσως
γιατὶ ὁ ριζοσπαστισμὸς μου κι ὁ φιλονεικισμὸς μου, ἀφορ-
μάριστα ἀκόμα καὶ τὰ δυό, βρισκόντανε ἀπὸ τότε σ' ἐμ-
βρυακὴ κατάστασι μέσα μου, ἴσως καὶ γιατί τὰ κηρύγ-
ματα τὰ ριζοσπαστικά τοῦ «Ραμπαγᾶ» καὶ τοῦ «Μὴ Χά-
νεσαι» κατὰ τοῦ παραξεκοντακισμένου καὶ παραξεκοντι-
σμένου ρομαντισμοῦ, βρῖσκανε γόνιμο ἔδαφος στὴν ψυχὴ
μερικῶνε τότε νέων.

Τοῦ κάκου ὁ Ροῖδης βροντοφώναζε στὸν κριτικὸ
καυγά του, τὸν ἱστορικὸ, μὲ τὸν Ἄγγελο Βλάχο, πὼς
δυνὸ ἀληθινοὶ ποιητὲς ὑπάρχουνε στὴν Ἑλλάδα, ὁ Βαλα-
ωρίτης καὶ ὁ Παράσχος. Γιὰ τὸ Βαλαωρίτη, δεχόμαστε
τὴ γνώμη του ἀνεπιφύλακτα. Γιὰ τὸν Παράσκο ὅμως
εἶχαμε πολλὰς ἐπιφύλαξεις. Διῆβολε ! Πολλοὺς στίχους του
τοὺς ἀπαγγέλναμε στὸ Πανεπιστήμιο χαχανίζοντας. Ὁ
Κανάρης του, ποὺ εἶτανε :

Θανάτου δισκοπότηρο
στοῦ κεραυνοῦ τὸ χέρι

δὲ μᾶς συγκινοῦσε, καὶ δὲ δρέπαμε

εἰς τοῦ Μαΐου τοὺς φαιδρούς
κ' εὐώδεις παραδείσους

ναρκίσοους, γιατί τὸ εἶχαμε πιά μάθει ἀπὸ τὴ Βοτανικὴ
πὼς οἱ νάρκισσοι δὲ λουλουδίζουσε τὸ Μάη.

Ὅσο ὅμως κι ἂ δὲ μ' ἐνθουσίαζε ἡ ποίησή του, ὁ ἄν-
θρωπος μὲ καταμάγευε καὶ δὲ χόρταινα νὰ πηγαίνω νὰ
τὸν κρυφοκαμαρώνω, συνηθέστατα στὸ κεντρικὸ τότε κα-
φενεῖο Γιαννοπούλου, ὅπου σήμερα τὸ βιβλιοπωλεῖο
Ἐλευθερουδάκη, νὰ κάθεται στὸ τραπέζι, στὴ γωνιὰ Στα-
δίου καὶ Συντάγματος, μόνος ἢ μὲ συντροφιά καὶ νὰ
ρουφάει μακαρίως τὸν *ερατεινὸ του*—ὅπως ρομαντικώτατα
ἀποκαλοῦσε τὸν καφέ.

Εἶχε καίτι ἐπιβλητικὸ, καὶ καίτι ποὺ σὲ τραβοῦσε, τὸ
ἐξωτερικὸ του. Ὅχι μοναχὰ τὸ ντύσιμό του, τὸ ἐπίσημο
πάντοτε, μὲ τὰ δόματαυρα ροῦχα του καὶ μὲ τὸ ψηλὸ του
καπέλλο, ἀκόμα καὶ μὲ μιὰ γούνα βαρύτιμη, ποὺ τὴν εἶχε
φέρει, φεύγοντας ἀπὸ τὴν Ὀντέσα, ὅπου χρημάτισε ἄλ-
λοτε πρόξενος τῆς Ἑλλάδας, ἀλλὰ καὶ μιὰ μελαχολία ἐλα-
φριά ἀπλωμένη στὰ χαρακτηριστικά του, σοῦ ἐπιβάλλανε
νὰν τονὲ σέβεσαι καὶ νὰν τονὲ συμπαθεῖς. Μὲ τὸ ὅλο
του σοῦ φώναζε:

— Νά, ἐγὼ εἶμαι ποιητής, ἐγὼ εἶμαι Παράσχος . . .
Πρόσεξέ με . . .

Ἀντίθετά του, οἱ ἄλλοι τότες ποιητές, ποὺ μᾶς τρα-
βούσανε περισσότερο ἐμᾶς τοὺς νέους, Παλαμῖς, Βιζυηνός,
Προβελέγγιος καὶ ἡ ποιητικὴ πλειάδα τοῦ «Ραμπαῶ» καὶ
τοῦ «Μὴ Χάνεσαι» (Δροσίνης, Π.λέτης, Στρατήγη, Νίκος
Καμπᾶς κλπ.), παιδιὰ οἱ περισσότεροὶ ἀκόμα, δὲν εἶχανε
τίποτα τὸ ξεχωριστὸ στὸ ἐξωτερικὸ τους, δὲν παίρνανε

πόζα ποιητῇ, στοὺς δρόμους. εἴτανε τύποι κοινοί, κοινότατοι.

Σὰν τονὲ γνώρισα ἀπὸ κοντά, εἶχα τυλώσει τὸ πρῶτο βιβλίο μου «Πρῶτοι στίχοι», ὅπου σὲ κάπιο τραγούδι μου μιλοῦσα μὲ νεανικὴ ἀνευλάβεια γιὰ τὴν ποίησίν του, κ' ἔτσι τὸν πλησίασα μὲ τ' αὐτιά κατεβασμένα. Εἴτανε μὲ τὸ φίλο μου δικηγόρο Γιάννη Μανολάτο, ταχτικὴ παρέα του τότε, καὶ σὰ μὲ σύστησε ὁ Γιάννης, δὲν ἔδειξε πὼς μοῦ κρατάει καμιὰ κάκια, ἂν καὶ, καθὼς μοῦ εἶπε, μὲ εἶχε ἀκουστά, τῷξαιρε τὸ νομά μου.

Εἴτανε βράδι καλοκαιριάτικο κι ἀνταμωθήκαμε στὸ Σύνταγμα.

— Πάμε στοῦ Ὁρφανίδη; πρότεινε ὁ Παράσχος.

Καὶ τραβήξαμε ἀπὸ τὴν ὁδὸ Φιλλεληνῶν γιὰ τὸν Κῆπο Ὁρφανίδη, ὅπου σήμερα ἡ μπασιά τοῦ Ζάππειου.

Ἐκεῖ, σιμὰ στὴ Ρούσσιχη ἐκκλησίᾳ, κογτοσταθήκαμε.

— Γιὰ σταθεῖτε! εἶπε ἀφελέστατα ὁ Παράσχος. Ἐχοῦμε τὰ παιτούμενα γιὰ τοὺς ἐρατεינוὺς; Ἐγὼ δυὸ δεκάρες ἔχω μοναχά.

— Ἐχω καὶ γὼ ἄλλες τρεῖς δεκάρες! εἶπε ὁ Μανολάτος.

— Καὶ γὼ ἄλλες δυὸ! πρόστεσα ἔγώ.

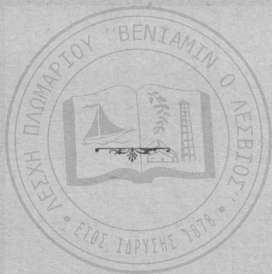
— ὦωωω! τότε περασοροροκοῦνε! συμπέρανε ὁ Παράσχος καὶ βάλαμε πλώρη γιὰ τοῦ Ὁρφανίδη, ὅπου ἀράξαμε τρισευτυχισμένοι καὶ τρισνακάριοι.

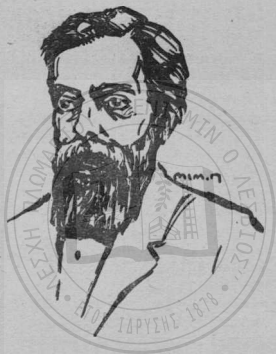
Ἄλλο ἓνα βράδι τὸν ξαναντάμωσα στὸ Σύνταγμα, πάλι μὲ τὸ Μανολάτο. Ἐκεῖνος στὴ μέση μὲ τὴν πανύψηλὴ καπελλαδοῦρα του, καὶ μεῖς στὰ πλάγια του, ὑπερύψηλοι κ' οἱ δυὸ μας. Κόβαμε ὦρα βόλτες πάνω κάτω, ἴσως γιὰ τὴ θὰ μᾶς λείπανε τὰ παιτούμενα γιὰ τοὺς ἐρατεינוὺς. Περπατούσαμε δίχως νὰ μιλοῦμε. Νά σου σὲ λίγο μᾶς κολλάει κι ὁ Μάρκος ὁ Σιγάλας, λαλίστατος. Ὅλο καὶ στὸν Παράσχο μιλοῦσε πού θᾶχε, φαίνεται, ἀκεφιά καὶ πού τὰ παντοῦσε μὲ μονόλεξα. Ξαφνικά, μᾶς σταματάει στὴ μέση

τῆς πλατείας, τοῦ ρήχνει μιὰ ἀγριοματιὰ καὶ τοῦ πετάει
κατακέφαλα τὸ αὐτοσχέδιο τοῦτο ἐπίγραμμα :

Καὶ τοῦτο τὸ ἀμφίβιο
—Σιγάλας ὁ Θηραῖος—
ἀκόμα εἶναι φοιτητῆς....
Ἔχει καιρὸν ὁ νέος !

Γελάσαμε. Μπορεῖ νὰ γέλασε κι ὁ Σιγάλας. Δὲ θυμάμαι.

ΡΟΪΔΗΣ

Ὁ Ροΐδης, ὅπως τὸ εἶπα κι ἄλλοῦ, εἶχε τὸ ἀτύχημα νὰ εἶναι ἴσαμε τὸ τέλος τῆς ζωῆς τοῦ συντάκτης τοῦ « Ἀστεως ». Ἄν καὶ στὸ σατιρικό « Ἀστν » δὲν εἶχε γράψει οὔτε μιὰ πεννιά, ἂν καὶ εἶχε ἀποχαιρετήσῃ τὴ δημοσιογραφικὴ σάτιρα πολὺ πρὶν ὃ « Ἀσμοδαῖος » μεταμορφωθεῖ σὲ « Ἀστν », πολλοί, καὶ μάλιστα ἀντιτρικουπτικοὶ δημοσιογράφοι, ἐννοοῦσαν, σώνει καὶ καλά, ν' ἀποδίδουνε σ' αὐτὸν ὅ,τι τσουχτερὸ πολιτικὸ γραφότανε στὸ « Ἀστν ».

Πολλὲς φορές ὁ ἀντιροῦδισμός τους ξεπερνοῦσε καὶ τὰ πολιτικὰ σύνορα. Ἀρκεῖ νὰ βρίσκανε κάτι στὸ « Ἀστν », πού νὰ μπορούσαν μ' αὐτὸ νὰ χτυπήσουν τὸ Ροΐδη, κι ἀμέσως τοῦ τὸ φορτώνανε στὴ ράχη του. Ἐτσι κάποτε πού μεσουρανοῦσε στὸ παριλίσσιο θέατρο τοῦ « Ἀντροῦ τῶν Νυμφῶν » ἡ Παριζιάνα κοκοτοτραγουδίστρα Ζάν Νταράς καὶ δημοσίεψα στὸ « Ἀστν » γι αὐτὴν κάπιο εὐθυμο τραγούδι, πού σὲ μιὰ στροφὴ του ἀνομολογοῦσα πῶς:

κι ὁ νοῦς μας κ' ἡ καρδιά κι ὁ παράς,
ὅλα πετοῦν σιμὰ στὴ Ζάν Νταράς ..

ὁ μακαρίτης Σακελλαριάδης ἔγραφε τὴν ἄλλη μέρα στὴ « Χώρα του » :

« Ἄς τὰ βλέπει ὁ Τρικούπης μὲ πόση ξετσιπωσιά οἱ ὑπάλληλοί του τὸ ὁμολογοῦν πῶς τὰ χρήματα πού παίρνουν ἀπὸ τὸ Κεντρικὸ ταμεῖο τὰ κατασφεύουν σὲ ὄργια Ἡλιογαβία. Καὶ ἐν τῷ μεταξὺ ὁ φορολογούμενος λαὸς πένεται ! ».

Τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη ὁ Ροῖδης εἵτανε διορισμένος ἔφορος τῆς Ἑθνικῆς Βιβλιοθήκης. Ὑστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ, ἀφοῦ δημοσιεύτηκε τὸ ποίημα τῆς Ζὰν Νταρὲς εἶχα τὸ εὐτύχημα νὰν τονὲ γνωρίσω καὶ προσωπικῶς. Μὲ σύστησε ὁ Θέμος ὁ Ἀννινος ἕνα δειλινὸ στὴν Πλατεία τοῦ Συντάγματος.

— Εἶναι ὁ Ταγκόπουλος! τοῦ φώναξε.

— Αἶ; ρώτησε ὁ Ροῖδης, ποὺ δὲν καλοάκουγε.

— Ὁ Ταγκόπουλος, σοῦ εἶπα! τοῦ ξαναφώναξε δυνατώτερα.

— Ἀ!... ὁ Ταγκόπουλος!... Ὁ πρώην ἐπαρχιακὸς ταμίας;

— Ὁχι! τοῦ εἶπε ὁ Θέμος ξεκαρδισμένος. Εἶναι ὁ πρώην ὑποστράτηγος!

Καὶ μόλις εἶχα τότε ἀποχαιρετήσῃ τὰ εἰκοσί μου χρόνια!

— Εἶναι αὐτός, ξακολούθησε ὁ Θέμος, ποῦνχει γράψῃ τὸ τραγούδι τῆς Ζὰν Νταρὲς!...

— Ἀ!... Αὐτὸ ποὺ μοῦ φόρτωσε στὴ ράχη μου ὁ Σακελλαριάδης;

— Θύμωσες γι' αὐτό;

— Ναί, γιατί εἵτανε ἄσκημοι οἱ στίχοι του!... Εἵχανε πολλὰς χασμωδίες...

Τὸ κοπλιμέντο του αὐτὸ μ' ἔκαμε νὰ κατσουφιάσω. Μὰ τὸ κατσούφιασμά μου δὲν κράτησε πολὺ. Εἵτανε στιγμιαῖο. Ἀκουσα τόσα ἄλλα ἔξυπνα λόγια ἀπὸ τὸ στόμα του κεῖνο τὸ δειλινὸ ὥστε δὲ δυσκολεύτηκα καθόλου νὰρχίσω νὰ θεωρῶ τὸν ἑαυτὸ μου εὐτυχισμένο ποὺ ὁ **Θεοτοῦμπης** τοῦ «Ἀσμοδαίου» ἀκόνισε γιὰ μιὰ στιγμή τὸ σαρκαστικὸ του λεπίδι ἀπάνω μοι.

Ὁ Μητσάκης ὅμως δὲν τοῦ τὸ συχώρεσε ποτέ, ἴσαμε τὸ τέλος τῆς πνευματικῆς ζωῆς του, κάπιο παρόμοιο πείραγμά του.

Ὅταν πρωτογνωρίστηκε μὲ τὸ Ροῖδη, μεσουρανοῦσε

τότε ὡς **Κράκ** στὸ «Ἄστυ καὶ εἶχε τὴ δικαιοτάτη ἀπαί-
τησιν νὰ τὸν ξαίρει ὅλος ὁ κόσμος. Ὁ Ροῖδης ὅμως δὲ
χαμπάριζε ἀπὸ τέτια κ' ἔτσι δὲ δίστασε νὰ ρωτήσῃ τὸ
Θέμο, ποῦ τοῦ τονε σύστησε :

— Καὶ τί δουλιὰ κάνει ὁ κ. Μητσάκης;

— Γράφει! ἀποκρίθηκε ὁ Θέμος χαμογελώντας.

— Ἄ!... Ὅλοι γράφουν!... Ὅλοι γράφουν! παρατή-
ρησε ὁ Ροῖδης σοβαρώτατα.

Αὐτὸ τὸ «Ὅλοι γράφουν» τὸ φασοῦσε ὁ Μητσάκης
καὶ δὲν κρύωνε. Καὶ γιὰ τοῦτο ἀργότερα, ὅταν τοῦτυχε
νὰ γράψῃ κάποτε γιὰ τὸ Ροῖδη, τοῦ ρήχτηκε ἀγρίως.

— Ἀκοῦς, ἀδερφέ, **ὅλοι γράφουν!** Νὰ μὲ περάσει
καὶ μένα μέσα στὸ σωρό!

ΑΒΒΑΚΟΥΜ

Φίλος Ἰντιάνος, ὁ κ. Μ., εἶχε τὴν καλοσύνη τὶς προ-
άλλες νὰ μᾶς πάει στὸ Φάληρο νὰ δοῦμε τὴ θάλασσα. Αὐ-
τοκίνητο γιὰ τὸν πηγαμιὸ δραχ. πενήντα, μερικὲς μπίρες
μὲ μεζέδες σ' ἓνα παραθαλάσσιο μπάρ, ἄλλες πενήντα,
τσιγάρα, καφέδες, λικέρ, γυρισμὸς κτλ. ἄλλες εἴκοσι πέντε
περίπου δραχμῆς.

— Οὔτε μιὰ λίρα ἐγγλέζικη δὲν ξοδευάσαμε! εἶπε ὁ
φίλος τὸ βράδι κατευχαριστημένος.

Κι ὅμως πρὸ τριάντα περίπου χρόνια ὁ Μπάμπης ὁ
Ἄννινος ἐκλαίγε τὸ τάλληρό του ποὺ τὸ χάλασε γιὰ νὰ
κατέβει στὸ Φάληρο :

Πῆγα καὶ στὸ Φάληρο,
εἶδα καὶ τὴ θάλασσα,
εἶχα κ' ἓνα τάλληρο...
Κοῖμα ποὺ τὸ χάλασα!

Ὁ θρῆνος αὐτὸς βρίσκεται μέσα στὸν «Ἀσμοδαῖο»
ἢ στὸ σατιρικὸ «Ἄστυ»—δὲ θυμάμαι καλὰ—κ' εἶναι
θρῆνος τοῦ Ἀββακούμ. Τὸν ξεφωνοῦσε ταχτικά ὁ Μη-
τσάκης, σὰν κατεβαίναμε στὸ Φάληρο κι ἀντίκρουζε τὴ
θάλασσα.

Ὡς Ἀββακούμ ὁ Μπάμπης στὸ «Ἄστυ» διαβαζότανε
πολύ, παραπολύ. Ἐγραφε, πεζὰ κ' ἔμμετρα, καὶ ὡς
Στρεψιάδης καὶ ὡς **Ἡρώδης** ὁ **Ἀττικὸς** ταχτικώτατα
εἵτανε συνιδρυτὴς τοῦ σατιρικοῦ «Ἀστέως» μὲ τὸ Θέμο

τὸν Ἄννινο καὶ μὲ τὸ Μητσάκη) μὰ ὡς Ἀββακούμ χαλ-
νοῦσε τὸν κόσμον, ρουφιότανε. Σ' ἓνα καλαμπούρι του
πιτυχεμένο πολλὰς φορὰς στήριζε ὀλάκερο δῆγμα σατιρικό
καὶ οἱ «Προφητεῖες» του καθὼς καὶ οἱ ἀποκριάτικοι
«Στίχοι τοῦ κάρρου» εἶχαν τήση σάτιρα πολιτικὴ καὶ κοι-
νωνικὴ μέσα, ὥστε ἀπὸ πολλοὺς, μὲ ὅλο τὸ μᾶκρος τους
τὸ ἀπελπιστικό, ἀποστηθιζόντανε. Οἱ περιώνυμοι «Παρα-
δαρμένοι», δημιουργήματα τοῦ Ἀββακούμ εἶναι καί, θυμά-
μαι, πὼς ἓνα δῆγημά του, δισέλιδο θαρρῶ ξεκαρδιστικώ-
τατο κ' ἐξωφρενικό, (ὑποθέτω πὼς κι αὐτὸ ἀπὸ τὴ σειρὰ
τῶν «Παραδαρμένων» θὰ εἶναι) στηριζότανε πᾶνω σ' ἓνα
καλαμπούρι. Πολιτικορολογούσανε δυὸ ἢ πατριδορολογούσανε
—δὲν καλοθυμᾶμαι— ὁ Λουκάς κι ὁ Ζαχαρίας, ὁ Παρα-
δαρμένος, καὶ στὸ τέλος, γιὰ νὰ κλείσει τὴ συζήτησι ο
κ. Ζαχαρίας καὶ νὰ ξεφορτωθεῖ τὸ φίλο του, τοῦδωσε
κάτι τυλιγμένο σὲ χαρτὶ καὶ τοῦ εἶπε μυστηριωδῶς, ἀπο-
χαιρετώντας τον :

— Ἐν τούτῳ, Λουκά, νίκα!

Καὶ τὸ ἄνοιξε εὐλαβῶς τὸ δέμα ὁ Λουκάς καὶ εἶδε
πὼς μέσα στὴν ἐφημερίδα εἶτανε τυλιγμένα... λουκάνικα!

Δὲ φυλλομετρῶ τοὺς τόμους τοῦ «Ἀστεως» νὰ ξανα-
διαβάσω τὸν Ἀββακούμ. Φοβάμαι μήπως μὲ τὰ χρόνια
καὶ μὲ τὴν ἐξέλιξη τοῦ γούστου μου χάσω ὅπωςδῆποτε τὸ
νεανικό μου ἐνθουσιασμό γι' αὐτόν. Καὶ δὲν τὸ θέλω. Δὲ
θέλω νὰ χάσω κάτι ποὺ μὲ ξαναφέρει, κι αὐτὸ μὲ λίγα
ἄλλα ἀκόμα, στὰ νιάτα μου. Καὶ κρατῶ στὴν ἐντύπωσιν
μου τὸν Ἀββακούμ ὅπως τονὲ γνώρισα τότε, ποὺ εἶμουν
ἀκόμα νέος καὶ λέω τὸ τροπᾶρι ποὺ εἶχε γράψει στὰ 1889,
γιὰ τὸν Ἅγιο Σύρον, τὸ Μεθόδιο, ποὺ ὄνειροπολοῦσε
καὶ μηχανορραφεῖ, ὑποψήφιος τῆς ἀντιτρικουπικῆς πο-
λιτικῆς μερίδας, νὰ χειροτονηθεῖ Μητροπολίτης Ἀθηνῶν.

Γεραίρομεν τῆς Σύρου τὸν Μεθόδιον
μὴ κρύπτοντα τὸ φῶς ὑπὸ τὸ μῶδιον
πλὴν φανερά προβάλλοντα ἐμπόδιον

νὰ μὴ χειροτονήσουν τὸν ἀρμόδιον
 προτοῦ νὰ δώσουν κ' εἰς αὐτὸν διόδιον,
 Γεραιῶμεν τῆς Σύρου τὸν Μεθόδιον
 τὸν ὑπὸ αἴσιον ταχθέντα ζώδιον
 μὴ θέλοντα νὰ γίνῃ ὑποπόδιον
 καὶ νὰ κτυπᾶται ὡσεὶ ὀκταπόδιον,
 κ' ἐπίσκοπον γινόμενον πλανώδιον.

Γεραιῶμεν τῆς Σύρου τὸν Μεθόδιον
 τῆς πίστεως τὸν κολοσσὸν τὸν Ρόδιον,
 ὅστις ἐνῷ τοῦ ψάλλουν τὸ τριώδιον
 πηγαίνει ν' ἀναπνεύσῃ τὸ ἰόδιον
 καὶ φεύγει εἰς τὴν Σύρον—Κατευόδιον!
 Γεραιῶμεν τῆς Σύρου τὸν Μεθόδιον,
 τοῦ στέλλομεν εὐχὰς μὲ τὸ καλὸν
 διὰ τὴν πίκραν δώρον ἓνα ῥώδιον,
 καθὼς ἐπίσης κ' ἓνα καλαπόδιον
 τῶν παπουτσιῶν ὡρέλιμον ἐφόδιον.

Τὸ τροπάρι αὐτὸ τὸ εἶχ' ἀποστηθίσει τότε καὶ κάθε
 τόσο ἀπαγγέλλω στρεφές του, ἅμα εἶμαι στὰ κέφια μου.
 Τέτια οἶμα ὁμοιόμορφη, καὶ μάλιστα προπαροξύτονη,
 ποῦ στὴν ὀργὴ πῆγε καὶ τὴ σοφίστηκε! Μὰ καὶ πόσα
 ἄλλα προπαροξύτονα κ' ἐξωφρενικὰ δὲν εἶχε, ὥς Ἀββακούμ,
 δημιουργήσῃ! Τὸ χιούμορ του εἶταν ἀστεῖον καὶ ἡ
 σάτιρά του ἔτσουζε, πολλὰς φορές, καὶ δάγκωνε αἱματηρά.
 Γιὰ τὸ τελευταῖο δὲ καμάρωνε ὑπερβολικά. Γιὰ τοῦτο,
 πρόπερσον, ποῦ τὸν εἶχα πειράζει ἔτσι φιλικά, μὲ κάλιο
 χωρατό μου φιλολογικόν, θύμωσε καὶ μοῦ εἶπε καταθυ-
 μωμένος ἓνα πρωτὶ ποῦ μὲ ἀντάμωσε πίσω ἀπὸ τὸ τα-
 χυδρομεῖο :

— Θὰ σὲ δαγκώσω, μωρὲ Ταγκόπουλε, θὰ σὲ δαγκώσω! ..

— Δὲ βαριέσαι, καημένε Μπάμπη! τοῦ ἀποκρίθηκα
 γελώντας. Ἔτσι, ξεδοντιάρηδες ποῦ καταντήσαμε κ' οἱ
 διό μας, μόνο χλωροτύρι μποροῦμε πιά νὰ δαγκώνουμε! ..

ΣΟΥΡΗΣ

Ἐνα πρωῒ δημοσιεύτηκε στήν «Ἀκρόπολη» ἡ ἑμμετρη αὐτὴ ἀγγελία :

Μετὰ μεγάλης μου χαρᾶς τοῖς φίλοις ἀναγγέλλω
Πῶς ἐξητάσθην, τῶν θυρῶν ἐρημικῶς κλεισμένων,
στὸν πολυγένη Φινικλὴ καὶ στὸ σπανὸ Σεμτέλο
καὶ ἀπερρίφθην μυστικὰ μετὰ πολλῶν ἐπαίνων.
Δ' ὁ καὶ πάλιν, Ἕλληνας, ἀρχίζομεν τὰ πρῶτα,
πάλι «Ρωμῖδος» καὶ ξάπλωμα, πάλι ζωὴ καὶ κόττα.

Ὁ Σουρὴς μας λοιπόν, πού λίγο ἔλειψε νὰ γίνεи δά-
σκαλος καὶ νὰν τονὲ χάσουμε, νά, πού ξανάρχισε τὸ «Ρω-
μῖό». Τρισευλογημένοι οἱ σοφοὶ δάσκαλοί του, ὁ ἑλλη-
στὴς Φινικλὴς καὶ ὁ λατινιστὴς Σεμτέλος, πού τὸν ἀπορ-
ρίψανε γιατί δὲν ἤξαιρε, λέει, σὲ κάποιο λατινικὸ ρῆμα,
τὸ σουπῖνο καὶ τὸ γερούνδιο, καὶ δὲν τὰ κατάφερε καλὰ
σὴν ἀρχαία μετρική!

Φανταζόσαστε πὰ τί ἔγινε ἅμα βγῆκε τὸ πρῶτο φύλλο
τοῦ «Ρωμῖοῦ» ὕστερ' ἀπὸ τὴν ἀπόρριψή του. Ἀθηναῖος
δὲν ἔμεινε πού νὰ μὴ τὸν ἀγοράσει κ' οἱ διὸ σοφοὶ κα-
θηγητὲς γίνανε δημοτικώτατοι ἀπὸ τὴν κοροϊδία πού τοὺς
πατοῦσε σ' αὐτὸ τὸ φύλλο, καὶ στ' ἄλλα τα κατοπινά, γιὰ
χρόνια. Ἡ σάτιρα τοὺς ἐξασφάλισε τὴν ἀθανασία, πού
ἴσως νὰ τοὺς τὴν ἀρνιότανε ἡ φιλολογικὴ τους ἐργασία.

—Ὁ Σεμτέλος θὰ σ' εὐγνωμονεῖ! τοῦ εἶλα, ἅμα τὸν
πρωτογνώρισα ἀπὸ κοντὰ στὰ 1896, πού ἐμγαζόμουνα στήν
«Ἑστία».

— Φτ! δὲ βαριέσαι! μοῦ ἀποκρίθηκε καὶ σώπασε.

Γιατὶ ἔτσι εἴταν στὴν κουβέντα του: λιγόλογος, ἐπιγραμματικός, καὶ συχνότατα ξυνισμένος. Γκρίνιαζε, διαρκῶς γκρίνιαζε μὲ ὅλα. Ὅλα τοῦ φταίγανε, τίποτε δὲν τοῦ ἄρεσε, μὲ ὅλα τρωγότανε. Στὸ σπίτι του τῆς ὁδοῦ Διδότου, τὰ χειμωνιάτικα βράδια πὺν παίζαμε μάους, ἢ γκρίνια του μᾶς καταδιασκέδαζε. Καὶ τὴν προκαλούσαμε πολλές φορές, τὶς περισσότερες, ἐμεῖς οἱ ἴδιοι. Μὲ μιὰ λέξη του μοναχά, βρώμικη τὶς περισσότερες φορές, χαρακτήριζε ἀξιοθαύμαστα ἓνα πολιτικὸ γεγονός τῆς ἡμέρας ἢ ἓνα κοινωνικὸ σκάνταλο. Κι αὐτός, πὺν φαίνότανε τόσο γλεντζῆς στὸ «Ρωμιό» του, ἢ ζωντανὴ αὐτὴ στιχοφάμπρικα, καθὼς τονὲ λέγαμε, σπάνια, σπανιώτατα μᾶς χάριζε στὴν κουβέντα περισσότερες ἀπὸ τρεῖς τέσσερις λέξεις του.

Καλόψυχος ἄνθρωπος, ἄκακος, παιδί. Καὶ σὰν παιδί παραπονιάρης. Τὴ βραδιά πὺν εἴτανε νὰ πρωτοπαιχτοῦνε στὸ Δημοτικὸ θέατρο οἱ «Νεφέλες» του, ἦρθε ἀπὸ νωρὶς στὸ γραφεῖο τῆς «Ἐστίας» καὶ μὲ πῆρε.

— Πάμε νὰ φάμε μαζὶ στὸ σπίτι κι ἀπὸ κεῖ πηγαίνουμε μαζὶ στὸ θέατρο...

— Γιατί; Εἶσαι συγκινημένος; τονὲ ρώτησα.

— Φτ! Ξαίρω... Δὲν ξαίρω...

Πήγαμε σπῖτι του. Καθίσαμε στὸ τραπέζι. Εἴταν ὁ Ἄδωνις τῆς «Ἐστίας» κι ὁ Μανόλης ὁ Γουβέλης καὶ δυὸ τρεῖς ἀκόμα ἀπὸ τοὺς ταχτικούς φίλους τοῦ σπιτιοῦ.

Ἡ κ. Μαρί, πὺν μᾶς σερβίριζε, κατασυγκινημένη γιὰ τὸν κρισιμότητα τῆς βραδιᾶς, ξέχασε νὰν τοῦ βάλει φαῖ στὸ πιάτο του. Κ' ἐνῶ ἐμεῖς τρώγαμε, ἀντὶ ν' ἀπλώσει νὰ γεμίσει τὸ πιάτο του μόνος του, εἶπε μὲ παράπονο, σὰ μικρὸ παιδί πὺν τὸ ξεχάσανε, παραπεταμένο:

— Δὲ θὰ μοῦ βάλει καὶ μένα κανεῖς νὰ φάω;..

— Ἐγώ, μωρό μου!... εἶπε ὁ μακαρίτης ὁ Ἄδωνις καὶ λιγωθήκαμε ὅλοι στὰ γέλια.

Ὑστερα τονὲ συνοδέψαμε ὅλοι, μ' ἐπίσημο βῆμα, σιω-

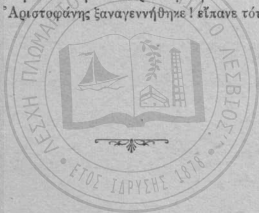
πηλοί, στὸ θέατρο. Σὲ ὅλους μας τὸ εἶχε καταφέρει νὰ μεταδώσει, ἀπὸ τὸ τραπέζι ἀκόμα, τὴ συγκίνησή του.

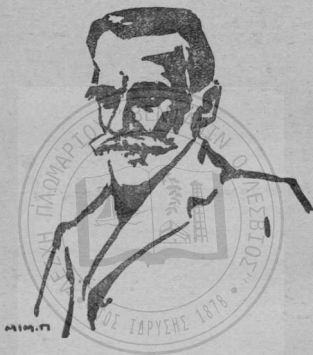
— Σὲ ὀδηγοῦμε στὸ Καπιτώλιο! εἶπε ὁ μακαρίτης ὁ Ἄδωνις.

— Βρέ, ἐσεῖς ἔτσι ποὺ πᾶμε, εἴσαστε σὰν τεθλιμμένοι φίλοι ποὺ ὀδηγοῦνε νεκρὸ στὴν τελευταία του κατοικία!

Εἶτανε τὰ μόνα λόγια του αὐτὰ ποὺ βγήκαν ἀπὸ τὸ στόμα του, ἀπὸ τὴν ὥρα ποὺ ἐπὶ τραπέζι παραπονέθηκε πὼς τὸν ξεχάσανε ἴσαμε τὴ στιγμή ποὺ οἱ θεατές, ποὺ εἶχαν καταπλημμυρίσει τὸ θέατρο, τὸν ἀποθεώσανε μὲ ζητωκραυγὲς καὶ μὲ χειροκροτήματα γιὰ τὴν πιτυχημένη νεοελληνικὴ ἀπόδοσή τοῦ Ἀριστοφάνη.

— Ὁ Ἀριστοφάνης ξαναγεννήθηκε! εἶπανε τότε πολλοί.

ΠΑΛΑΜΑΣ

Τὸν εἶχα πρωτακούσει νάπαγγέλνει στὴ σάλα τοῦ παλίου «Παρνασσού» ἓνα βράδι χειμωνιάτικο τὴν «Κόρη τῆς Λήμνου».

Εἵμουνα φοιτητής, διάβαζα πολὺ, ἔγραφα λίγο καὶ δὲν τολμοῦσα νὰ δημοσιέψω λέξη ἀκόμα. Ἀπὸ τοὺς νέους ποιητὲς μὲ τραβοῦσε πολὺ ὁ Δροσίνης. Τὸν Παλαμᾶ τονὲ θαύμαζα, μὰ δὲν τὸν πολυκαταλάβαινα, δὲ μὲ συγκινοῦσε. Τὸν εἶχα χαρακτηρίσει κ' ἐγώ, μὲ ἄλλους φίλους μου, «δυσνόητον» ποιητὴ. Μὲ γειά μας! Ὡστόσο, εἶπα, τονὲ θαύμαζα. Κάτι παραπάνω τοῦ εὑρίσκα ἀπὸ τὸ Δροσίνη κι ἀπὸ τοὺς ἄλλους, μὰ δὲν μποροῦσα καὶ νὰν τὸ ὀρίσω. Κάτι παραπάνω... Αὐτὸ ἱκανοποιοῦσε τὸ κριτικὸ μου μάτι.

Τὴ βραδιὰ ποὺ τὸν πρωτάκουσα στὸν «Παρνασσό», ὁ θαυμασμὸς μου ἀνέβηκε ἀρκετά, γιὰ νὰ φτάσει σιγά-σιγά, καὶ μὲ τὰ χρόνια, στὸ ζενίθ. Ἕνας κοντούλης, ἀδύνατος, μὲ μουντάκια καὶ γενάκια ὀλόμαυρα, καὶ μὲ μαλλιά κατὰ-μαυρα, ἀνασηκωμένα σὰ βούρτσα. Μὰ τὰ φρύδια του τὰ πυκνά, τὰ κατεβασμένα, κ' ἡ ματιά του ἦ βαθιά, πότε γεμάτη φῶς καὶ πότε ὀλοσκοτεινὴ, ἄδης, σὲ καταχτοῦσε, σοῦ φώναζε πὼς κάποιος ξεχωριστὸς ἄνθρωπος κατέχει τὸ βῆμα μὲ τὰ μάτια ἐκεῖνη τῇ βραδιῇ.

Ἡ σάλα τοῦ «Παρνασσού» γεμάτη. Ὅλοι νέοι, παιδιά. Οἱ σοβαροί, τὰ «φιλολογικὰ καλπάκια», ὀλόγυρα στὸ προεδρεῖο, κάτω ἀπὸ τὸ βῆμα καὶ στὴν πρώτη σειρὰ τῶν καθισμάτων. Ὁ Παλαμᾶς ἄρχισε νάπαγγέλνει. Ἡ ἀπαγγελία του μὲ ξάφνιασε. Ἀσυνήθιστη. Λίγες βραδιὲς

πρίν, εἶχ' ἀκούσει στήν ἴδια σάλα τὸν Ἀχιλλέα Παράσχο
 "Υστερ' ἀπὸ τῆ μελοδραματικῆ ἀπαγγελία του, τῇ λίγο
 θεατρινίστικῃ, ἡ βαθειά, ἡ ἡρεμῇ, ἡ ὑποβλητικῇ ἀπαγ-
 γελία τοῦ Παλαμᾶ χτύπησε ὁλόϊσα στήν ψυχὴ μου. Δέ
 θυμάμαι, ἂν μ' ἐνεθουσίασε πολὺ τὸ ποίημά του, ἡ ἀπαγ-
 γελία του ὅμως μὲ καταμάγεψε. Μοῦμεινε γιὰ χρόνια στὴ
 μνήμη, τόσο σφηνώθηκε μέσα μου, ποὺ ὕστερ' ἀπὸ τὴ
 βραδιά ἐκεῖνη ἴσαμε σήμερα ἀκόμα, ὅσες φορὲς τὸν ἀκούσα
 νᾶπαγγέλνει—κ' εὐτύχησα νὰ τὸν ἀκούσω τόσες καὶ τόσες
 φορὲς—πάντα θαρρῶ πὼς τὸν ἀκούω νὰ μοῦ ἀπαγγέλνει
 τὴν «Κόρη τῆς Αἰήμου». Καὶ θυμάμαι τὰ νιάτα μου
 καὶ κατασυνγινούμαι.

"Υστερ' ἀπὸ ἓνα δυὸ χρόνια τονὲ γνωρίσα κι ἀπὸ κοντά.
 Εἶχε βγάλει τὰ «Τραγούδια τῆς πατρίδος μου», τὸ πρῶτο
 του βιβλίο, κ' εἶχε γράψει κι ὁ Μητσάκης στὸ Κυριακά-
 τικο «Ἄστυ» τὴ σκληρὴ καὶ λίγα ἄδικη ἐκεῖνη σελίδα
 του γιὰ τὰ τραγούδια του. Ἕνα μεσημέρι μὲ τὸν Κλεάνθη,
 τὸ Μητσάκη κ' ἓνα δυὸ ἄλλους ἀκόμα φίλους, τὸν ἀντα-
 μώσαμε σ' ἓνα μαστιχάδικο, στήν ὁδὸ Σταδίου, ἀντικρὺ
 στὴ Βουλὴ. Μὲ συστήσανε. Χαιρετιστήκαμε. Δειλὸς καὶ
 λιγόλογος ἐκεῖνός, Χειρότερος, τὴν ἐποχὴ ἐκεῖνη, ἐγώ.
 Θέλησα κάτι κ' ἐγὼ νὰ πῶ. Νὰν τοῦ δείξω πὼς ἔχω δια-
 βάσει τὸ βιβλίο του. Καὶ ξεφούρνισα—πανάθεμά το!—
 ἓνα τετράστιχο, τὸ μόνο ποὺ κατ' ὀρθωσα νὰ θυμηθῶ
 κείνη τὴν ὥρα :

"Ολα τῆς Ἀνοιξης τὰ κάλλη,
 ὅλα τὰ στέλνω στὸ καλὸ,
 μπροστὰ σὲ φρέσκο, παχουλὸ
 Μεσολογγίτικο πετάλι.

— Καλύτερα νὰν τὸ τρώει κανεὶς αὐτὸ παρὰ νὰν τὸ
 τραγουδεῖ! μοῦ εἶπε χαμογελώντας.

— Καλύτερα! εἶπα κ' ἐγώ, γελώντας βλακωδῶς, χωρὶς
 νὰ ξαίρω, τότε, τί πράμα εἶναι αὐτὸ τὸ περίφημο πετάλι.

Καὶ τώρα; ... Ἔζησα τόσο πολὺ μαζί του πνευμα-
 τικά, γίναμε τόσο φίλοι, συνεργαστήκαμε τόσο στενά

κι ἀχώριστα στὸ «Νουμά», ὥστε καταντάει δλάκερη ἡ φιλολογικὴ καὶ δημοσιογραφικὴ ζωὴ μου — τριάντα πέντε περίπου χρόνια — νᾶναι γεμάτη Παλαμά, κ' ἔτσι, ἂν καταλιαστῶ νάραδιάσω ἀνέκδοτα κ' ἐπεισόδια, χαρακτηριστικά κ' ἔντονα, τῆς ζωῆς μας, νὰ μὴν τελιώσω ποτέ.

Μιά μέρα, πού θάποχαιρετήσουμε κ' οἱ δύο μας γιὰ πάντα τὴ ζωὴ, θὰ δημοσιευτεῖ ἴσως ἓνα χειρόγραφό μου «Κουβέντες μὲ τὸν ποιητὴ», παραπολὺ «δικό μας», intime. Τότε, σὲ σωρὸ ἀνέκδοτά μας καὶ σὲ κουβέντες του βαθυστόχαστες, θὰ φανεῖ πόσο ἀπλὸς καὶ πόσο εὐνοολόγητος εἶναι ὡς ποιητῆς — καὶ πόσο παιδιὰ μέinaμε κ' οἱ δύο μας, μ' ὅλα τὰ χρόνια καὶ μ' ὅλες τίς μπόρες πού περάσανε ἀπὸ πάνω μας.

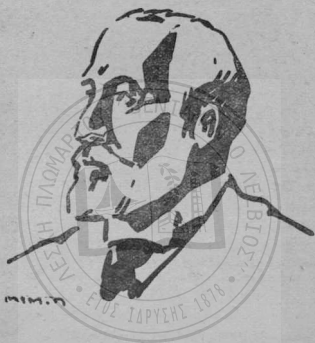
Κάποτε ὁ Ἀργύρης Ἑφταλιώτης, περαστικός γιὰ δύο τρεῖς μέρες ἀπὸ δώ, γιὰ νὰ ξαναγυρίσει στὴν Ἀγγλία, μοῦ εἶπε :

— Πρόσεξες χτές τὸ βράδι τὸν Παλαμά τοῦ πηγαίναμε στὴν Κηφισιά; Δὲ μιλοῦσε. Ἔκανε διάλεξη. Τόσο σοφὴ καὶ τόσο ταχτοποιημένη εἶταν ἡ κουβέντά του!..

Καὶ τέτλια εἶναι ἡ κουβέντα τοῦ Παλαμά, σὰ βρίσκεται μὲ φίλους του, μὲ ἀνθρώπους πού τοὺς θέλει, πού τονὲ νιώθουν. Ἐνῶ, ἀντίθετα, σὰν τονὲ φορτώνονται, στὸ Πανεπιστήμιο ἢ στὸν περίκατο, ἀνθρώποι ἀδιάφοροι ἢ ἐνοχλητικοί, τὸν πιάνει ἡ περίφημη ἀφασία του. Ἀδύνατο νᾶνοίξει τὸ στόμα του.

— Καὶ δὲ μᾶς λέτε, κύριε Παλαμά, ποιός εἶναι ὁ πρῶτος, κατὰ τὴ γνώμη σας, ἀπὸ τοὺς σημερινούς Ἑλληνες ποιητές; τονὲ ρώτησε κάποτε ἓνας κουτομορφωμένος κύριος πού μᾶς εἶχε ἔρθει ἀπὸ τὸ Παρίσι καὶ πού κάμαμε τὴν γκάφα νὰν τοῦ τονὲ συστήσουμε ἓνα δειλινό, σ' ἓνα ζαχαροπλαστεῖο.

— Μ... μ... μ!... ἀποπειράθηκε ν' ἀρχίσει ὁ Παλαμάς, μὰ τίποτα. Ἡ ἀφασία τὸν εἶχε κατακυριεύει.

ΠΡΟΒΕΛΕΓΓΙΟΣ

Ὁ Ἀριστομένης Προβελέγγιος εἶναι ἀληθινὸς ποιητής. Δηλ. εἶναι ἓνας ἄνθρωπος ποὺ ζεῖ μὲ τὴν ποίηση καὶ γιὰ τὴν ποίηση. Λίγο νὰ μιλῆσεις μαζί του, σκηματίζεις ἀδίσταχτα αὐτὴ τὴ γνώμη. Ἡ φωνὴ του, ἡ φράση του, ἡ σκέψη του, ἔχουν κάτι τὸ ἀπόκοσμο, τὸ ξεχωριστό. Ὅσες φορές κι ἂ μίλησα μαζί του, κι ὅσες φορές ἀκόμη κι ἂ χαιρετήστηκα μαζί του στὸ δρόμο, πάντα σκέφτηκα, πάντα ψιθύρισα, πὼς χαιρετήστηκα, πὼς μίλησα μ'έναν ποιητή.

Πρωτομίλησα μαζί του, παιδί ἀκόμη, φοιτητάκος καὶ πρωτόβαλτος λόγιος νέος, ἕα βράδι χειμωνιάτικο, στὸ μακαριὰ τῇ λήξει κατάψυχρο καὶ κατεψυγμένο θέατρο τοῦ Μπούκουρα, στὸ Δημοτικὸ τότε θέατρο τῆς Ἀθήνας, ἐκεῖ, στὴν ὁδὸ Γερανίου, πίσω ἀπὸ τὸ Βαρβάκειο, ὅπου τώρα γύφτικα καὶ ἄλλα μικρομάγαζα μοῦ θυμίζουν νοσταλγικὰ τὸ μέρος, ὅπου εὐτύχησα νὰ ἰδῶ τὴ Σάρα Μπερνάρ, τὸν Κοκλὲν κι ἄλλους μεγάλους ξένους καλλιτέχνες, περαστικούς ἀπὸ τὴν Ἀθήνα, καὶ νὰ πρωτακούσω τὸ μελόδραμα τοῦ Κερκυραίου κιθαρωδοῦ Ξύνδα, στὴν ἀλησμόνητη καὶ πανηγυρικὴ πρώτη παράστασή του, ὅπου κανταδόροι ἀπὸ τὴ Νεάπολη ἀνέβηκαν στὴ σκηνὴ ἀπάνω κ' ἔδωσαν στὸ εὐρωπαϊκὸ θέατρο ἓναν Ἑλληνα τενόρο, πρῶτης γραμμῆς, τὸν Ἀποστόλου.

Στὸ σαραβαλοθέατρο ἐκεῖνο τοῦ Μπούκουρα, ποὺ τότε δερνε ὁ βοριάς καὶ ποὺ τὰ σανίδια του χάσκανε ἀναιδέστατα καὶ διαλαλούσανε τὴν ἡλικία του, πρωτομίλησα μὲ

τὸν Προβελέγγιο. Παιζότανε ὁ «Φάουστ» — δὲ θυμάμαι ἂ σὲ δράμα ἢ σὲ μελόδραμα κι' ἀπὸ ποιόνε θίασο — καὶ πήγαμε μὲ τὸ Ραμπαγὰ σ' ἓνα θεωρεῖο ὅπου καθότανε μόνος τοῦ ὁ Προβελέγγιος. Μὲ σύστησε. Γλυκομίλητος, εὐγενικώτατος κ' ἓνα χαμόγελο ἀγαθό, εἰρηνικό, φώτιζε τὴ μορφὴ του. Εἶχα διαβάσει στὴ μετάφρασή του τὸ «Φάουστ» καὶ μπόρεσα καὶ τραύλισα δυὸ λόγια. Εἶχα διαβάσει καὶ τὴ μετάφραση τοῦ Στρατήγη καί, θυμάμαι, μὲ ὅλη τὴ δειλία μου, ἀποτόλμησα μιὰ σύγκριση. Ἄκουσε τὰ λόγια μου προσεχτικά, κάτι εἶπε κι' αὐτὸς γιὰ τὴ μετάφραση τοῦ Στρατήγη, καί, θυμάμαι, κάτι εἶπε γιὰ τὸ τέλος της, ὅπου ὁ Στρατήγης γιὰ νὰ ριμάρει τὸ: «Ἐρρίκε! Ἐρρίκε!» τῆς Μαργαρίτας κάθισε ἐκεῖνο τὸν ἀχώνευτο πληθυντικό: *Φρίκαι*.

Ἐφυγα κεῖνη τὴ βραδιά ἀπὸ τὸ θέατρο μὲ τὴν ἐντύπωση καὶ μὲ τὴ χαρὰ πὼς γνώρισα ἓναν «ιερωφάντη τῶν Μουσῶν». Καὶ τὴν ἐντύπωση αὐτὴ τὴν κράτησα ἀμετάβλητη ἴσαμε σήμερα. Ὁ Προβελέγγιος καὶ σὰ μιλάει καὶ σὰ γράφει, φαντάζομαι πὼς ἱερουργεῖ. Θὰ ἱερουργοῦσε δὰ καὶ στὴ Βουλὴ, ὅταν κάποτε ἡ πατρίδα του, ἡ Σίφνο, τὸν ἔβγαλε βουλευτὴ καί, βέβαια, δὲ θὰ ἔμεινε καθόλου ἐνθουσιασμένος, σὰ θὰ πείσθηκε πὼς τὸ ἐθνικὸ ἴδρυμα τῆς ὁδοῦ Σταδίου δὲ μοιάζει καθόλου μὲ ποιητικὸ ναό.

Ἐχω διαβάσει τραγούδια του ἀρχετά. Ἀπὸ τὸν «Κόδρο» τοῦ ἀκόμα, πού τὸν ἔγραψε νέος καὶ πού τὸν ἔστειλε σὰ σπουδάζε στὴ Γερμανία ἢ σὰν ἦρθε ἀπὸ τὴ Γερμανία, στὸ Βουτσιναιῖο διαγωνισμό καὶ βραβεύτηκε ἢ ἐπαινεύτηκε—δὲ θυμάμαι—ἴσαμε τὰ ὁμορφα ἐκεῖνα θαλασσιὰ τραγούδια πού ἔχει γράψει γιὰ τὸ δροσόλουστο νησί του, τὸ «ποιητικὸ τοῦ λιμάνι» πού περνάει σ' αὐτὸ τὸν περισσότερο καιρὸ του. Μιλάει γιὰ τὴ Σίφνο του μὲ τόση στοργή, μὲ τόσο λυρισμό, πού σοῦ μεταδίνει τὴν ἀγάπην του, πού σὲ κάνει νὰ τὴν ἀγαπήσεις καὶ σύ.

Στὴν ποίησίν του παίζεται μιὰν ἄγρια τραγωδία. Καὶ στὴ γλώσσα καὶ στὴ μορφὴ τοῦ στίχου παλεύουν ἀδιάκοπα, μὲ λύσσα, οἱ παλιὲς ἰδέες μὲ τὶς καινούριες, ἡ παλιὰ ἀντίληψη τῆς Τέχνης μὲ τὴ σύγχρονη, ἡ καθαρεύουσα μὲ τὴ δημοτικὴ. Καμιά δὲ νικάει· καὶ μοναχὰ ὁ ποιητὴς ζημιώνεται σημαντικὰ ἀπὸ τὸν ἄγριο καὶ τραγικὸ αὐτὸν ἀγώνα.

NIPBANAS

Μὲ τὸν Παῦλο Νιρβάνα ἡ στενότερη γνωριμιὰ μας ἔγινε ὑπὸ ὄρου; κάπως... τραγικούς. Ἀνῆκε κι αὐτὸς στὸ μαντρί, στὴν παρέα τῶν *Τράγων*, ποὺ τὴν εἶχε ἰδρύσει ὁ ἀρχιτεχνικός μας Δημητράκης Καμπούρογλους μὲ τὸ στρατηγὸ Δούσμανη, μὲ τὸν Ἀδωνι Κύρου τῆς «Ἑστίας», μὲ τὸ Νίκο Λάσκαρη, μὲ τὸ Δάσιο καὶ μὲ μερικοὺς ἄλλους καλοφαγάδες, στὴν περίφημη μπίρα τοῦ Κλαῖν, στὰ Πατήσια, ὅπου ἄλλοτε ἡ ἱστορικὴ μπιραρία Φίσσερ καὶ ὅπου σήμερα κάποια κλινική, θαρρῶ.

Ὁ Νιρβάνας εἶταν *τράγος* κι αὐτός, ὅπως εἴμωνα *τράγος* κ' ἐγώ, καὶ τὰ Σαββατόβραδα μαζευόμαστε ὅλοι μας ἐκεῖ, στὴν ἀπάνω σάλα τῆς μπίρας, καὶ τρώγαμε ἕναν περιδρομο καὶ πίναμε μπίρα μὲ τὰ τραγικὰ ποτήρια ποὺ τὰ εἶχε φέρει ἐπίτηδες ὁ Κλαῖν ἀπὸ τὴ Γερμανία, ποτήρια φοιτητικά, ποὺ εἶχαν ἕναν ὀρθωμένο τράγο ἐπάνω —καὶ τρώγαμε καὶ πίναμε τόσο, ὥστε εἶταν ἀνάγκη ὕστερα νὰ ξεκουμπώσουμε τὰ γελέκια μας, νὰ ξεντώσουμε τὶς τιράντες μας καὶ νὰ μείνουνε μιὰ δυὸ ὥρες ξαπλωμένοι σ' ἔδρες ἀναπνευστικὲς γιὰ νὰ χωνέψουμε.

Θυμάμαι ἕνα βράδι, στὴν κρίσιμη αὐτὴ στιγμή, μπῆκε ὁ Κλαῖν μέσα στὴ σάλα καὶ μᾶς ἀνάγγειλε μὲ γερμανικὴ ἀπάθεια πὼς μᾶς εἶχε ἐτοιμάσει κ' ἕνα γουρουνόπουλο τοῦ γάλακτος ψητὸ καὶ ξέχασε νὰ μᾶς τὸ σερβίρει. Φρίξαμε. Ἐμεῖς δὲν μπορούσαμε νὰ χωνέψουμε ὅ,τι εἶχαμε φάει καὶ νὰ φᾶμε καὶ γουρουνόπουλο!

— Φέρο' το μέσα, εἶπε ὁ μακαρίτης ὁ Ἀδωνις.

Ὁ Κλαῖν ἔφερε τὸ ροδοκόκκινο γουρουνόπουλο κι ὁ Ἄδωνις σηκώθηκε, φυσώντας σὰ φάλαινα, ἀπὸ τὴν ἔδρα του, κάθισε στὸ τραπέζι καὶ σιγὰ σιγὰ τὸ ξεκοκάλισε ὅλο, μοναχός του.

Ἄλλο Σαβατόβραδο πάλι, στὴν ἴδια κρίσιμη στιγμή, μπῆκε ὁ Κλαῖν στὴ σάλα καὶ μᾶς εἶπε μὲ θλιμμένο τόνο :

— Ξαίρετε, κύριοι, πέθανε ὁ πατέρας μου στὴ Γερμανία κ' ἐπειδὴ μ' ἄφισε κάπια κληρονομιά, σᾶς προσφέρω ἐγὼ ἀπὸ τὴν τσέπη μου τὸ γέϋμα τὸ ἐρχόμενο Σαβάτο, πολυτελέστατο!...

Τὰ χάσαμε. Δὲν ξαίραμε ἂν ἔπρεπε νὰ συλλυπηθοῦμε ἢ νὰ εὐχαριστήσουμε τὸν περὶεργο αὐτοῦ Γερμανοῦ κι ἀπὸ τὴν ἀμηχανία μᾶς ἔβγαλε, ὅπως δὰ εἶχε καὶ χρέος, ὁ πρόεδρος μας μ' ἓνα ξευπνότατο ἀνακάτωμα συλλυπητήριου κ' εὐχαριστήριου μαζί.

Ἔτσι, στὴν εὐθύμη ἐκείνη συντροφιά, σκετίστηκα στενωτέρα μὲ τὸ Νιρβάνα. Τονὲ γνῶριζα ἀπὸ τὰ φοιτητικά μου χρόνια, πὺν σπούδαζε κι αὐτὸς γιαιτρική, (τριτοετὴς αὐτὸς καὶ πρωτοετὴς ἐγὼ στὴν ἴδια ἐπιστήμη) καὶ πὺν ἔδειχνε ἀπὸ τότε πὺς θὰ γίνεῖ μιά μέρα ναύαρχος τῆς γιαιτρικῆς, ἐνῶ ἐγὼ ἀπόμεινα ἀπότακτος ὑποκελευστὴς τῆς θείας Ἑπιστήμης. Τονὲ γνῶριζα ἀπὸ τότε ὡς Πέτρο Ἀποστολίδη πὺν δημοσίευε ταχτικά στίχους στὸν Πειραιώτικο «Ἀπόλλωνα» τοῦ τυφλοῦ ποιητῆ Σακελλαρόπουλου. Καὶ τονὲ γνῶρισα ἀργότερα ὡς Παῦλο Νιρβάνα πιά, χρονογράφου τοῦ «Ἀστεως» καὶ λόγιου πὺν εἶχε κάνει τὴν καριέρα του, στὰ φιλολογικά Σαβατόβραδα στὸ σπίτι τοῦ Παλαμᾶ, ὅπου πῆγαινα ταχτικά μὲ τὸν Καμπύση.

Ἐξὸν ἀπὸ τὴ φιλολογικὴ ἐχτίμηση πὺν τοῦ ἔχω, τὸν ἐχτιμῶ ξεχωριστὰ καὶ ὡς ἄνθρωπο πὺν δὲ θυμῶνεῖ ποτὲ ὅσο κι ἂν τὸν πειράξεις—φιλολογικά, ἐννοῶ, πάντοτε. Δὲν ἔχει νεῦρα. Ὅσο κι ἂν τὸν πειράξεις, θὰ σοῦ ἀπαντήσῃ

πάντοτε εὐγενικά, μὲ τὸ γάντι, ἀρχινώντας τὴ φράση του, στερεότυπα, ἔτσι: «Ὁ ἀγαπητός μου φίλος...»

Μὲ ὅλους καὶ μὲ ὅλα συβιβάζεται, κι ὅλοι τὸν ἀγαποῦν καὶ μὲ ὅλους εἶναι φίλος. Ἔτσι, ἀπὸ τὸ συβιβαστικό του χαρακτήρα ξηγιέται καὶ πῶς τὰ κατάφερε, στὰ 1903, στὴ «γλωσσικὴ ἔρευνα» τοῦ περιοδικοῦ «Παναθήναια», νὰ ὀργανώσει τὴν «ἐλευθέραν μικτὴν γλῶσσαν», ποὺ νὰ συβιβάζεται μὲ ὅλα τὰ γούστα καὶ ὅλους νὰν τοὺς ἱκανοποιεῖ.

ΞΕΝΟΠΟΥΛΟΣ

Κάποτε, πού οί φιλολογικοί καυγάδες μας μέ τόν Ξενοπούλο εἶχανε φτάσει στό ὀξύτερο σημεῖο, μέ ρώτησε ὁ Χόρν:

—“Ἀς ὑποθέσουμε πῶς παίζεται ἀπόψε σ’ ἓνα θέατρο γιά πρώτη φορά τὸ ἔργο τοῦ τάδε φίλου σου συγγραφέα καί σ’ ἓνα ἄλλο θέατρο ἓνα ἔργο τοῦ Ξενοπούλου καί σέ ὑποχρεώνουμε νά πᾶς σ’ ἓνα ἀπὸ τὰ δυό. Σέ ποιὸ θέατρο θὰ πᾶς;

—Φυσικά σέ κείνο πού θὰ παιχτεῖ τὸ ἔργο τοῦ Ξενοπούλου.

—Μὰ ἐοῦν θάν τοῦ τὸ βρῖσεις τὴν ἄλλη μέρα στό «Νουμά»..

—Τί σημαίνει!... αὐτὰ εἶναι τὰ οἰκογενειακά μας!...

Αὐτὴ εἶναι ἡ ἀλήθεια. Τὸν Ξενοπούλο τὸν παρακολούθησα μ’ ἐνδιαφέρο ἀπὸ τότε πού ἀκόμα δημοσίευε δηγήματα στὰ «Ἐκλεκτὰ μυθιστορήματα». Τογὲ διάβαζα. Λίγο μεγαλύτερός μου στὰ χρόνια, ἂν καὶ φαίνεται νεώτερός μου τρία τέσσαρα χρόνια τὸλιγότερο, (ὥστόσο ἐπιμένει πῶς εἶναι νεώτερός μου καὶ παρουσιάζει μάλιστα κ’ ἐπίσημο χαρτί τοῦ Ζακυνθianoῦ Δημάρχου γιά τὴν ἡλικία του—μὰ αὐτά, ἔδω πού φτάσαμε κ’ οἱ δυό μας, δὲν παίζουν κανένα ρόλο) εἶχε βγεῖ μερικὰ χρόνια νωρίτερά μου στὴ δημοσιότητα, κ’ εἶχε βγεῖ θορυβωδέστατα. Τὸ «Ἑλληνικοῦ ἀγῶνος τριακοσιόδραχμον ἔπαθλον» εἶναι δηγηματικὴ διαμαρτυρία του γιά τὸ ἀδίκημα πού τοῦγινε σέ κάπιο διαγωνισμό δηγημάτων πού δὲ βραβεύτηκε τὸ δικό του δῆγμα καὶ ἡ διαμαρτυρία του αὐτὴ, θυμάμαι, μοῦ εἶχε πειράξει πολὺ τὰ νεῦρα.

—Ὁχ, ἀδερφέ, πολὺ θορυβεῖ αὐτὸς ὁ χριστιανός ! ἔλεγα, καὶ τὴ γνώμη μου τὴν παραδεχότανε κι ὁ Μητσάκης. Ἦσως νὰ εἴτανε αὐτὸ καὶ γνώμη τοῦ Μητσάκη, πού τὴν παραδεχόμουνα κ' ἐγώ. Δὲ σημαίνει.

Τὸ ζήτημα εἶναι πὼς εἶχε γεννηθεῖ μεταξὺ μας μιὰ φιλολογικὴ ἀντιπάθεια δίχως λόγο. Τὸ μολόγησε αὐτὸ κι ὁ ἴδιος στὰ «Τριάντα χρόνια φιλολογικῆς ζωῆς» πού δημοσίευε πρόπερσι στὴν «Καθημερινή». Τὸν ἐχτιμοῦσα καὶ δὲν τονὲ χώνευα. Πολιτεύεται ἄσκημα, ἔλεγα. Πολὺ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του μιλάει. "Ολο pro domo sua.

Καὶ βρῆκα καὶ τὴν ἐξήγηση σ' αὐτὴ τὴν μπερδεμένη γνώμη μου γιὰ τὸν Ξενόπουλο :

—Μέσα του, ἔλεγα, ὑπάρχουνε δυὸ ἄνθρωποι. Ὁ λόγιος Ξενόπουλος καὶ ὁ ἔμπορος Ξενόπουλος. Ὁ λόγιος, σὰ λόγιος πού εἶναι, πιάνει σωστὴ τὴν ἰδέα ἑνὸς ἔργου του. Μὰ ἀμέσως ἔρχεται ὁ ἔμπορος καὶ τοῦ σφυροῖει στ' αὐτί: «Ἔτσι πού τόπιασες τὸ ἔργο σου, δὲ γίνεται δουλιὰ, δὲ μᾶς συμφέρει. Πρέπει νὰ ν'τάλλαξεις, νὰ τὸ κάνεις λαϊκώτερο, γιὰ νὰ ἀρέσει στὸν κοσμάκη, γιὰ νὰ πιάσουμε λεφτά». Κι ὁ ἔμπορος πείθει τὸ λόγιο κ' ἔτσι ὁ Ξενόπουλος πνίγεται μέσα στὸ ἴδιό του τὸ ταλέντο.....

Κολοκυθένια ἐξήγηση—τὸ βλέπω. Ὁ Ξενόπουλος εἶναι καὶ μένει λόγιος, ξεχωριστὸς λόγιος μάλιστα. Ἦσως νὰ τονὲ ζημιώνει κάπως ἡ ὑπερπαραγωγή του, μὰ τί τὰ θέλετε: εἶναι ὑπερπαραγωγή, ὄχι γραιματοβιομήχανον, ἀλλὰ γνήσιου λογοτέχνη. Ἄλλου δυνατὴ καὶ ἄλλου ἀδυνατισμένη. Ὑπερπαραγωγή ὅμως λογοτέχνη πάντοτε.

Μὰ δὲν πρόκειται νὰ κάμω ἐδῶ κριτικὴ, γιὰ νὰ ἐπιμείνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα. Πορτραῖτα δίνω, καὶ τὸ πορτραῖτο δὲ σηκώνει κριτικὴ. Μόνο γεγονότα θέλει. Κ' ἔτσι γιὰ νὰ ρθοῦμε σὲ γεγονότα, κάποτε πού παιζότανε στὸ θέατρο «Κυβέλης» ἓνα μονόπραχτο δράμα μου «Τὸ μαῦρο χέρι», ὅταν τέλειωσε ἡ παράσταση, ἦρθε στὰ παρασκήνια καὶ

μου εἶπε, μπροστὰ στὸ Θεοδωρίδη, Καλομοίρη καὶ ἄλλους, σφίγγοντάς μου τὸ χέρι :

—Λυπάμαι, ἀλιτήριε, πὺν κάνεις ὁμορφα ἔργα καὶ δὲν μπορῶ νὰ σὲ βρῶ, ὅπως τὸ λαχταρῶ....

—Ὅπως κ' ἐγὼ λυπάμαι, Γρηγόρη, πὺν κάνεις ἄσκημα ἔργα καὶ δὲν μπορῶ νὰ σὲ παινέσω, ὅπως τ'ᾔθελα....

Στὸ διάλογο αὐτό, βρίσκεται ὅλο τὸ μυστικὸ τῆς πολύχρονης φιλολογικῆς γκρίνιας πὺν ξετυλίχτηκε τελευταῖα σὲ φιλία φιλολογικῇ. Τονὲ χτυποῦν ἀκόμα ποῦ καὶ ποῦ στὸ «Νουμάς», γιατί ὁ «Νουμάς» ἔχει παλιούς λογαριασμοὺς μαζί του, πὺν μείνανε ἀνεξόφλητοι ἀπὸ τὴν ἐποχὴν τῶν γλωσσικῶν κανυάδων μας, μὰ γώ, προσωπικά, καὶ τὸν ἀγαπῶ καὶ τὸν ἔχτιμῶ. Ἀκόμα καὶ τὸν εὐγνωμονῶ, ἀφοῦ σὲ μιὰ πλατειὰ κριτικῇ του, πὺν τῇ δημοσιεύῳ κι ὥς πρόλογο στὸ «Καίνούργιο σπῖτι» μου, μίλησε τόσο φωτεινὰ καὶ τόσο τίμια γιὰ τὴ δραματικῇ μου ἐργασία.

—Σὰ θέλει ὁ Ξενόπουλος νὰ ἰδεῖ, βλέπει καὶ σὰ θέλει νὰ γράψει, γράφει. Τὸ λυπηρὸ ὅμως εἶνε πὺς δὲ θέλει πάντοτε νὰ ἰδεῖ ἢ βλέπει ὅπως τονὲ σφέρει.

Αὐτὰ μου εἶπε κάποιος φίλος μου πὺν διάβασε τώρα τελευταῖα τὴν κριτικῇ του μελέτη γιὰ τὰ ἔργα μου, κι αὐτὸ πιστενα ἀρκετὰ χρόνια κ' ἐγώ.—Καὶ ἴσως αὐτὸ νὰ εἶταν κι ἡ ἀφορμῇ τῆς γκρίνιας μας.

ΜΑΡΚΟΡΑΣ

Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1908 πῆγα γιὰ δεύτερη φορὰ στὴν Κέρκυρα. Θάμενα δυὸ τρεῖς μέρες. Τάπομεσήμερο μὲ πῆγε κάπιος φίλος μὲ ἀμάξι στὸ γραφικώτατο Κανόνι καὶ τὸ βραδάκι ἀντάμωσα στὴ Σπιενάδα τὸ Μαβίλη. Κόσμος πολὺς, θάρχότανε σὲ δυὸ τρεῖς μέρες καὶ ὁ Κάϊζερ κ' ἔτσι οἱ Κορφιᾶτες εἴτανε κατασυγκινημένοι. Ὁ Κάϊζερ, μὲ τὶς ἀνασηκωμένες μουστάκες του, θάρχότανε στὸ νησί τους, νὰ καθίσει ἕνα δυὸ μῆνες στὸ Ἀχίλλειο, καὶ νὰ ὀνειροπολήσει ἀπὸ κεῖ τὴν καταστροφὴ τοῦ πλανήτη μας. Τὸ πράγμα δὲν εἴτανε μικρὸ κ' ἔτσι στὰ διαλείμματα τῆς μουσικῆς ἢ κουβέντα γιὰ τὸν Κάϊζερ ἔδινε κ' ἔπαιρνε.

Ἡ παρέα ἡ δική μας—ὁ Μαβίλης καὶ δυὸ τρεῖς ἑμεῖς ποὺ τὸν περιτριγυρίζαμε—κόβοντα; βόλτες πάνω κάτω στὴ Σπιενάδα, δὲ θυμότανε τὸν Κάϊζερ. Εἴχαμε τὰ ζητήματά μας ἑμεῖς, εἴχαμε τοὺς δικούς μας πνευματικούς αὐτοκράτορες ποὺ μᾶς συγκινοῦσαν.

Πάνω στὴν κουβέντα μας εἶπα στὸ Μαβίλη:

—Θὰ μείνω δυὸ τρεῖς μέρες ἔδω καὶ θέλω νὰ πάω νὰ φιλήσω τὸ χέρι τοῦ Μάρκορά!

Τὸ πρόσωπο τοῦ Μαβίλη φωτίστηκε ἀπὸ χαρὰ.

—Νὰ πᾶς, ἀφέντη, μοῦ εἶπε, νὰ πᾶς... νά, ἐκεῖδὰ εἶναι τὸ σπίτι του...

Καὶ μουδεῖξε ἕνα σπίτι στὴ Σπιενάδα στὰ «Κάτω βόλτα».

—Σὲ κεῖνο τὸ καφενεῖο, ἐκεῖ, κατέβαινε κάθε δειλινὸ κ' ἔβλεπε τὸν κόσμον, κι ἄκουγε τὴ μουσική.... Ἐκεῖ τὸν

ἀντάμωνα συχνὰ καὶ τὰ λέγαμε.... Τώρα παραγέρασε καὶ δὲν κατεβαίνει πιά.... Βλέπει τὸν κόσμον ἀπὸ τὸ παράθυρό του, ὅσο πού μιὰ μέρα, σήμερ' αὔριο, νὰ πάψει νὰν τονε βλέπει ὁλότελα....

Τὴν ἄλλη μέρα, κατὰ τὸ μεσημέρι, ἀνέβηκα μὲ τὸ Μαβίλη στὸ σπίτι τοῦ ποιητῆ. Ἀνεβαίνοντας τὶς σκάλες, ἔνωθα μιὰ συγκίνηση δυνατὴ νὰ μὲ κρατάει. Θάνῃ κρυζα τὸν ποιητὴ τοῦ «Ὁρκου» καὶ τοῦ «Παράπονου τῆς πεθαμένης» —τὸν εὐτυχισμένο ἄνθρωπον πού πέρασε τὰ νιάτα του σιμὰ στὸ Σολωμὸ καὶ πού μὲ τὸ στίχο του συνέχιζε τὴ Σολωμικὴ παράδοση— τὸ Γεράσιμο Μαρχορὰ πού εἶτανε γιὰ μᾶς ἄγνωστος ποιητής, ὅσο πού ὁ Παλαμᾶς κι ὁ Μητσάκης μὲ τὶς κριτικὰς μελέτες τους μᾶς τὸν ἀποκάλυψαν.

Δώσαμε τὶς κάρτες μας καὶ σὲ λίγο μᾶς ὡδήγησανε σ' ἓνα εὐρύχωρό γραφεῖο ὅπου ἓνας γέροντας σεβασμῖος, μ' εὐγενικὰ φυσιογνωμία, μὲ κάτασπρη μακριὰ γενειάδα, καὶ μὲ μαῦρο μεταξωτὸ σκουφάκι στὸ κεφάλι, ἀνασηκώθηκε ἀπὸ μιὰ πολυθρόνα καὶ μοῦδωσε τὸ χέρι του πού τ' ὄφρα εὐλαβητικὰ στὰ χεῖλιά μου.

—Καθίστε! μᾶς εἶπε καὶ μὲ ρώτησε πῶς πάει ὁ «Νουμᾶς», γιατί εἶτανε συντρομητῆς του ἀπὸ τὴν πρώτη χρονιά κι ἅμα δὲ λάβαινε κανένα φύλλο, πάντα, μέσο τοῦ Μαβίλη, μοῦ τὸ ζητοῦσε.

—Ὁ κ. Παλαμᾶς;.. Τί γίνεται ὁ καλὸς κύριος; Σὲ τί καταγίνεται τώρα;...

—Σὲ τί ἄλλο ἀπὸ τὴν ποίηση! τοῦ εἶπα χαμογελώντας.

—Εἶναι νέος αὐτὸς καὶ γράφει!

—Ἐσεῖς, μαίτρο;

—Ἐγώ.... Ἄρχισε, ἀλαφροκουνώντας θλιμμένα τὸ κεφάλι του, καὶ δὲν ἀπόσωσε τὴ φράση του.

Εἶπαμε λίγα λόγια ἀκόμα—δηλ. ὁ Μαρχορὰς εἶπε, γιατί ἐμένα μοῦ εἶχε δεθεῖ ἡ γλώσσα, κι ὁ Μαβίλης, ἀπὸ φυ-

σικό του λιγόλογος, δυὸ ἢ τρεῖς λέξεις, θυμάμαι, εἶπε ὅλες ὅλες καὶ σηκωθήκαμε νὰ φύγουμε.

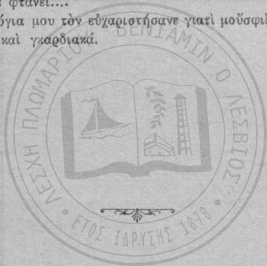
Τοῦ ξαναφίλησα τὸ σεβάσιμο χέρι, μὲ φίλησε στὸ μέτωπο καὶ θέλησε νὰ μᾶς συνοδέψει ἴσαμε ὄξω, στὴ σκάλα.

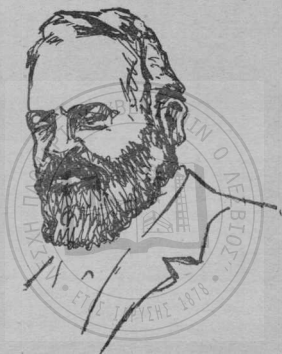
Τὴν ἄλλη μέρα ἔφυγα ἀπὸ τὴν Κέρκυρα.

—Ἔτσι βιάστηκες, μοῦ εἶπε ὁ Μαβίλης στὴ Σπηλιὰ σὰ μ' ἀποχαιρετοῦσε. Σήμερα ἔρχεται κι ὁ Κάϊzer καὶμποροῦσες νὰ καθίσεις μιὰ μέρα ἀκόμα γιὰ νὰν τονὲ δεῖς...

—Δὲ βλάφτει, τοῦ ἀποκρίθηκα. Εἶδα τὸ Μαρκορά κι αὐτὸ μὲ φτάνει....

Τὰ λόγια μου τὸν εὐχαριστήσανε γιατί μοῦσφιξε τὸ χέρι δυνατὰ καὶ γκαρδιακά.

ΚΟΡΟΜΗΛΑΣ

“Υστερα ἀπὸ τὴ μεγάλη θεατρικὴ ἐπιτυχία τῆς «Τύχης τῆς Μαρούλας» ὁ μακαρίτης Δ. Κορομηλᾶς ἀποφάσισε νὰ μεταβάλλει ὅλες τὶς κωμωδίες του—καὶ εἶχε ἓνα σωρό! —σὲ κωμειδύλλια. Ἡ ἐπιχείρηση αὐτὴ γιὰ τὸν Κορομηλὰ εἶτανε πολὺ εὐκόλη, παιγνίδι. Οἱ κωμωδίες εἶτανε ἔτοιμες, ὁ Παντόπουλος ποὺ ἐδημιούργησε τὸν τύπο τοῦ Μπαρμπα Λινάρδου, εἶταν ἱκανὸς νὰ δημιουργήσῃ καὶ ὅποιον ἄλλο τύπο θὰν τοῦ ἐμπιστευότανε ὁ Κορομηλᾶς, θᾶκωνε καὶ ἑφτά ὀχτὼ τραγουδάκια μέσα, μὲ μουσικὴ πεταχτὴ, καὶ ἡ ὁπερέττα εἶταν ἔτοιμη. Γιὰ τοὺς στίχους τῶν τραγουδιῶν θᾶγγάρενε τοὺς φιλόδοξους λογιόους νέους τῆς ἐποχῆς. Ἐμένα μὲ ἀγγάρεψε γιὰ τὸ «Λέοντα παρὰνυμφον»—μιά παλιὰ μονόπρακτὴ κωμωδία του. Ἐνα ἀνοιξιάτικον πρωὶ τοῦ 1892 μὲ ἀντάμωσε στὴ δεντροστοιχία τῆς Λεωφόρου Ἀμαλίας, ποὺ χάζευα, καὶ μὲ πλησίασε. Δὲν τονὲ γνῶριζα προσωπικῶς, δὲν εἶχα ποτὲ μιλήσῃ μαζί του.

— Κύριε Ταγκόπουλε, σὰς ζητοῦσα! μοῦ εἶπε καὶ μοῦ σφίξε τὸ χέρι δυνατά.

— Ἐμένα; τονὲ ρώτησα κατάπληχτος.

— Νοί ναί!... Σὰς ἔχω στὸν κατάλογο τῶν συνεργατῶν μου!...

Καινούργια κατάπληξη! Τῶν συνεργατῶν του; Θὰ ξαναβγάλῃ λοιπὸν τὴν «Ἐφημερίδα»; Μὰ αὐτὸς εἶχε ἀπουρηθεῖ τελιωτικὰ ἀπὸ τὴ δημοσιογραφία γιὰ νὰ φησισθεῖ ὁλοκληρωτικὰ στὸ θέατρο.

Μοῦ ξηγήθηκε ἀμέσως. Μὲ πῆρε μπράτσο καὶ κάναμε δυὸ τρεῖς βόλτες στὴ δεντροστοιχία καὶ μοῦ κατάστρωσε τὸ σκέδιό του μὲ ὅλες του τὶς λεπτομέρειες.

— Θὰ μοῦ γράψετε τὰ τραγούδια γιὰ τὸ «Λέοντα παράνυφο»...

— Τιμὴ μου αὐτό!... Μὰ σὲ τί μέτρα θὰ νὰ τὰ γράψω;

— Θὰ σᾶς δώσω ἐγὼ τὴ μουσικὴ...

— Τὴ μουσικὴ;.. Μὰ ἐγὼ δὲ νιώθω γρὺ ἀπὸ νότες!..

— Δὲν εἶναι ἀνάγκη... Θὰ σᾶς δώσω ἐγὼ τὸ σκέδιο!..

Καὶ μ' ἔσυρε ἀμέσως στὸ σπίτι του, ἐκεῖ, στὴ Λεωφόρο Ἀμαλίας, παρακάτω ἀπὸ τὸ ἐργαστήριό τῶν Ἀπόρων γυναικῶν, στὴ γωνιά καὶ μ' ἔμπασε στὸ γραφεῖο του, σὲ μιὰ σάλα μεγάλη, κι ἄνοιξε ἓνα συρτάρι, κι ἀνάσυρε ἀπὸ μέσα ἓνα φάκελλο.

— Νά, ἔδω εἶναι τὸ σκέδιο τῶν τραγουδιῶν γιὰ τὸ «Λέοντα παράνυφο». Ἔχω γράψει λέξεις μοναχά, ἄρες μάρες, δίχως νόημα, δίχως σειρά... Ἐσεῖς θὰ προσέξετε μοναχὰ τὸν τονισμό τοῦ κάθε στίχου, καὶ μὲ τὸν ἴδιο τονισμό θὰ μοῦ φτειάξετε στίχους ποὺ νὰ ταιριάζουνε μὲ τὸ νόημα τῆς κωμωδίας. Ὅριστε κ' ἓνα σκέδιο τονισμοῦ!..

Κι ἄρχισε νὰ μοῦ ἀπαγγέλλει τοὺς ἀλαμπουρνέζικους αὐτοὺς στίχους καὶ νὰ μοῦ τοὺς τραγουδάει ὕστερα στὸν ἦχο ἐνὸς γερμανικοῦ τραγουδιοῦ:

Θέλω νὰ φᾶς ξύλο, θέλω.

Μὰ ἐσύ δὲ θέλεις...

Τότε τί θέλεις;

Πέ το ἀμέσως!

Ὁ ἔρως εἶνε γλυκός,

γλυκός, γλυκός, γλυκός,

γλυκός σὰ ζάαααααααχαρη!

— Ὁραῖοι στίχοι! τοῦ εἶπα γελώντας.

— Κολοκυθένιοι! εἶπε κι αὐτὸς ξεκαρδισμένος. Μὰ ἐσύ νὰ προσέξεις μοναχὰ στὸν τονισμό. Νὰ μοῦ κάνεις τρεῖς στροφὲς στὸν ἴδιο τονισμό. Θὰ μοῦ φτειάξεις ἕξη τραγούδια... Σὲ πόσο καιρό;

Συλλογίστηκα λίγο.

— Σὲ δεκαπέντε μέρες! τοῦ εἶπα.

— Ὅχι βιαστικά! Θέλω νὰν τὰ γράφεις μετὰ τὴν ἡσυχία σου, νὰν τὰ δουλέψεις καλὰ, νὰ βγοῦν ὁμορφα... Ἐγὼ τὰ θέλω σὲ τρεῖς μῆνες!...

Τοῦ τὰ πῆγα τὰ ἔξη τραγούδια σὲ εἴκοσι μέρες. Τοῦ ἀρέσανε. Μ' εὐχαρίστησε. Μοῦ ὑποσχέθηκε νὰ μοῦ δώσει ἀργότερα κι ἄλλη κωμωδία του, νὰν τοῦ κατασκευάσω τὰ τραγούδια.

Ὑστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ ἔφυγα ἀπὸ τὴν Ἀθήνα γιὰ μερικά χρόνια. Δὲν ξαίρω τί ἀπόγιναν τὰ τραγούδια μου καὶ ἡ ἐπιχείρηση τοῦ Κορομηλά. Διάβασα μοναχά, ἐκεῖ πὺν βρισκόμουν, πὼς παραστάθηκε ἡ «Λουλούκα» του, κωμωδία μετ' ἀσμάτων — ἴσως καμιὰ ἀπὸ τὶς μεταποιημένες σὲ κωμειδύλλια κωμωδίας του—καὶ σφυρίζηκε. Ὁ μακαρίτης μάλιστα Κουσουλάκος, πὺν ἔβγαζε τότε τὸ βδομαδιατικὸ σατιρικὸ «Σκρίπ», παρωδώντας τὸ γνωστὸ λαϊκὸ τραγούδι τοῦ «Μιμίκου καὶ τῆς Μαίρης», ἀπαθανάτισε τὴν ἀποτυχία. Ἡ «Λουλούκα» παίχτηκε στὸ θέατρο «Τσόχα» τῆς ὁδοῦ Σταδίου, κι ὁ Κουσουλάκος ἀνάλυψε ἢ δημιουργήσε, χάρη τῆς εἱμας, πὼς τὸ θέατρο ἐκεῖνο εἶτανε χτισμένον στὸ οἰκόπεδον... τοῦ Δούκα. Ἐτσι κατασκευάστηκε τὸ τραγούδι.

Στὸ οἰκόπεδον τοῦ Δούκα

ἔσφυρίζηκε ἡ Λουλούκα.

Ποιά; Ποιά; Ποιά;

Τοῦ Μιμῆ Κορομηλά.

Κι ὁ καημένος ὁ Μιμίκος

ἔσφυρίζηκε ἀδίκως.

Ποιός; Ποιός; Ποιός;

Ὁ Μιμίκος ὁ μὴ γιατρός!

ΜΑΡΤΩΚΗΣ

Μιά εποχή, στὰ 1901, πού εργαζόμουνα στὴν «Ἑστία» ὡς ἀρχισυντάκτης της, ἔβλεπα κάθε πρωὶ ταχτικά τὸ Μαρτζώκη.

Πήγαινα, χειμῶνα καλοκαίρι, πρῶτ' πρῶτ' στὸ γραφεῖο, στὶς ἑφτά. Μόλις καθόμουνα μπροστὰ στὸ τραπέζι μου κι ἄρχισα νὰ διαβάζω τὶς πρωϊνὲς ἐφημερίδες, νὰ σου τον καὶ μοῦ ἐρχότανε.

— Καλημέρ' ἀφέντη μου! . . .

— Καλημέρα, Στέφανε! . . . Κάθισε . . . τί θὰ πάρεις;

— Τὸ ξαίρεις, ἀφέντη μου. Τὸ καφεδάκι μου, τὸ κουλουράκι μου καὶ τὸ τσιγαράκι μου.

Κ' ἔτριβε τὰ χέρια του ἀπὸ εὐχαρίστηση, σὰν γιὰ νὰν τὰ ξεστάνει κι ἅμα ἐρχόντανε τὰ τρία ἀγαθὰ πού ζητοῦσε, ἀρχινοῦσε τὶς κουβεντούλες του, ἢ τὸ διάβασμα τῆς ἐφημερίδας, ἅμα μ' ἔβλεπε πὼς σκύβω πάνω στὰ χαρτιά κι ἀρχινᾶω τὴ δουλιὰ.

Τὴν εἶχε συνηθίσει τόσο τὴν πρωϊνὴ αὐτὴ βίζιτα, ὥστε ἀργότερα, πού μοῦ τὴν ἔκοψε, δὲν ξαίρω καὶ δὲ θυμάμαι γιὰ ποιόνε λόγο, μοῦ φαινότανε σὰν κάτι νὰ μοῦλειψε.

Γιατ' εἶτανε ἀγαθός, ἀγαθώτατος ἄνθρωπος κι ἀλαφρὺς σὰ φτερό. Δὲ μ' ἐνοχλοῦσε καθόλου, σὰ μερικοὶ ἄλλοι πού ἐρχόντανε ἐκεῖ τάχα γιὰ νὰ μὲ δοῦνε μὰ οὐσιαστικά γιὰ νὰ μοῦ ζητήσουν τοῦτο καὶ κεῖνο. Ὁ καημένος ὁ Στέφανος τίποτε δὲ ζητοῦσε. Τὸ καφεδάκι του, τὸ κουλουράκι καὶ τὸ τσιγαράκι του. Ζητοῦσε καὶ κανέναν καλὸ

λόγο μου για τὰ τραγούδια του καὶ δὲ δυσκολευόμενον καθόλου νὰ τοῦ τονὲ δώσω, γιατί κείνη τὴν ἐποχὴ εἶχαν τυπωθεῖ, στὸ Παρίσι, «τιμῆς ἕνεκα», ἀπὸ τοὺς Γάλλους μαθητὲς τοῦ Emile Legrand, τοὺς μαθητὲς τῆς Ecole des Langues vivantes orientales, τὰ «Σονέτα» του κ' εἶχα ξεμουρλαθεῖ μ' αὐτά.

Ἀργότερα, σὰν ἔφυγα ἀπὸ τὴν «Ἑστία» κ' ἔβγαλα τὸ «Νουμά», τὸν ἔχασα. Τὸν εἶχαν περικυκλώσει τότε κάτι στεῖροι νεανίσκοι καὶ τὸν ἐλέγανε «μαέστρο» καὶ μερικοὶ ἀπ' αὐτοὺς, οἱ ἀσεβέστεροι, καὶ «μανέστρο», καὶ τὸν ἀγγαρεύανε, τὸν ἀγαθὸ τὸν ἄνθρωπο, νὰ τοὺς γράφει πρόλογους στὰ βιβλία τους καὶ γὰν τοὺς ἀνακηρύχνει ποιητὲς, κ' ἔτσι σιγὰ σιγὰ τὸν «μποτιλιάρανε» στὰ Χαντεῖα, σ' ἓνα καφενεῖο μέσα, καὶ τὸν ἀποτραβήζανε ἀπὸ τὶς φιλολογικὲς του συντροφιές.

Μαζὶ μου μάλιστα τᾶχε στὰ γιομάτα. Μιὰ δυὸ φορές τὸν πείραξα ἀλαφριά στὸ «Νουμά» κι ἄλλη μιὰ φορὰ τυπώθηκε τὸ νομὰ του ἀντὶ Μαρτζώκης, ἀπὸ λάθος τυπογραφικὸ, *Μαρτζάκης*... Ἀπὸ τότε ἔπαψε καὶ νὰ μὲ χαιρετάει.

— Ἀκοῦς, μωρέ, νὰ μὲ γράφει Μαρτζάκη, ὁ ἀθεόφοβος!... Ἑμένα... τὸ μαέστρο!...

Δὲ φταίει ὅμως κι αὐτός. Τὸν κούρντιζαν οἱ διάφοροι πού ἀποτελοῦσαν τὴ Σκολή του. Ἕνας δυὸ ἀπ' αὐτοὺς ἔτυχε νὰ βρίσκονται κάπιο Σαβατόβραδο στὸ γραφεῖο τοῦ «Νουμά». Μαζὶ μὲ τᾶλλα, ἔτυχε κεῖνο τὸ βράδι νὰ γίνει λόγος καὶ γιὰ τὸ Μαρτζώκη. Ἔτσι, ἀδιάφορα τάχα, ρώτησα :

— Καὶ τί δουλιὰ κάνει αὐτὲς ὁ κύριος;

Πῆγαν τὴν ἄλλη μέρα καὶ τοῦ τὸ πρόφτασαν, πρωτὶ πρωτὶ. Ὁ Μαρτζώκης καταταράχτηκε. Πῆρε τὸ χωρατὸ μου στὰ σοβαρά.

— Ἀκοῦς ἐκεῖ νὰ ρωτᾷ ὁ ἀλιτῆριος τί δουλιὰ κάνω!... Ἐῆχασε πὼς ἅμα ἔβγαλε ὁ Λεγκράν τὰ «Σονέτα» μου, εἶχε

γράφει καὶ ξαναγράφει γι' αὐτὰ στὴν «Ἑστία» καὶ εἶχε τὸ βιβλίο μου γιὰ μῆνες ἀνοιχτὸ πάνω στὸ γραφεῖο του καὶ ὁλοένι τὸ διάβαζε ;..

Ὁ καθημένος ὁ ποιητὴς ! εἵτανε ἄκακος σὰν παιδί καὶ εὐκολόπιστος !..

ΛΑΣΚΑΡΗΣ

Στις 20 τοῦ Μάη τοῦ σωτηρίου ἔτους 1887 κυκλοφόρησε μιὰ μικρὴ κακοτυπωμένη ἀγγελία, ἡ ἀκόλουθη :

« Ἀπὸ τῆς προσεχοῦς Κυριακῆς 24 τρέχ. μηνὸς ἐπαναλαμβάνεται ἡ ἐκδοσις τῆς «Θεατρικῆς ἐφημερίδος», εἰς τὴν σύνταξιν τῆς ὁποίας θὰ λαμβάνωσι μέρος οἱ κ. κ. I. Τσιριμῶκος, Κ. Γιολδάσης, Δ. Π. Ταγκόπουλος καὶ Π. Ε. Οἰκονόμος.

Τιμὴ συνδρομῆς δι' ὅλην τὴν θερινὴν περίοδον δρ. 3. Γραφεῖα ὁδὸς Ὁφθαλμιατρείου, οἰκία Κουτσαλέζη, ὅπισθεν τοῦ Ἀγίου Γεωργίου, πλησίον τῆς Βουλῆς.

Ἐν Ἀθήναις τῇ 20 Μαΐου 1887.

Ὁ Διευθυντὴς Ν. I. ΛΑΣΚΑΡΗΣ.

Ἡ ἰδέα, νὰ βγάλουμε θεατρικὴ ἐφημερίδα, εἶχαν τοῦ Νίκου Λάσκαρη καὶ τὴν μπιστεύτηκε πρῶτα πρῶτα σὲ μένα. Ἐγὼ ἔχοντας μεγάλη ἐχτίμησιν στὶς κωμωδίαις του.... καὶ στὶς ἐπιχειρήσεις του, τὴ δέχτηκα μ' ἐνθουσιασμό, κ' ἔτσι, ἀφοῦ καταστρώσαμε πρόχειρα, οἱ δύο μας, δίχως τὴ βοήθεια λογιστῇ, τὸν προϋπολογισμό, ἀποφασίσσαμε τὴν ἐκδόσιν της. Γιὰ τὴν ἱστορίαν, πρέπει νὰ σημειωθεῖ πὼς ὁ προϋπολογισμὸς αὐτός γιὰ κάθε φύλλο, δὲν περνοῦσε τὶς τέσσαρις δραχμῆς, γιὰτὶ τόσες χρειαζόντανε γιὰ τὴν ἀγορὰ μιᾶς δεσμίδας τυπογραφικοῦ χαρτιοῦ. Τὴν ὕλην θὰν τὴ στοιχειοθετοῦσε ὁ ἴδιος ὁ Λάσκαρης, στὸ τυπογραφεῖο τοῦ μακαρίτη τοῦ Οἰκονόμου, κ' ἐγώ, ποῦ εἶχα γερὰ μπράτσα, θὰ γύριζα τὴ ρόδα ἑνὸς χειροκίνητου σαραβαλοπιεστήριου, γιὰ νὰ τυπώνεται τὸ φύλλο. Κ' ἔτσι βγήκε τὸ πρῶτο φύλλο

κι ἀναγγέλθηκε σαρκαστικά μ' ἓνα κοινωνικὸ τῆς τότε «Καθημερινῆς» τοῦ Μίκιου Λάμπρου, πὺν εἶχε ἀρχισυντάχῃ τὸν Μπάμπη Ἀννίνο.

«Ἐξεδόθη ὁ πρῶτος ἀριθμὸς τῆς «Θεατρικῆς ἡφemerίδος» τῆς ὁποίας οἱ συντάκται ὑπόσχονται ν' ἀκολουθήσουν τὰς θεατρικὰς παραστάσεις..... ἂν τοῖς δοθῶσιν εἰσιτήρια».

Τὸ νοῆμον κοινὸν μᾶς ὑποδέχτηκε ψυχρότατα. Τοῦ πρώτου φύλλου ἡ εἰσπραξὴ εἴτανε δυὸ δραχμῆς καὶ στὸ δεύτερο κατρακύλισε στὴ μιὰ καὶ εἴκοσι. Κάτι ἔπρεπε νὰ κάνουμε γιὰ νὰ δυναμώσουμε τὸ φύλλο, γιὰ ν' ἀνεβάσουμε τὴν κυκλοφορίαν του. Ἄ, τὸ βρήκαμε! Ἡ ἰδέα δική μου. Νὰ γράψουμε τὴ βιογραφίαν τοῦ *Κωσταντῆ Καλίτση*, ἑνὸς λαϊκοῦ κωμικοῦ πὺν στὸ παρλιόσιον θέατρο «Ἄντρο τῶν Νυμφῶν» γαλνοῦσε τὸν κόσμον καὶ εἴτανε δημοτικώτατος.

Ἐγραψα τὴ βιογραφίαν, τὴ ρεκλαμάραμε δεόντως, δηλ. τυπώσαμε ρεκλάμες σὲ μικρὰ χαρτάκια πὺν τις κολλήσαμε μόνονι μας, μεσουκτιόις ποθ' ὥραις σταῖ... Ἀθηναϊκά οὐρητήρια (ὁ Λάσκαρης κρατοῦσε τὸν τενεκὲ μὲ τὴν κόλλα κ' ἐγὼ τὸ πινέλλο καὶ τὰ προγράμματα) καὶ ἡ κυκλοφορία τοῦ ρεκλαμαρισμένου φύλλου ἔφτασε... σταῖ ὀγδόοντα λεφτά. Ὑστερ' ἀπὸ τέτια ἐπιτυχία, φυσικά, δὲ βγάλαμε ἄλλον φύλλον.

Ὡστόσο δὲν εἶναι αὕτη ἡ μόνη θεατρικὴ ἐπιχείρησι πὺν ἔκαμα μὲ τὸ Λάσκαρη. Συνεργαστήκαμε καὶ σ' ἓνα λίβελλο θεατρικόν. Ἐνα δειλινό, πάνω στὴν κουβέντα μας λέει ὁ Λάσκαρης, σπῖτι του :

— Κάτι συλλογίστηκα... μιὰ καινούρια ἐπιχείρησι.

— Νὰ ξαναβάλουμε τὴ θεατρικὴ ἡφemerίδα ;

— Ὅχι, βρὲ ἀδερφέ ! Κάτι θετικώτερον !...

Καταχάρηκα. Νά, πὺν κι ὁ Λάσκαρης ἄρχισε νὰ ἐμπνέεται θετικώτερες ἰδέες.

— Νὰ βγάλουμε ἓνα φυλλάδιον πὺν νὰ κρίνουμε σ' αὐτὸ τοὺς νεοέλληνας κωμωδιογράφους δίχως φόβον καὶ

δίχως πάθος. Νάν τοὺς βγάλουμε τᾶπλутά τοὺς στὰ φόρα, ποιούς ξένους ἔχουνε μιμηθεῖ, ἀπὸ ποῦ ἔχουν κλέψει τὴν ὑπόθεση γιὰ τὰ ἔργα τοὺς, τί ἀξίζει ὁ καθένας τοὺς. Νὰ γράψω γιὰ τοὺς μισοὺς ἐγὼ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους μισοὺς ἐσύ.

Κάναμε τὸν κατάλογο, διάλεξε ὁ καθένας μας ἐκείνους ποὺ ἤθελε νὰ καρατομήσει καὶ σὲ μιὰ βδομάδα κυκλοφόρησε ἓνα φυλλαδάκι, ἀπὸ ἓνα τυπογραφικὸ φύλλο, μὲ τὸν τίτλο: «Ἡ κωμωδία ἐν τῷ νεοελληνικῷ θεάτρῳ», μὲ κάπιο ρητὸ ἀρχαῖο στὸ κίτρινο ξώφυλλό του «εἰ μὲν τᾶληθες φράσω οὐ σ' εὐφρανῶ, εἰ δὲ εὐφρανῶ σε οὐ τᾶληθες φράσω» καὶ μὲ ὑπογραφές: «Λεβιᾶθαν—Μπελφεγγόρ», ὀνόματα δύο διαβόλων στὸ μυθιστόρημα τοῦ Λεσάζ: «ὁ χαλὸς διάβολος», ποὺ ἔτυχε νὰν τὸ διαβάξει ὁ Λάσκαρης.

Τὸ φυλλαδίω αὐτὸ στάλθηκε σ' ὅλες τὶς ἐφημερίδες καὶ σ' ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους· ἀπ' ἄλλες ἐφημερίδες βρίστηκε κι ἀπ' ἄλλες παινέθηκε, κουβεντιάστηκε πολὺ, παραπολύ, καὶ μεῖς γελοῦσαμε σατανικά πίσω ἀπὸ τὶς μάσκες μας γιὰ τὴν μύμπα ποὺ εἶχαμε ρῆξει καὶ γιὰ τὸ θόρυβο ποὺ σηκώσαμε.

Μιὰ κι ἀναφέρω ἐπιχειρήσεις μου, πρέπει νὰ σημειώσω δώ, γιὰ τὴν ἱστορία, πὼς κατὰ τὸ 1892 ἢ 1893 ἔβγαλα μόνος μου μιὰ σατιρικὴ ἐφημεριδοῦλα «**Ὁ Δὸν Κιχώτης**», τὸ ψευτόνομά μου ποὺ εἶχα στὸ «Ἄστυ», ποὺ ἔζησε κι αὐτὴ, σὰν τὰ ρόδα, «πρωτὶν μόνην» καὶ φυλλορρόφησε ὕστερ' ἀπὸ τὸ δεῦτερο φύλλο. Στὸ «Δὸν Κιχώτη» μου πρωτοτύπωσε τραγούδι του ὁ ὕστερα γνωστὸς ποιητὴς, λογοτέχνης, ζωγράφος, κριτικός, παιδαγωγικὸς συγγραφεὺς κλπ. κλπ. κλπ. κ. Ζαχαρία Παπαντωνίου κι ὁ μακαρίτης σατιρικὸς ποιητὴς καὶ στρατιωτικὸς γιατρὸς **Μανῆς**—ἓνα γνήσιο σατιρικὸ ταλέντο, ποὺ χάθηκε γιὰτὶ θέλησε νὰ μιμηθεῖ τὸ Σουρή.

Π Ω Π

Πρὶν τονὲ γνωρίσω, εἶχα διαβάσει τὰ εὐθυμογραφήματα τοῦ πατέρα του στὴν «Εὐτέρπη», στὴν «Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη», στὴ «Χρυσολίδα» καὶ σ' ἄλλα παλιὰ φιλολογικὰ περιοδικά. Τὰ εὐθυμογραφήματα τοῦ Κωνσταντίνου Πώπ, παιγνιδιάρικα μαζὶ καὶ σοφά, εἴτανε σὰ μιὰν ὅαση ὁλόδροση μέσα στὴ Σαχάρα τῆς στυγνῆς σοβαρότητος τῶν περιοδικῶν τοῦ 1860—1870. Μοῦχε κάνει ἐντύπωση, μοῦ εἴτανε γνωστὴ ἀπὸ τὰ παιδικὰ μου χρόνια ἡ ὑπογραφή Πώπ κ' ἔτσι καταχάσκηκα ἅμα γνῶρισα τὸ γιὸ τοῦ παλιοῦ εὐθυμογράφου καὶ τὸ ἀνάφερα μάλιστα αὐτὸ σ' ἓνα σύντομο σημείωμά μου, ἅμα τὸν πρωτοπαρουσίασα στὴ δημοσιότητα—γιατὶ ἐγὼ εἶμαι ὁ δημοσιογραφικὸς νουνός του—μ' ἓνα τραγούδι του στὸ «Ραιμπαγά», ἀφιερωμένο «Στὴν τρελὴ γειτονοπούλα» ποὺ τάρχιζε μὲ τοὺς στίχους :

Τρελὴ γειτονοπούλα μου,
τρελὴ καὶ παιγνιδιάρικη,
ποῦχεις καρδιὰ μυριόφυλλη,
καρδιὰ σὰν ἀγγινάρα.....

Καὶ ἀπὸ τότε γινήκαμε φίλοι στενοί, ἀχώριστοι. Τὸ πᾶθημά μου μὲ τὸν ἀγαπητὸ Ξερόπουλο μὲ ἀναγκάζει νὰ ὁμολογήσω, κι ἂς μὴν τὸ πολυπιστεύω, πὼς εἶμαι μεγαλύτερός του στὰ χρόνια. Ψηλότερός του ὅμως καὶ παχύτερος, θὰν τὸμολογήσει ἀδίσταχτα κι ὁ ἴδιος, πὼς εἶμοννα ἀπὸ τότε —τόσο ψηλότερος καὶ τόσο παχύτερος, ὥστε νὰ γελοῦν ὅσοι μᾶς βλέπανε πλάϊ πλάϊ στὴν ὁδὸ Σταδίου, ἴσως καὶ νὰ κρυφολέγανε :

—Νά, ὁ καραγκιόζης μὲ τὸ κολλητήρι του!...

Ἐργαζότανε τότε, ὑπαλληλίσκος, στὸ Ὑπουργεῖο τῶν Ἐσωτερικῶν, στὸ τμήμα τῆς ἀπογραφῆς τοῦ πληθυσμοῦ, καὶ κεῖ πῆγαινα καὶ τὸν εὑρίσκα ταχτικά. Κι ὁ θεομπαίχτης, ἔχοντας μυστὰ τοῦ τὰ «Δελτία τῆς ἀπογραφῆς τῶν κατοίκων τοῦ Κράτους» καὶ σκυμμένος πάνω σ' αὐτά, ἀντὶ νὰριθμεῖ πόσους κατοίκους ἔχει τὸ Μενίδι καὶ πόσα θήλεα ὁ Ἄημος Παρακαμπυλίων, ἀράδιαζε καὶ διόρθωνε δεκαπεντασύλλαβους, μεταφράζοντας τὸν «Κατὰ φαντασία κερατὰ» τοῦ Μολιέρου, πού τὸν ἔβγαλε ἀργότερα καὶ σὲ βιβλίο. Ὁ κ. Λιακόπουλος δὲν εἶναι σήμερα τμηματάρχης του γιὰ νὰ τὸν τιμωρήσῃ μὲ πρόστιμο, ὅστερ' ἀπ' αὐτὴ τὴν ὑπαλληλικὴ ἀπιστία του πού ξεσκεπάζω.

Εἶτανε τετραπέρατος, γλεντζές, καλαμποουριστὴς — στολίδι τῆς παρέας μας καὶ διαρκῶς... μικρότερός μας. Εἶτανε καὶ κοσμικὸς — πανάθεμά τονε! εἶχε ἀκόμα καὶ κάτι πού ἔλειπε ἀπὸ μᾶς : τὸ κοινωνικὸ θάρρος, καὶ τὸ φιλολογικὸ βέβαια, πού πολλές φορές τὸ παίρναμε καὶ γιὰ θράσος, ἡμεῖς, οἱ δειλοὶ καὶ ἀποτραβηγμένοι.

—Θὰ πάει μπροστὰ γλήγορα, ὁ Γιώργος! προφήτενα στὸ Λάσκηρη καὶ στὸ Γιώργο Βελιανίτη, πού εἴμαστε οἱ ταχτικώτεροι σύντροφοί του καὶ δὲ δίσταζαν κι αὐτοὶ καθόλου νὰν τὸ παραδεχτοῦν. Ἔτσι, δὲν ξαφνιαστήκαμε καθόλου, ὅταν ἓνα δειλινὸ καλοκαιριάτικο, βγῆκε στὴ σκηνὴ τοῦ θεάτρου «Ἀθηναῖο», μπροστὰ στὸ νοῆμον Ἀθηναϊκὸ κοινὸν καὶ τὴ.... γενναία φρουρά, νὰ διαβάσει μερικὰ χειρόγραφα γεμάτα χιουμορ καὶ καλαμπούρια, πού εἶτανε τάχα ἡ ἀπόφαση τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς πού εἶχε βαβέψει κάπια γνωστὴ Ἀθηναία κυρία γιὰτ' εἶχε βρεῖ τὸ πιδό πιτυχημένο ὄνομα γιὰ τό, ἕως τὸ δειλινὸ κείνο, ἀβάφτιστο θέατρο.

Εἶτανε ἡ πρώτη κοσμικὴ ἐπιτυχία του αὐτῆ, πού τὴν ἀκολούθησαν τόσες καὶ τόσες ἄλλες, καὶ στὴ δημοσιογραφία καὶ στὴ Βουλὴ.

Ἀπὸ τὸ 1903 ποῦβγαλα τὸ «Νουμᾶ» χωριστήκαμε. Οἱ παλιοὶ φίλοι σιγὰ σιγὰ ἔγιναν ἔχτροι ἄσπονδοι. Αὐτὸς ὑπέρμαχος τῆς καθαρεύουσας, ἐγὼ μανιακὸς δημοτικιστῆς. Δὲν ἄφινε εὐκαιρία ποὺ νὰ μὴ μὲ σατιρίσει κ' ἐγὼ ποὺ νὰ μὴν τοῦ ἀνταποδώσω τὰ ἴσα, καὶ μὲ τόκο μάλιστα. Εἵχαμε πάψει καὶ νὰ χαιρετιόμαστε.

Ἐνα μεσημέρι, τὸ προπερασμένο καλοκαίρι, εἶχα ἀνεβεῖ στὸ τράμ τοῦ Φαλήρου, γιὰ νὰ πάω στὴ Γαργαρέτα, ποὺ καθόμουνα τότε. Τὸ τράμ γεμάτο κόσμος, μὰ εἶχα βρεῖ θέση καὶ κάθισα. Εἶδα τὸν Πῶλ ὀρθό, σιμά μου, στριμωγμένο δεινά. Μαζεύτηξα στὸ κάθισμά μου κ' ἔκανα τόπο. Ἐέχασα πὺς εἶχαμε πάνω ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια νὰ μιλήσουμε.

—Δὲν κάθεσαι, Γιώργο; τοῦ εἶπα.

—Γιὰ σου, Τάκη! μοῦ εἶπε κι αὐτὸς καὶ κάθισε.

—Γιὰ ποῦ;

—Γιὰ τὸ Φάληρο!... Ἐκεῖ κάθουμαι.... Καὶ σύ;

—Γιὰ τὴ Γαργαρέτα...

Καὶ ἑξακολουθήσαμε τὴν κουβέντα, εὐθυμῶς, φιλικά, σὰ νὰ εἶχαμε χωρίστῃ τὸ πρωτὶ τῆς ἴδιας μέρας.

ΚΑΒΑΦΑΚΗΣ

“Ένα πρωί, στὰ 1892, θυμάμαι, ὁ Πολύβιος Δημητράκοπουλος μὲ ὁδήγησε σ’ ἓνα ξενοδοχεῖο πού βρισκότανε τότε πίσω ἀπὸ τὴ Βουλή, στὴ δεξιὰ γωνιά τοῦ δρόμου Κολοκοτρώνη καὶ Νίκης. Ένας νέος, πλούσιος, πού εἶχεν ἔρθει ἀπὸ τὸ ἔξωτερικό—δὲν ὄριζε τὸ μέρος—ἤθελε νὰ βγάλει μιὰ φημερίδα καὶ τοῦ εἶχε ἀναθέσει νὰν τοῦ βρεῖ ἓνα δημοσιογράφο Ἀθηναῖο νὰν τὴ διευτύνει. Ὁ Πολύβιος διάλεξε μένα—πολλάτῃ του!

Πήγαμε στὸ ξενοδοχεῖο καὶ μᾶς ὁδηγήσανε σὲ μιὰ κάμαρα ὅπου ἓνας νέος, μὲ παρουσιαστικὸ ἐπιβλητικὸ, μὲ μαύρη μακριὰ ρεντιγκότα, μὲ χρυσὴ βαριά καδένα, μᾶς περίμενε.

— Ὁ κύριος Ἀντρέας Καβαφάκης, ἀπὸ τὸ ἔξωτερικό!.. Χαιρέτησα.

— Καθίστε! μᾶς εἶπε ἀργά, σιγανά, μ’ ἐπίσημο τόνο. Τὸν τόνο αὐτόνε καὶ τὸ ἴδιο χρῶμα τῆς φωνῆς τὰ κράτησε σ’ ὅλη τὴν κουβέντα καὶ ἀργότερα παρατήρησα πὼς ἡ κουβέντα του, ἔτσι ποῦβγαινε ἀπὸ τὸ στόμα του, ἐπίσημη, μυστηριώδικη, σὲ ἀνάγκαζε νὰ φαντάζεσαι, νὰν τὸ πιστεύεις, πὼς κάτι σοβαρὸ καὶ σοφὸ σοῦλεγε, κι ἂς μὴ σοῦλεγε τίποτα—ἄερα καβουρντιστό.

— Θέλω νὰ ἐκδώσω μιὰν ἐφημερίδα σοβαράν, ἀνεξάρτητον, ἐφημερίδα κύρους λ. χ. ὡς εἶναι τὸ Παρισινὸν «Temps» ἢ τὸ Ἰταλικὸν «Corriere della serra»...

— Χρειαζόνται χρήματα πολλὰ γιὰ μιὰ τέτια δουλιὰ! τὴλμησα νὰ παρατηρήσω.

— Ἀναμένω τσέκ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐν τῷ μεταξύ...

Ἐν τῷ μεταξύ ἀγγαρεύτηκε ὁ τυπογράφος Γεώργιος Καλλέργης νὰ μᾶς βγάλει, συνεταιρικά, τὸ «Παναθήναιον», ἓνα ἔντυπο, φημερίδα καὶ περιοδικὸ μαζί, μὲ ὀχτὼ σελίδες, στὸ σκῆμα πάνω κάτω τοῦ σημερινοῦ «Νουμά». Ἐγὼ θὰ διεύτυνα τὴν ὕλη, ὁ Καβαφάκης θᾶγραφε τὰ σοβαρὰ πολιτικὰ ἄρθρα, ὁ Καλλέργης θᾶβαζε τὰ ἔξοδα καὶ τὸ «Παναθήναιον» — ὁ τίτλος εἵτανε ἐφεύρεση τοῦ Καβαφάκη — θᾶβγαине, ἐπὶ τοῦ παρόντος, διὸ ἡ τρεῖς φορὲς τῇ βδομάδα, δὲν χαλοθυμάμαι, ὅσο νάρθει τὸ ἀναμενόμενο «τσέκ ἐκ τοῦ ἐξωτερικοῦ» καὶ νὰ γίνει «καθημερινὴ ἐφημερίδα κύρους».

Ἀπὸ τὰ πρῶτα πρῶτα φύλλα ἄρχισα ἐγὼ νὰ τραβάω τὰ μαλλιά μου γιὰ τὰ πολύστηλα ἄρθρα τοῦ Καβαφάκη, πού, ὅσο καὶ νὰ τὰ πετσόκοβα, πολύστηλα μένανε, κι ὁ Καλλέργης νὰ τραβαίει τὰ δικιά του τὰ μαλλιά γιὰ τὴν κυκλοφορία, πὺν ποτέ της δὲ ζύγωσε τὰ ἑκατὸ φύλλα.

— Μὴ δειλιάτε, ἐχρησιμοδοτοῦσε ὁ Καβαφάκης, καὶ ἡ κυκλοφορία θὰ μᾶς ἔλθει μόνη της...

— Καὶ τὰ ἔξοδα; ρωτοῦσε μὲ ἀπόγνωση ὁ Καλλέργης.

— Ὅσον οὕλω καταφθάνει καὶ τὸ ἀναμενόμενον τσέκ...

Καὶ ὁ ἐπίσημος τόνος του μᾶς καθησύχαζε.

Εἶχαμε βγάλει τέσσαρα ἢ πέντε φύλλα, — ὁ Καλλέργης, πὺν πλήρωνε, θὰ θυμάται καλύτερα τὸν ἀριθμὸ — ὅταν ξαφνικὰ χάσαμε τὸν Καβαφάκη. Εἶχε νὰ φανεῖ στὸ τυπογραφεῖο Δεληγιάννη, ὅπου δούλευε ὁ Καλλέργης συνεταιρικά, τέσσερις πέντε μέρες κι αὐτὸ εἶχε ἀρχίσει νὰ μᾶς ἀνησυχεῖ.

— Πῶς δὲ φάνηκε; Μήπως τοῦ συνέβηκε τίποτα; Μήπως τὸ τσέκ;... ρωτοῦσε ἀνήσυχος ὁ Καλλέργης.

Πῆγα στὸ ξενοδοχεῖο του νὰ μάθω. Πρὶ ρωτήσω, μὲ ρώτησε ὁ ξενοδόχος :

— Μήπως εἶδατε τὸν κ. Καβαφάκη;

— Ὁχι! Ἐχὼ πέντε μέρες νὰν τὸν ἴδω...

— Κ' ἐγὼ ἄλλες τόσες... Τὴν τελευταία φορά πὺν τὸν εἶδα, εἵτανε καταστενοχωρημένος γιατί τοῦ εἶχαν κλέψει τὴ νύχτα λωποδύτες στὴ δεντροστοιχία, πὺν ρέμβαζε, τὸ χρυσό του τὸ ρολόϊ καὶ τὴ βαρύτιμη καδένα του. Ἀπὸ τότε...

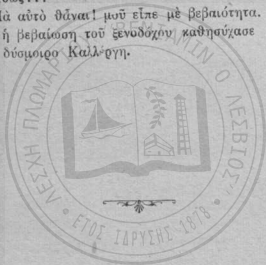
— Τί νᾶγινε; ρώτησα ἀνήσυχος.

— Φοβάμαι, μοῦ εἶπε ὁ πονηρὸς ξενοδόχος χαμογελώντας μήπως, ἐλειδῇ ἀργοῦσε νάρθεῖ τὸ τοῦκ ἐκ τοῦ ἔξωτερικοῦ, πάει νὰν τὸ μετακομίσει ἐδῶ μοναχός του...

— Ἴσως...

— Μὰ αὐτὸ θᾶναι! μοῦ εἶπε μὲ βεβαιότητα.

Καὶ ἡ βεβαίωση τοῦ ξενοδόχου καθησύχασε καὶ μένα καὶ τὸ δῦσμοισο Καλλίρρη.

Φ Ε Ξ Η Σ

— Αἱ Ρωσσίδες Παρθένοι! . . . τὸ τέταρτο φυλλάδιο!

Ἕνα παιδί ἀδύνατο, καχεκτικό, διαλαλοῦσε σιγανόφωνα, ντροπαλά, ἐκεῖ, μπροστὰ στὴν Ἑθνικὴ Τράπεζα, τὸ ἐμπόρευσμά του.

Κρατοῦσε μερικὰ φυλλάδια στὴ μασχάλη του, διὸ τρία στὸ δεξιὸν χέρι, καὶ τὰ πονλοῦσε μιά δεκάρα, ἢ μιὰ πεντάρα τὸ ἓνα—δὲν καλοθυμάμαι.

— Αἱ Ρωσσίδες Παρθένοι! . . . Τὸ τέταρτο φυλλάδιο! . . .

Εἶμουν αὐτὸς ταχικώτατος πελάτης του. Τὸ ρομάντζο αὐτὸ μοῦ ἄρεσε· εἶταν ἐπαναστατικὸ καὶ στὰ Πανεπιστήμιο τότε, μὲ ὅλη τὴν Ἀκαδημαϊκὴν του μούχλα, εἶχε ἀρχίσει νάπαλοπνέει τὸ ἀεράκι τῶν νέων ἰδεῶν. Οἱ ἡρωῖδες, θυμάμαι, τοῦ ρομάντζου αὐτοῦ εἶταν Ρωσσίδες φοιτήτριες—ἀνακατωμένες σὲ μηδενιστικὰς συνωμοσίας, πού ἀψηφοῦσαν τοὺς κιντύνους καὶ τραβοῦσαν μπροστὰ ἀλύγιστες, κυνηγώντας ἓνα ἀνθρωπιστικὸ ἰδανικόν. Ποιὸς τὸ εἶχε γράψει, δὲ θυμάμαι, οὔτε ποιὸς τὸ εἶχε μεταφράσει, οὔτε ἂν τὸ εἶχε μεταφράσει καλά. Κεῖνο πού θυμάμαι εἶναι πὼς τὸ στοιχειοθετοῦσε, ὅπως μοῦ τὸ εἶχε πεῖ ὁ ἴδιος, ὁ Γιώργης ὁ Φέξης, σ' ἓνα παλιотυπογραφεῖο τοῦ πατέρα του· τὸ κακοτύπωνε—ἓνα ψηφίον ἀπάνω κ' ἓνι κάτω, σὰ νὰ χόρευαν—καὶ πὼς κάθε λέξη του, κάθε συλλαβὴ του, σω, στότερα, εἶχε κ' ἓνα τυπογραφικὸ λάθος.

— Δὲ θὰ γίνεις ποτὲ ἄνθρωπος, μωρὲ Γιώργο! τοῦ-λεγα ἅμα τοῦδινά τῃ δεκάρα ἢ τὴν πεντάρα κ' ἔπαιρνα τὸ φυλλάδιο ἀπὸ τὸ χέρι του.

Ὁ Φέξης τσέπωνε τὴ δεκάρα καὶ χαμογελοῦσε· κ' ἐγὼ ἔφευγα καμαρώνοντας γιὰ τὴν προφητεία μου.

— Δὲ θὰ γίνεις ποτὲ ἄνθρωπος! . .

Πόσο κακὸς προφήτης ἀποδείχτηκα! Ὁ ἄνθρωπος πὺν ἄρχισε τὸ ἐκδοτικὸ του στάδιο ἔτσι, πουλώντας ὁ ἴδιος τὰ κακοτυπωμένα φυλλάδια μὲς στοὺς Ἀθηναῖκους δρόμους, ἐξελίχτηκε σιγὰ-σιγὰ καὶ κανονικὰ στὸ μεγαλοεκδότῃ Γεώργ. Φέξη κ' ἐργάστηκε ἔτσι, ὥστε νᾶχει θέση ὄχι μόνο στοὺς μεγαλοεπιχειρηματίες μὰ καὶ στὴ σύγχρονη πνευματικὴ κίνηση τοῦ τόπου μας. Γιατὶ ἂν πλῆθυνε σήμερα τόσο τὸ ἀναγνωστικὸ κοινόν, ὥστε νὰ πληθύνουν τόσο οἱ ἐκδότες καὶ ἡ ἐκδοσὴ βιβλίων νὰ θεωρεῖται πιά μὰ ἐπικερδέστατῃ ἐπιχείρησιν, τοῦτο τὸ χρωστάμε πρῶτα πρῶτα στὸ Φέξη, πὺν μὲ τὸ σωρὸ τὰ βιβλία ποῦβγαλε καὶ μὲ τὸ σύστημα πὺν καθιέρωσε, «πώλησιν μὲ μηνιαίας πενταδράχμους δόσεις» δὲν ἔγινε μοναχὰ αὐτὸς ἑκατομμυριοῦχος, ἀλλὰ ἔκαμε καὶ τοὺς Ρωμιοὺς ν' ἀγαπήσουν τὸ βιβλίον, καὶ τὸ σπουδαιότερον, νὰ συνειθίσουν καὶ νὰν τὸ ἀγοράζουν.

Ἐνα πρωί, τίς προάλλες, τὸν ἀντάμωσα στὴν ὁδὸ Πατησίων. Κατέβαινε, ἀπὸ τὰ Πατήσια ἴσως, ἀπὸ τὸ δεξιὸ πεζοδρόμιον, κ' εἶχε σταθεῖ ἀντίκρυ στὴ Στοά του, στὴ «Στοὰ Φέξη» καὶ τὴν καμάρωνε. Ποιὸς ξαίρει τί νὰ συλλογιζότανε! Ἐγὼ ὅμως πὺν τὸν εἶδα, θυμήθηκα τίς «Ρωσσίδες Παρθένους», θυμήθηκα τὰ τρομερὰ τυπογραφικὰ του λάθη, θυμήθηκα τὸ καχεκτικὸ παιδί πὺν τίς πουλοῦσε μπροστὰ στὴν Ἐθνικὴ Τράπεζα, καὶ τονὲ ζύγωσα καὶ τοῦ εἶπα γελώντας:

— Δὲ θὰ γίνεις ποτὲ ἄνθρωπος, μωρὲ Γιώργο!

Μὲ καλημέρισε, μοῦ χαμογέλασε καὶ δὲ μὲ πλήρωσε μὲ τὴν ἴδια μονέδα.

ΝΟΥΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ - ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗ - ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΚΔΑΘΟΜΕΝΗ ΚΑΤΑ ΠΕΡΙΜΕΤΡΟΝ ΔΙΑ ΧΥΤΡΙΑΚΟΝ

ΤΙΜΗ ΤΗΣ ΕΦΗΜΕΡΙΔΟΣ
αριθμ. 12 ας 14 τετρακ. ας 14

Τύπος Φύλλου 1200 10

ΔΙΟΤΥΝΤΗΣ Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

Χρημ. 100 1000

ΕΡΟΣ 10

ΑΘΗΝΑΙ, Εξέδρα 2 Τετάρτη 1903

ΓΡΑΦΕΙΑ: 101α Σταδίου Αθ. 2

ΑΡΘ. 2

12 ΔΩΔΕΚΑΜΗΝΟΝ

Από τον Αύγουστο 1903

Ο ΝΟΥΜΑΣ

I

Τὴν ἱστορία τοῦ «Νουμά» θὰν τὴ γράψω ἀργότερα, σὰν ἡσυχάσω ἀπὸ ἄλλες δουλιές, πλατιά, διεξοδικά, μὲ γράμματα, μὲ δοκοιμένα, μὲ καθέκαστα. Ἡ ἱστορία αὐτὴ εἶναι κάτι ποὺ τὸ χρωστῶ στὸν ἑαυτὸ μου καὶ στὴν κοινωνία. Θέλω ν' ἀποδείξω πὼς δὲ σπατάλησα τὰ καλύτερα χρόνια τῆς ζωῆς μου καὶ τὴ λίγη περιουσία μου, ἔτσι, στὰ κουτουρού, μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ κάμω τὸ κέφι μου, μὰ πὼς ἀφοσιώθηκα ὁλόψυχα σ' ἓναν ἀγῶνα ποὺ τὸν ἤξαιρα ἀγκαθερό, μὲ ὅλη τὴ συνείδηση τῆς θυσίας, τῆς πικρίας καὶ τῆς ἀγνωμοσύνης, ποὺ θὰ μοῦφερνε γιὰ μόνο κέρδος.

Ἡ ἱστορία αὐτὴ θάναί κι ἀρκετὰ διδαχτικὴ—ἂ θέτε ἀκόμα, θάναί κ' ἓνας καθρέφτης τῆς διανοοῦμενης μερίδας τῆς κοινωνίας μας. Θὰ φανεῖ μέσα στὶς σελίδες της τί δρόμο ἀνηφυρικὸ ἔχουνε νὰ τραβήξουν ὅσοι ἀφοσιώνονται σὲ ἰδεολογικοὺς ἀγῶνες στὸν τόπο μας καὶ τί ὑποστήριξη ἀρνητικὴ πάντοτε, βρίσκουν ἀπὸ τοὺς τάχα ὁμοϊδεάτες τους.

Δυὸ παραδείγματα, ἀπὸ τὶς χιλιάδες τέτια : Ὁ κ. Πέτρος Βλαστός, ἅμα στὰ 1905 ἔβγαλε, ὡς Ἑρμονας, ἀγνωστος σὲ ὅλους, τὸ πρῶτο βιβλίον του «Τῆς ζωῆς», λανσαρίστηκε ἀπὸ τὸ «Νουμά», ποὺ ἀνοίξε διάπλατες τὶς στήλες του σὲ ἀπανωτὲς κριτικὲς, καὶ σὰ νὰ μὴν ἔσωνε αὐτό, παρακάλεσα τὸ φίλον μου Γιώργο Βουτσινά, ποὺ διεύθυνε

τότε τὴν ἐφημερίδα «Ἄστρ», καὶ τοῦ τὸ ζήτησα γιὰ ρουσφετί προσωπινό, νὰ μ' ἀφίσει νὰ γράψω ἄρθρο δι-
στηλο εἰς τὴν πρώτη σελίδα, μὲ τὴν ὑπογραφή μου, γιὰ τὸ
βιβλίον του καὶ νὰν τοῦ δημοσιέψῃ στὴν ἴδια σελίδα καὶ
τὴν εἰκόνα του. Κι ὁ κ. Βλαστός, ἕνας *ραβδῆς* κι αὐτός,
ἀπὸ τοὺς πολλοὺς *ραβδῆδες* ποὺ δημιούργησε ὁ «Νου-
μᾶς» γιὰ τὴ ράχη του, χωρὶς νὰ ἐνοχληθεῖ, χωρὶς νὰ πει-
ραχεῖ ποτὲ καὶ οὐ τίποτα, μᾶς πλήρωσε πλουσιοπάροχα
μὲ τὴν ἀγνωμοσύνη του, ἐπιμένοντας νὰ γνοεῖ, τὰ τελευ-
ταῖα χρόνια, πὼς βγαίνει ὁ «Νουμᾶς» καὶ μὴ στέλνοντας
σ' αὐτόνε, ἔτοι ἀπὸ χρέος συγγραφῶν, τὸ τελευταῖον βιβλίον
του, ποὺ τῷ στείλει σ' ὅλους τοὺς Ἑλλήνες δημοσιογράφους.

Αὐτὸ εἶναι τὸ πρῶτον παράδειγμα. Τὸ δεύτερον εἶναι τὸ
δεινὸν βραϊδὶ ποὺ μοῦ πάτησε δημόσια ὁ κ. Ψυχάρης.
Ποτὲ δὲ βραϊστικῶς, ὅχι διανοούμενος ἄνθρωπος, μὰ οὔτε
ὁ χειρότερος χαμᾶλης στὴν Ἑλλάδα, ὅπως βραϊστικῶς ἐγώ,
καὶ δίχως λόγον μάλιστα, ἀπὸ τὸν κ. Ψυχάρη. Μὰ δὲ μί-
λησα, δὲν ἔβγαλα ἄχνα ἀπὸ τὸ στόμα μου, δὲ διαμαρτυ-
ρήθηκα κἀν. Τὸν ἄφωνα νὰ βρίζει καὶ λυγρόμουνα κατὰ-
καρδα γιὰ λόγον του, κι ὅχι γιὰ τὸν ἑαυτὸ μου, ποὺ δὲ
σταματοῦσε. Μ' ἔβριζε τὸ ἄτομον, ὁ κ. Ψυχάρης κι ἀδια-
φοροῦσα γι' αὐτό. Δὲ μ' ἔβριζε ὁ συγγραφέας τοῦ «Ταξι-
διοῦ», ὁ ἀρχηγὸς τοῦ ἀγῶνα μας, ὁ ὁδηγητὴς μου στὸ
δρόμον τῆς Ἡθικῆς καὶ τῆς Ἀλήθειας. Αὐτὸς ἔμενε πάντα
ΨΥΧΑΡΗΣ, ἔμενε καὶ θὰ μένει, γιὰ μένα σύμβολον. Καὶ
τὰ σύμβολα δὲ βρίζουνε, δὲν ἀσκημονοῦν. Φυλλομετρών-
τας αὐριο κανένας τοὺς τόσους τόμους τοῦ «Νουμᾶ», δὲ
θὰ βρεῖ μέσα σ' αὐτοὺς μιὰ λέξη ἄπρεπη κατὰ τοῦ μεγάλου
Δασκάλου μας, ποὺ τὸνομά του ἀναφέρεται καὶ θά-
ναφέρεται πάντα μὲ σέβας καὶ μὲ λατρεία στὶς σελίδες
του—καὶ τοῦτο θᾶναι ἡ μεγαλύτερη ἠθικὴ ἀμοιβὴ γιὰ
μένα.

II

Ἔχω πολλά, καὶ πολλὰ δυστυχῶς, τέτια νάναφέρω. Στὰ 1917 πού ἀναγκάστηκα, ὕστερ' ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια, νὰ σταματήσω τὴν ἐκδοσὴ τοῦ «Νουμά», μὲ τὴν πεποίθησιν πὺς τὸ σταμάτημα ἐκεῖνο θὰ εἶτανε ὁριστικό, γιὰ πάντα, ἀνάφερα στὸ ἐπιθανάτιο, νὰν τὸ ποῦμε, ἄρθρο τὰ ὀνόματα μερικῶν ὁμοϊδεατῶν, πού εἶχανε χυλορεκλαμαριστεῖ στὶς στῆλες τοῦ «Νουμά», καὶ γενήκανε κι αὐτοὶ ραβδῆδες καὶ ζητήσανε μὲ κάθε μέσο νὰ μ' ἀπογοητέψουνε καὶ νὰ μ' ἀναγκάσουνε, γεμάτον ἀηδία καὶ πίκρα, νὰ πετάξω τὸ «Νουμά», σὰ βῆρος ὀχληρό, ἀπὸ πάνω μου.

Μ' αὐτά, εἴταμε, μαζὶ μὲ ἄλλα, θὰ μείνουνε γιὰ τὴν Ἱστορίαν τοῦ «Νουμά», δὲν ἔχουνε θέσιν ἐδώ. Στὰ «Φιλολογικὰ πορτραῖτα» μου αὐτά, πού γιὰ *φιλολογικὴ αὐτοβιογραφία* μου τὰ χαρακτήρισα, παίρνω ἀπὸ τὴν εἰκοσάχρονη ζωὴ τοῦ «Νουμά» ὅ,τι σχετίζεται στενότερα μὲ τὴ ζωὴ του, πού εἶναι καὶ ζωὴ μου, γιὰ τὴν εἰκοσι αὐτὰ τελευταῖα χρόνια μου μέσα στὸ «Νουμά», καὶ γιὰ τὸ «Νουμά», τᾶξισα.

Τὸ πρῶτο φύλλο βγήκε στὶς 2 τοῦ Γεννάριου τοῦ 1903, σὲ σκῆμα τρίστηλο. Τὸ σημερινό, δίστηλο, σκῆμα, τὸ πῆρε τὸν Ἰούλιον τοῦ 1910. Στὴν ἀρχὴ ἔβγαине μὲ ὀχτὼ μεγάλες σελίδες κάθε Πέμπτη καὶ Κυριακὴ.

Ὑστερα ἀπὸ μερικὰ φύλλα πού κατάντησε νᾶχει, καθὼς τὸ δῆλωνα σὲ κάπιο φύλλο, τὴ «μικρότερη κυκλοφορία ἀπ' ὅλες τὶς Ἑλληνικὲς ἐφημερίδες», οἱ σελίδες του γινήκανε τέσσερις, καὶ ὕστερα πάλι μοῦ τὸ ἀπαίτησε ὁ κ. Ἀλέξ. Πάλλης, πού μοῦδινε μηνιατικὴ συντρομιὴ πέντε Ἑγγλέζικες λίρες (δρ. 125 τότε) καὶ τὸν ἔβγαζα, ἀρκετὰ χρόνια, κάθε Κυριακὴ, μὲ δώδεκα μεγάλες τρίστηλες σελίδες—ἀληθινὸ οἰκονομικὸ καὶ πνευματικὸ ξεθέωμα.

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ΕΦΗΜΕΡΙΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗ, ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗ

~~ΕΦΗ~~

ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: Δ. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ

ΓΡΑΦΕΙΑ: ΣΟΦΟΚΛΕΟΥΣ 3

Περίοδος Β — Έτος Δ' (16^{ον}) | ΑΡΙΘ. 20(629) | Σάββατον, 27 Ἀπριλίου 1919.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

Α. Π. ΤΑΓΚΟΠΟΥΛΟΣ: Πίναξ ἀπὸ τῆς κοινῆς (Το κλειδίον — Οἱ Μαρτίαι πρὸς — Ἐκκοιμήματα; — Ἐκκοιμήματα. — Ἡ ἀποφασιστική.)
 Χ. ΣΤΡΩΝ: Ἠρώματα
 ΟΥΡΩΝΙΟΣ ΣΥΝΕΣΤΗ: Τὸ βίβριον (Ἠρώματα Κ. Καραβίου)
 ΣΠΥΡΟΣ ΚΑΡΑΓΕΩΡΓΙΟΥ: Ἀπολογία (Ἀπολογία — Ἠρώματα — Ἠρώματα.)
 Π. Α. ΚΟΥΤΣ: Ἡ ἑλληνική καὶ ἀμερικανική
 Ν. ΚΑΡΑΒΙΟΥ: Τὸ κλειδίον καὶ μεταφράσεις
 Μ. ΚΟΥΝΤΟΥΡΑΣ: Στὴ Μάρτιαν

ΚΑΥΡΑΣ: Τὸ κλειδίον
 Ο ΝΟΥΜΑΣ: Φωτιστικὸ καὶ πρόγραμμα
 ΣΤΕΦ. ΑΓΓΕΛΗΣ: Χωροὶ
 ΓΙΑΓΚΟΣ ΠΑΠΑΝΔΡΕΟΥ: Νισσὸς
 ΓΕΡΑΣΙΜΟΣ ΚΑΛΑΪΔΗΣ: Ἡ
 ΤΑΚΗΣ ΦΙΤΣΟΣ: Ἡ ἑλληνική
 Β. ΠΑΡΑΝΑΣ: Μεταφράσεις
 ΑΠΟ ΝΟΥΜΑΝ ΔΕ ΝΟΥΜΑΝ: Ἐκκοιμήματα
 καὶ — Ἐκκοιμήματα — Ἡ ἑλληνική
 καὶ — ἑκκοιμήματα — Ἡ ἑλληνική

Σάββατον 27 ΑΠΡΙΛΙΟΥ

Ο ΝΟΥΜΑΣ

ἴσαμε τὸ σταμάτημά του, ποῦγινε τὸ Μάη τοῦ 1917, ἔβγαλε ἑξακόσια ἑνιά φύλλα—ἑξακόσιες ἑνιά θλιβερεῖς ἱστορίες, ἀφοῦ κάθε φύλλο ἔχει τὴ δική του, τὴν ξεχωριστὴ ἱστορία του.

Στὶς 15 τοῦ Δεκέβρη τοῦ 1918 ὁ «Νουμᾶς» νεκραναστήθηκε κ' ἔβγαλε τὸ πρῶτο φύλλο τῆς δεύτερης περιόδου (ἀριθ. φύλ. 610) γιατί τὸ θέλησε ὁ Κίμων Ι. Θεοδωρόπουλος, πὺ οὔτε δημοτικιστὴς εἶτανε, οὔτε φίλος μου, μὰ δημοσιογράφος καὶ γνώριμός μου.

Ἡ νεκρανάστασή του ἔχει, φυσικά, θέση ἐδώ, στὰ «Φιλολογικά Πορτραῖτα».

Ἦστερ' ἀπὸ τὸ σταμάτημα τοῦ «Νουμᾶ», ζήτησα δουλιὰ παντοῦ, δημοσιογραφικὴ δουλιὰ βέβαια. Γνώρισα πλάτες καὶ πλάτες καὶ μερικὲς φιλικώτατες μάλιστα. Ὁ Σπύρος Ἀλιμπέρτης λ. χ., παιδί βγαλμένο ἀπὸ τὰ σπλάχνα τοῦ «Νουμᾶ», πὺ εἶτανε νὰ βγάλει τὴν «Πολιτεία» τότε, μαζί μὲ τὸ Νικολοῦδη, ἄλλοινε συνεργάτη τοῦ «Νουμᾶ», μὺ ὑποσκέθηκε πὺς θὰ μὲ πάρει ταχτικὸ συντάχτη τῆς μὲ καλὸ μιστό, μὰ ὕστερα, σὰ βγῆκε ἡ «Πολιτεία», ἀπὸ ἀναβολὴ σὲ ἀναβολή, ἔφτασε νὰ μὺ προτείνει νὰ γίνω... διορθωτὴς τῆς ἡφημερίδας του μὲ ὀγδόντα δραχμὲς τὸ μήνα—γιατί γι' αὐτὴ τὴ δουλιὰ μοναχὰ μ' ἔκοιρε ἱκανό.

Ἀρχισυντάχτης τῆς «Πολιτείας» εἶταν τότε ὁ Κίμων

Θεοδωρόπουλος κ' ἔφριξε σὰν τοῦ εἶπα τὴ δουλιὰ ποὺ μοῦ προτείνανε. Τὸν Ἀπρίλη τοῦ 1918 ἔφυγε κι αὐτὸς ἀπὸ τὴν «Πολιτεία» καὶ τὸν Ἰούνιο τῆς ἴδιας χρονιάς ἀποφάσισε τὴν ἔκδοση τοῦ «Νουμᾶ».

Τρώγαμε ἓνα μεσημέρι μαζί στὸ «Πάνθεο» —οἱ δύο μας κ' ἓνα δυὸ ἀκόμα φίλοι— καὶ πάνω στὸ φρουτο μοῦ πέταξε ἔτσι ἀδιάφορα, καθὼς τὸ συνειθίζει, τὸ λόγο τὸν καλὸ.

— Ἔχεις κέφι νὰ ξαναβγάλουμε τὸ «Νουμᾶ» ;

Χαμογέλασα πικρά.

— Νάναστήσουμε τοὺς νεκρούς ;

— Ναί ! μοῦ εἶπε ἀδιάφορα. Καὶ ὕστερ' ἀπὸ λίγο ξακολούθησε :

— Σεπτέβρη, Ὀχτώβρη, θὰ σοῦ πῶ ὀρισμένα πράγματα. Πρόκειται νὰ ἰδρύσω τυπογραφεῖο. Γιὰ χαρτὶ καὶ γιὰ τυπωτικὰ θὰ φροντίζω ἐγώ. Ἐσὺ θὰ γράφεις μοναχά, δὲ θάχεις καμιὰν ἄλλη φροντίδα, θὰ παίρνεις καὶ μιστὸ καλοῦτσικο...

Γιὰ μιὰ στιγμή μοῦ χαμογέλασε ἡ ἐλπίδα, μὰ τὰ λόγια του γλήγορα τὰ λησιμόνησα. Λόγια τοῦ γλεντιοῦ τὰ χαραχτήρισα. Ὑστερ' ἀρρώστησα δεινὰ, χαροπάλαιψα. Μὲ εἶχε χτυπήσει πολὺ στὴν ψυχὴ τὸ σταμάτημα τοῦ «Νουμᾶ», μούχε κλονίζει τὴ σιδερένια ὑγεία μου, μούχε κόψει ὅλο τὸ θάρρος τῆς ζωῆς ποὺ μὲ χαραχτήριζε. Χαροπάλαιψα, εἶπα. Ἀπὸ τοῦ χάρου τὰ δόντια μὲ τράβηξε ἡ γυναίκα μου, μὲ τὴ στοργή της, μὲ τὶς ἀδιάκοπες φροντίδες της, μὲ τὶς θυσίες της—νύχτα μέρα στὸ πλευρό μου ἀγρυπνῇ καὶ μὲ τὸ χαμόγελο στὰ χεῖλιά, νὰ μοῦ δίνει κουράγιο.

Τέλη τὸν Νοέβρη τοῦ 1918, ποὺ εἶχα σηκωθεῖ ἀπὸ τὸ κρεβάτι, σύρθηκα ἓνα πρωτὶ ἴσαμε τὸ τυπογραφεῖο τοῦ Κίμωνα νὰν τοῦ προτείνω τὴν ἔκδοση ἑνὸς βιβλίου, ποὺ πάνω στὴν ἀρρώστια μου εἶχα σχεδιάσει.

Μὲ εἶδε καὶ τρώμαξε, καθὼς μοῦ ξομολογήθηκε ἀργότερα. Φοβήθηκε πὼς δὲ θὰ μπορέσω νὰ σηκωθῶ ἀπὸ τὸν καναπέ, θὰ μείνω ἐκεῖ, πτωμα.

— "Ασ' τα τὰ βιβλία, μου εἶπε, κ' ἔλα νὰ βγάλουμε τὸ «Νουμά»...

— Μιλᾶς σοβαρά; τονὲ ρώτησα, θαρρώντας πὼς παίξει μαζί μου.

— Σοβαρώτατα! μου ἀποκρίθηκε. Νά, οἱ ὄροι μου... Πέ μου τοὺς δικούς σου!..

Σὲ πέντε λεπτά συμφωνήσαμε. Εἴμαστε κ' οἱ δύο μας, καθὼς λέει ὁ Κίμωνας, ἄνθρωποι πὺν τοὺς δίνεις τὸ ὠμέγα καὶ συμπληρώνουνε μοναχοὶ τους τᾶλλα εἰκοσιεῖρα ψηφιά. Συμφωνήσαμε λοιπόν, ἔτσι ἄψε-σβῆσε, καὶ στὶς 15 τοῦ Δεκέβρη τοῦ 1918 βγῆκε κιόλας τὸ πρῶτο φύλλο μὲ δεκάξη σελίδες καὶ μὲ πρόγραμμα πλατύ, ἀνθρωπιστικό.

Ὁ «Νουμάς» ξαναζωντάνεψε καὶ μαζί του ξαναζωντάνεψε κι ὁ ἰδρυτής του. Ξαναβρῆκα τὸ θάρρος μου, τὴν ψυχικὴ μου γαλήνη, τὴν ὑγείᾱ μου, ἀφοῦ βρέθηκε ἓνας ἄνθρωπος νὰ μὲ πείσει μὲ πράγματα, ὄχι μὲ λόγια, πὼς μπορῶ ἀκόμα κάτι νὰ κάνω κι ὄχι νὰ διορθῶνω τὰ τυπογραφικὰ λάθια τῆς «Πολιτείας».

Μὲ τὸν Κίμωνα συνεργαστήκαμε ἴσαμε τὸν Ὀχτώβρη τοῦ 1920 πὺν χωρίστηκε σὲ δύο ἡ Ἑταιρία «Τύπος» καὶ μεταφέρθηκε ὁ «Νουμάς», μαζί μὲ τίς ἄλλες ἐκδόσεις τοῦ «Τύπου», στὸ «Ἀθηναϊκὸ βιβλιοπωλεῖο». Ὁ Κίμωνας, ὅσον καιρὸ συνεργαστήκαμε, ποτὲ δὲ χαρακτήρισε τὴν ἐκδοση τοῦ «Νουμά» ὡς ἐπιχείρηση. Αὐτὸ τὸ χαρακτηρισμό, πὺν τῷξαιρε πὼς μὲ πείραζε, τὸν ἄφισε γιὰ τοὺς «ἰδεολόγους».

IV

Οἱ πιστοί, οἱ ἀφοσιωμένοι φίλοι καὶ συνεργάτες τοῦ «Νουμά», οἱ βετεράνοι τοῦ δημοτικιστικοῦ ἀγώνα, ὁ Ρήγας Γκόλφης κι ὁ Κώστας Παρορίτης, καὶ λίγο πιὸ ὕστερα ὁ Κ. Καρθαῖος, τὸ χαρήκανε, ὅσο κ' ἐγώ, τὸ

ξαναζωντάνεμα τοῦ «Νουμά». Ὁ Κίμωνας, γι' αὐτούς, στάθηκε ὁ Χριστὸς πρὸς ἀνάστησε τὸ Λάζαρό τους.

Ὁ Παρορίτης κι ὁ Γκόλφης εἶναι ἀπὸ τοὺς πρῶτους, ἀπὸ τοὺς ἀρχαιότερους συνεργάτες καὶ φίλους τοῦ «Νουμά». Τὴ χρονιά πὺν βγήκε ὁ «Νουμάς», ὁ Παρορίτης εἶτανε ἐλληνοδάσκαλος στὴ Σπάρτη, ἄγνωστός μου ὁλότελα, καὶ χαιρέτησε τὴν ἐκδοσὴ τοῦ μὲ λόγια γεμάτα ἐνθουσιασμό, πὺν δημοσιευτήκανε στὴν ἐφημερίδα «Σπάρτη», πὺν τὴν

ἔβγαζε ὁ Μίχος Θεοδωρόπουλος, μεγαλύτερος ἀδελφὸς τοῦ Κίμωνα. Ὑστερα μοῦστείλε ἓνα ἄρθρο, θαρρῶ, καὶ ἀργότερα ἄρχισε νὰ μοῦ στέλνει δηγήματα καὶ στάθηκε ἀπὸ τότε, ἴσαμε σήμερα, σύντροφός μου ἀχώριστος, φίλος μου ἀγαπημένος, στυλὸς τοῦ «Νουμά» ἀπὸ τοὺς πιὸ γεροὺς — σιδερένιος, πὺν ὁ χρόνος καὶ οἱ λογιῆς φουρτοῦνες πὺν περάσαμε δὲν τὴν ἐπηρεάσανε καθόλου, δὲ λιγοστέψανε τὴ φιλία του καὶ τὴν ἀφοσίωσή του.

Κι ὁ Γκόλφης τὰ πρῶτα χρόνια, στὰ 1905, ἦρθε στὸ «Νουμά» μ' ἓνα τραγουδάκι του πὺν τὸ ὑπόγραφε μὲ τὰ ληθινὸ του τὸνομα. Τοῦγραψα στὰ «Χωρὶς γραμματόσημο» πὺς μοῦ ἄρεσε καὶ πὺς θὰ τυπωθεῖ, καὶ

ὑστερ' ἀπὸ λίγες μέρες, ἓνα Σαβατόβραδο, ἦρθε στὸ γραφεῖο τοῦ «Νουμᾶ» καὶ γνωριστήκαμε, καὶ μοῦ εἶπε πὼς θὰ ὑπογράφεται Ρήγας Γκόλφης, πού θὰ γράφει, ἂν τὸ θέλω, ταχτικά στὸ «Νουμά». Εἶтane ἓνα παιδί εὐγενικό, δειλό, μὲ ἥμερη φυσιογνωμία, μὰ πού δὲν ἄργησα νὰ δῶ πὼς ὅλ' αὐτὰ σκεπάζανε μιὰ θέληση σιδερένια, μιὰ κρίση τετράγωνη, ἓνα χαρακτήρα ὀλοκάθαρο. Δόθηκε ὀλόψυχα στὸ «Νουμά», ὥς ποιητής, ὥς κριτικός—σὲ σημεῖο πού νὰ μοῦ ζητάει τὴν ἄδεια, σὰ νὰ εἶναι μισθωτός, γιὰ νὰ δώσει κανένα τραγούδι τοῦ ἄλλου, ὅταν τὸν παραφορτώνουνται.

Ὁ Καρθαῖος πρωτοῆρθε, μὲ τραγούδι του κι αὐτός, στὰ 1907 ἢ 1908, ἀνθυπολοχαγὸς τοῦ πεζικοῦ ἀκόμα ἢ ὑπολοχαγὸς—σήμερα εἶναι συνταγματάρχης—μόλις γύρισε ἀπὸ τὴν Εὐρώπη. Ἀριὰ καὶ πού φαινότανε στὴν ἀρχὴ στὸ «Νουμά» καὶ στὸ γραφεῖο μου, ὅσο πού σιγὰ σιγὰ, μὲ τὰ χρόνια, ἔγινε στενότερη ἡ γνωριμιὰ μας καὶ ἡ συνεργασία μας. Τὴν ὑπέροχη μετάφρασή του

τῆς «Μπαλλάδας τῆς φυλακῆς τοῦ Ρίντιγγ» τὴν ἔκαμε μόνο καὶ μόνο γιὰ νὰ δημοσιευτεῖ στὸ «Νουμά», ἀρχινώντας τὴ μετάφραση δειλά, δισταχτικά στὴν ἀρχή, ὅχι μήπως καὶ δὲν πετύχει, μὰ μήπως καὶ δὲ βγεῖ καλὴ καὶ δὲν ὠφελήσει ἔτσι τὸ «Νουμά». Ἀργότερα, στὰ 1919, ἐργάστηκε ταχτικά, πάνω ἀπὸ ἓνα χρόνο, στὸ «Νουμά», γράφοντας τὴν «Ξένη φιλολογία» καὶ τὰ «Χωρὶς γραμματόσημο», δημοσιεύοντας τραγούδια του καὶ πεζογραφήματα, μεταφράζοντας ἄρθρα καὶ δηγήματα κτλ. κτλ.

Ἰδέα τοῦ Κίμωνα εἶτανε νὰν τοῦ ἀναθέσουμε τότε τὴ μετάφραση τοῦ Δὸν Κιχώτη τοῦ Θερβαντές. Τὰ τοῦ Καίσαρος τῷ Καίσαρι. Εἶχα ἀπὸ χρόνια τὴν ιδέα πὼς γιὰ νὰ τραβήξει μπροστὰ ὁ δημοτικιστικὸς ἀγὼνας, γιὰ ν' ἀπλωθεῖ πλατύτερα, μπαίνοντας καὶ στὶς λαϊκὰς τάξεις τὸ Ζήτημα, θὰ εἶτανε καλὸ νὰ μεταφραζόντανε στὴ δημοτικὴ ἔργα ξένα, δυνατά, μὲ φίρμα, ποὺ νὰ εἶναι γνωστὰ στὸ λαὸ ἀπὸ καθαρευουσιάνικες μετάφρασεις. Ὁ Κίμωνας ἐνθουσιάστηκε μὲ τὴν ιδέα μου καὶ μοῦ εἶπε νὰ παρακαλέσουμε τὸν Καρθαῖο νὰ μᾶς μεταφράσει γιὰ τὸ «Νουμὰ» ἢ τοῦ; «Ἀθλιούς» τοῦ Οὐγκώ ἢ τὸ «Δὸν Κιχώτη» τοῦ Θερβαντές. Ὁ Καρθαῖος διάλεξε τὸ «Δὸν Κιχώτη»—αὐτός, λέει, τοῦρξότανε καλύτερα στὸ γούστο—καὶ καταπιόστηκε, ὅστερ' ἀπὸ λίγο καιρὸ, τὴ μετάφρασή του ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, τὸ αὐθεντικὸ κείμενο.

Ἦξαιρε Γερμανικά, Γαλλικά κ' Ἑγγλέζικα. Δὲν ἦξαιρε ὅμως Ἰσπανικά καὶ εἶδε πὼς πρέπει νὰ μάθει κ' Ἰσπανικά, γιὰ νάναί, λέει, ἡ δουλιὰ του καλοσυνείδητη. Χωρὶς νὰ χασομερήσει στιγμή, ἀγόρασε μιὰ γραμματικὴ κ' ἓνα λεξικὸ καὶ στρώθηκε στὴ μελέτη. Ἔτσι, σὲ δυὸ τρεῖς μῆνες, ἔχοντας γιὰ βοηθήματα τὶς ξένες μετάφρασεις, Ἑγγλέζικες, Γερμανικὲς καὶ Γαλλικὰς, ἀρχίνησε νὰ μεταφράζει τὸ «Δὸν Κιχώτη» ἀπὸ τὸ πρωτότυπο κ' ἔδωσε στὰ νεοελληνικὰ γράμματα μιὰν ἀληθινὰ ἀριστουργηματικὴ μετάφραση.

Οἱ τέσσερις αὐτοί, (Καρθαῖος, Γκόλφης, Παρορίτης καὶ Θεοδωρόπουλος), μαζὶ μὲ τὸν Πάνο μου, ἀποτελέσανε τὴ «συννομοσπονδία» τοῦ «Νουμὰ», ὅπως ἔγραφα παίζοντας κάτω ἀπὸ τὶς καρικατοῦρες τους, ποὺ δημοσιευθήκανε στὰ ξώφυλλα τοῦ Ἀπρίλη καὶ τοῦ Μάη, καὶ τὸν ἄλλο μῆνα, τὸν Ἰούνιο τοῦ 1919, πρωτομπήκανε τὰ ὀνόματά τους στὸ ξώφυλλό του, πλαῖ στὸ δικό μου τῶνομα, ὡς «ταχτικοὶ συντάχτες τοῦ Νουμὰ».

Γιὰ τὸν Πάνο δὲν ἔχω νὰ πῶ πολλὰ πράματα. Εἶναι καιδί μου, «ἔζησε στὸ σπῖτι τοῦ Νουμᾶ, κάτου ἀπὸ τὴ σκέπη του ἄρχισε τὴ σπουδὴ του», ὅπως εἶπε ὁ Παλαμάς προλογίζοντας στὶς «Δροσοστολίδες» του, θὰ συνεχίσει αὔριο τὸν ἀγῶνα, φυσικὸς καὶ πνευματικὸς διάδοχός μου, κ' ἔχει ριζωθεῖ μέσα μου ἡ πεποίθησι πὼς ἔχει κάθε δικαίωμα νὰ ἐπαναλάβει περήφανα τὰ λόγια τοῦ Σπαρτιάτη ἔφηβου: «Ἄμμες δὲ γ' ἐσόμεθα πολλῶν κάρωνες», ὅπως εἶναι τὸ χρέος κάθε νέου, ποὺ θὰρθεῖ νὰ συνεχίσει τὴ δική μας τὴ δουλιὰ.

Αὐτὸ τὸ διαλεχτὸ «ἐπιτελεῖο τοῦ Νουμᾶ», γιὰ νὰ μεταχειριστῶ μιὰ δημοσιογραφικὴ ρουτινιερικὴ φράσι, μ' ἔχει κάνει νὰ πιστεύω πὼς δὲν εἶμαι μόνος, πὼς εἶναι κι ἄλλοι πέντε πλαῖί μου, ἀφοσιωμένοι μου ὁλόψυχα, τόσο Νουμάδες κι αὐτοὶ ὅσο κ' ἐγώ, κ' ἔτσι ἀντικρύζω ἄφοβα κάθε κακιὰ στιγμὴ ἀπὸ κείνες ποὺ παρουσιάζονται συχνὰ σ' ἓνα φύλλο, ποὺ βγαίνει ὄχι ὡς ἐπιχείρησι οὔτε γιὰ νὰ ὑποδουλωθεῖ σὲ τοῦτο ἢ σὲ κείνο τὸ πολιτικὸ κόμμα ἢ τὸ ἰσχυρὸ πρόσωπο.

Σὰ συλλογίζομαι πὼς δὲν εἶμαι ἓνας, μὰ πὼς εἶμαι πέντε, καὶ σήμερα ἑφτά, ἀντρειεύω καὶ χαμογελῶ σαρκαστικὰ γιὰ κάθε λογῆς ἐμπόδιο ποὺ ἀνταμώνω στὸ δρόμο μου.

V

Ἀπὸ τὸ τέλος τοῦ 1920, πού βγῆκε τὸνομα τοῦ Καρ-
θαίου ἀπὸ τοὺς «ταχτικούς συνιάχτες», μπῆκε στὴν ἀδεια-
νὴ θέση τὸνομα τοῦ παλίου συνεργάτη τοῦ «Νουμᾶ» καὶ
ποιητῆ Γ. Φτέρη, κι ἀργότερα, τὸ Γεννάρη τοῦ 1922,
προστέθηκε καὶ τὸνομα τοῦ Alex. Steinmetz, ἀπὸ τοὺς
παλιότερους συνεργάτες καὶ φίλους τοῦ «Νουμᾶ», πού
μᾶς στέλνει τὰ τελευταῖα τοῦτα χρόνια ἀπὸ τὴν πατρίδα
του, τὸ Μόναχο, ὅπου μένει, τὶς ἀνταπόκρισες γιὰ τὴ φι-
λολογικοκοινωνικὴ κίνηση τῆς σημερινῆς Γερμανίας, πού
τόσο διαβάζονται. Μιὰ ἀπ' αὐτὲς τὶς ἀνταπόκρισες ἔγινε
ἄφορημὴ νὰ ὀργιστεῖ ὁ κ. Ψυχάρης καὶ νὰ κόψει κάθε
σχέση του μὲ τὸ «Νουμᾶ».

Ἡ ἀνταπόκριση αὐτὴ τυπώθηκε στὸ φύλλο 723 (13
τοῦ Φλεβάρη 1921), καὶ — πάρτε το γιὰ διαβολικὴ συνερ-
γία αὐτὸ — στὸ περασμένο φύλλο, ἀριθ. 722 (6 τοῦ Φλε-
βάρη) εἶχε δημοσιευτεῖ ὁλοσέλιδη εἰκόνα τοῦ κ. Ψυ-
χάρη, ἀφοῦ ὤλο τὸ φύλλο, κ' οἱ δεκάξη σελίδες του, εἶτανε
πιασμένο ἀπὸ τὸ ρομάντζο του: «Τὰ δυὸ τριαντάφυλλα
τοῦ Χάρου», πού ἀπὸ κεῖνο τὸ φύλλο εἶχε ἀρχινήσει νὰ
δημοσιεύεται. Ἡ ἀνταπόκριση ἀρχινοῦσε ἔτσι:

«Οἱ Σαηλόκοι τοῦ Παρισιοῦ βγάλανε τὸ φιοράνι τους. Ὁ Γερ-
μανικὸς λαὸς καταδικάστηκε νὰ δουλέψῃ σαράντα δυὸ χρόνια
γιὰ τὴν ἀνταντικὴ κεφαλαιοκρατία. Θὰ πληρώσῃ μὲ τὸν ἴδρωτά
του τὶς ἁμαρτίες τοῦ Γουλιέλμου, τοῦ Λούντετορφ, τοῦ Τίρπιτς.
Βέβαια, στὴ συνθήκη τῆς εἰρήνης ὑπάρχει καὶ κάπιο ἄρθρο, ὑπο-
γραμμένο καὶ ἀπὸ Γερμανούς, πού λέει πὼς ὁ γερμανικὸς μιλι-
ταρισμὸς εἶτανε ἡ μόνη αἰτία τοῦ πολέμου. (Καὶ ὁ μακαρίτικος
Τσαρισμὸς πού ἀπειλοῦσε τὶς Ἰνδιές καὶ τὴν Πόλη; ὁ ἐγγλέζικος
ἱμπεριαλισμὸς; ὁ γαλλικὸς σοβινισμὸς; νὰ μὴ φταῖνε καὶ τοῦτοι
λιγούλακι;) Μολαταῦτα μερικοὶ Εὐρωπαῖοι χοντροκέφαλοι, δὲν
καταλαβαίνουν μὲ τί δικαίωμα θὰ τιμωρηθοῦν καὶ τὰ μωρὰ τῆς
κοΐνας, καὶ κεῖνα πού δὲ γεννηθήκανε ἀκόμα».

Σ' αὐτὸ τὸ ἀνθρωπιστικὸ μοτίβου, κι ὄχι φιλογερμανικό, οὔτε ἀντιγαλλικό, εἶναι γραμμένη ὅλη ἡ ἀνταπόκριση. Κι ὅμως ὁ κ. Ψυχάρης ξαγριώθηκε γιατί δημοσίεψα, λέει, αὐτὸ τὸ ἀντιγαλλικὸ ἄρθρο καὶ γιατί ἀρνήθηκα νὰ δημοσιέψω ἕνα ἄδικο ἄρθρο ποὺ μοῦστειλε κατὰ τοῦ Σταΐν-μετζ—σὰ νὰ μὴ μὲ ἤξαιρε, σὰ νὰ μὴν ἤξαιρε πὼς, ἀρεκ-τὰ χρόνια πρίν, εἶχα ψυχράνει τὸν κ. Πάλλη καὶ τὸν ἀνάγκασα νὰποτραβηχτεῖ ὁλότελα, γιὰ χρόνια, ἀπὸ τὸ «Νουμά», γιατί ἀπαιτοῦσε νὰ μὴ δημοσιέψω στὸ «Νουμά» τὴν «Ἀρρωστη δοῦλα» του, ποὺ ὁ κ. Πάλλης τὴν εὑρισκε ἀκατάλληλη γιὰ δημοσίεψιν.

Τελοσπάντων, scripta manent, κι ἄς μὲ κρίνει ἡ Ἱστορία ἃ φέρθηκε καλὰ ἢ ἄσχημα. Ἡ συνείδησή μου μ' ἔχει δικαίώσει—καὶ καὶ σημαίνει κι αὐτό.

Στοὺς ταχτικoὺς συντάχτες τοῦ «Νουμά», ἀπὸ τὸν Ἀπρίλι τοῦ 1922, μπήκε ἕνα καινούριο ὄνομα, τὸνομα τοῦ Ἡλία Φ. Ἡλιοῦ. Εἶναι ὁ Βενιαμὴν τῆς συντροφιάς μας, ἕνα παιδὶ δεκαενιὰ μόλις χρονῶνε, ποὺ ἦρθε ἀρματωμένο μὲ μόρφωση, μὲ ταλέντο, μὲ χαραχτήρα, μὲ ἀφοσίωση, νὰ συνεργαστεῖ μαζί μας, νὰ μᾶς φέρει ὅλη τὴ δροσιά τῆς νιότης. τῆς ἀληθινῆς καὶ τῆς ἡθικῆς νιότης, σ' ἐμᾶς τοὺς παλαίμαχοις ἀγωνιστές. Τοῦ ἀνοίξαμε διάπλατες τὶς στή-λες τοῦ «Νουμά», τοῦ ἀνοί-

ξαμε τὴν ψυχὴ μας, μὲ τὴν πεποίθηση πὼς δὲ γελαστήκαμε, καὶ τούτῃ τῇ φορᾷ, πὼς δὲ δημιουργήσαμε ἓναν καινούργιο ραβδῆ, μὰ ἓναν ἄξιο σύντροφο τοῦ Γκόλφη, τοῦ Παρορίτη, τοῦ Πάνου καὶ τῶν ἄλλων πού στολίζουμε μὲ τὸνομά τους τὴ μετόπη τοῦ «Νουμᾶ».

Πρέπει νὰ σημειώσω καὶ τοῦτο, τὸ ἀρκετὰ χαρακτηριστικό: Γραφτήκανε γιὰ τὴ «Μητέρα», σὰν παραστάθηκε στὸ θέατρο, κριτικὲς καὶ κριτικές, ἀπὸ δραματογράφους φημισμένους, ἀπὸ κριτικοὺς πατεντάτους, ἀπὸ καθηγητὲς τοῦ Πανεπιστημίου, ἀπὸ λογιῆς λογιῆς ἀνθρώπους καὶ καλαμαράδες. Μοῦ βρήκανε λάθη καὶ λάθη, ἴσως γιατί ὁ Ἥλιον μὲ τὸν ἀγαπημένο μου Μιχάλη Μουλᾶκη καὶ μὲ τὸν Κίμωνά κάμανε τὸ ἀσυνώρετο λάθος, στὸ τέλος τῆς δευτέρας πράξης, σὰν ἀνέβηκε ἡ αὐλαία καὶ βγήκα στὴ σκηνὴ μὲ τὴ Μυριέλλα μου, νὰ γεμίσουνε τὴ σκηνὴ μὲ δάφνινα στεφάνια καὶ μὲ λουλούδια. "Ἄς εἶναι. Μοῦ βρήκανε λοιπόν, εἴπαμε, λάθη καὶ λάθη, μὰ δὲν τὰ πολυλογάρισαν καὶ νὰ μὲ συμπαθᾶνε. Δυὸ λάθια ὅμως πού μοῦ βρῆκε ὁ Ἥλιος στὴν κριτικὴ του, πού δημοσιεύτηκε στὸν ἀριθμὸ 763 τοῦ «Νουμᾶ», τὰ πολυλογάρισαν καὶ θὰν τὰ διορθώσω σὰν τυπώσω τὴ «Μητέρα» μου.

"Ἐνα παιδί, βλέπετε, πρῶτόβγαλτο στὰ γράμματα, ἦρθε νὰ δείξει τὸ σωστὸ σὲ τόσα καὶ τόσα φιλολογικὰ καλπάκια.

VII

"Ἐνα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἀνέκδοτη ἱστορία τοῦ «Νουμᾶ»: «Τὰ πρῶτα Σαβατόβραδα», δημοσιεύτηκε στὸ «Νουμᾶ» τοῦ 1919 (ἀριθ. 620 καὶ 621). Διαβάστηκε πρῶτα στίς 7 τοῦ Ὀκτωβρίου τοῦ 1917 σ' ἓνα ἀπὸ τὰ φιλογογικά Σαβατόβραδα πού εἶχε διοργανώσει τὸ περιοδικὸ «Πυρσός»,

πὸν τῷβγαξε ὁ Πάνος, συνεχίζοντας ἔτσι τὴν παράδοση τοῦ «Νουμᾶ» καὶ πὸν τὸ σταμάτησε ὕστερ' ἀπὸ τοῦ «Νουμᾶ» τὸ ξαναζωντάνεμα. Ὁ Πάνος εἶχε διοργανώσει τὰ Σαβατόβραδα μὲ μεγάλη ἐπιτυχία, καὶ σὲ μιὰ σειρὰ ἀπ' αὐτὰ ἀναλύθηκε, μπροστὰ σὲ διαλεκτὸ ἀκροατήριον, συστηματικὰ καὶ γιὰ πρώτη φορὰ στὴν Ἑλλάδα, ἀπὸ τὸ Ρήγα Γκόλφη, τὸν Κώστα Παρορίτη, τὸν Πάνο, τὸ νέο ποιητὴ Κώστα Βελμύρα καὶ μένα, τὸ πολυσύνθετο ἔργο τοῦ Ψυχάρη ἀπ' ὅλες του τίς μεριές: Τὸ «Ταξίδι τοῦ Ψυχάρη» (Ρήγας Γκόλφης), «Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ δῆγημα» (Κώστας Παρορίτης), «Ὁ Ψυχάρης ὡς λυρικός ποιητής» (Πάνος Δ. Ταγκόπουλος), «Ὁ Ψυχάρης καὶ τὸ θέατρο» (Κώστας Βελμύρας) καὶ «Ὁ Ψυχάρης καὶ ἡ Πολιτικὴ» (Δ. Π. Ταγκόπουλος). Ἐνας σταθμὸς σημαντικὸς τῆς νεοελληνικῆς φιλολογίας χαρακτηρίστηκε οἱ διαλέξεις αὐτὲς τότε --καὶ εἴτανε ἀληθινὸς σταθμὸς γιατί πρώτη φορὰ ξεταζότανε δημόσια, μὲ τόση στοργή καὶ μὲ τόση εὐκρίνεια, τὸ ἔργο τοῦ μεγάλου μας Δασκάλου.

Δὲν προχωρῶ περισσότερο σὲ τούτη τὴ σκιαγράφηση, νὰ τὴν ποῦμε, τοῦ «Νουμᾶ», γιατί ἄθελά μου θὰ πέσω στὴν «Ἱστορία» του, πὸν τὴ φυλάω γιὰ δεύτερο, ξεχωριστὸ βιβλίο, ἴσως μὲ τὸν ἴδιον τύπο, —ἔτσι σὰ συνέχεια, σὰ δεύτερο τόμο, στὰ «Φιλολογικὰ πορτραῖτα». Τότε θὰ μιλήσουμε πλατιά καὶ ξεχωριστὰ γιὰ τὸν καθένα καὶ θὰ καταστρώσουμε γεγονότα πὸν θὰ δικαιολογοῦνε ὅσα θὰ γράψουμε. Εἶπαμε, ἡ Ἱστορία αὐτὴ θάναί παραπολὺ διδαχτικὴ καὶ περιέργη.

Τώρα σταματῶ ἐδῶ. Ὁ «Νουμάς» τὸν ἐρχόμενον Γεννάρη μπαίνει στὰ εἴκοσί του χρόνια καὶ τὰ «Εἰκοσά-

χρονά» του οἱ συνεργάτες του καὶ οἱ φίλοι του θέλουνε νὰν τὴ γιορτάσουνε. Ἴσως σ' αὐτὴ τὴ γιορτῇ, ποὺ θὰ εἶμαι ὑποχρεωμένος νὰ μιλήσω κ' ἐγώ, διαλέξω γιὰ θέμα κανένα κομμάτι ἀπὸ τὴν ἱστορία τοῦ «Νουμᾶ», φυσικὰ τὸ πιὸ χαρούμενο, γιατί στίς γιορτὲς δὲν ἀξίζει κανεὶς νὰναθυμάται καὶ νὰ θυμίζει πράγματα θλιβερά.

ΠΙΝΑΚΑΣ

ΚΕΙΜΕΝΟ		Παλαμάς.....	Σελ. 84
Σημείωμα.....	Σελ. 7	Προβελέγγιος.....	» 87
Ραμπαγός.....	» 11	Νιρβάνας.....	» 91
Γαβριηλίδης.....	» 31	Ξερόπουλος.....	» 95
Μητσάκης.....	» 39	Μαρκοράς.....	» 99
Κρυστάλλης.....	» 43	Δ. Κορομηλάς.....	» 103
Παπαδιαμάντης.....	» 49	Μαρτζώκης.....	» 107
Θέμος Ἀννίνος.....	» 55	Λάσκαρης.....	» 111
Ἀχιλ. Παράσχος.....	» 65	Πώπ.....	» 114
Ροΐδης.....	» 71	Καβαφάκης.....	» 117
Ἀββακούμ.....	» 75	Φέξης.....	» 120
Σουρής.....	» 79	Ο ΝΟΥΜΑΣ.....	» 123

ΣΚΙΤΣΑ

ΜΙΜΗ ΠΑΠΑΔΗΜΗΤΡΙΟΥ :

Ὁ Ταγκόπουλος.....	Σελ. 6
ὁ Ραμπαγός.....	» 10
ὁ Γαβριηλίδης.....	» 32
ὁ Μητσάκης.....	» 38
ὁ Κρυστάλλης.....	» 42
ὁ Παπαδιαμάντης.....	» 48
ὁ Ἀχ. Παράσχος.....	» 64
ὁ Ροΐδης.....	» 70
ὁ Μπάμπης Ἀννίνος.....	» 74
ὁ Σουρής.....	» 78
ὁ Κωστής Παλαμάς ..	» 82
ὁ Προβελέγγιος.....	» 86
ὁ Νιρβάνας.....	» 90
ὁ Ξερόπουλος.....	» 94
ὁ Μαρκοράς.....	» 98
ὁ Κορομηλάς.....	» 102
ὁ Μαρτζώκης.....	» 106
ὁ Λάσκαρης.....	» 110

Ὁ Ρήγας Γκόλφης....	Σελ. 130
ὁ Κώστας Παρορίτης.....	» 130

ΘΕΜΟΥ ΑΝΝΙΝΟΥ :

Αὐτογελοιογραφία.....	Σελ. 54
Ἡ πεντάετηρίδα τοῦ « Ἀστεως ».....	» 60

ΛΟΥΚΑ ΓΕΡΑΛΗ :

Τὸ πρῶτο φύλλο τοῦ « Νουμά ».....	Σελ. 124
--------------------------------------	----------

ΣΠΥΡΟΥ ΒΑΝΔΩΡΟΥ :

Ὁ Νουμάς.....	Σελ. 128
ὁ Κίμων Θεοδωρόπου- λος.....	» 129
ὁ Καρθαῖος.....	» 133
ὁ Ἥλιος Ἡλιοῦ.....	» 133

ΦΩΚ. ΔΗΜΗΤΡΙΑΔΗ :

Ὁ Πάνος Ταγκόπουλος	Σελ. 135
---------------------	----------

[Τὸ βιβλίο τοῦτο, ποὺ τὸ ἐπιμελήθηκε μὲ
ἑχωριστὴ στοργή ὁ Κίμων Ι. Θεοδωρόπουλος,
τυπώθηκε στὰ Τυπογραφικὰ Καταστήματα τῆς
Ἑταιρείας Π. Γ. Μακρῆ καὶ Σία, σὲ δύο χιλιά-
δες ἀντίτυπα, τὸ Μάη—Ἰούνιο 1922].